

**MEKANSAL KURGU ÖZELLİKLERİ
AÇISINDAN İRAN, YAZD - TÜRKİYE,
ŞANLIURFA GELENEKSEL KONUTLARI
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Hadi PARVARESH

Yüksek Lisans Tezi

Mimarlık Anabilim Dalı

Aralık-2013

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Hadi PARVARESH'in “**Mekansal Kurgu Özellikleri Açısından İran, Yazd - Türkiye, Şanhurfa Geleneksel Konutları Üzerine Bir Araştırma**” başlıklı **Mimarlık** Anabilim Dalındaki, Yüksek Lisans Tezi 17.12.2013 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca değerlendirilerek kabul edilmiştir.

	<u>Adı - Soyadı</u>	<u>İmza</u>
Üye (Tez Danışmanı):	Doç. Dr. Berna ÜSTÜN	
Üye:	Doç. Dr. Osman TUTAL	
Üye:	Yrd. Doç. Dr. Gökçe KETİZMEN ÖNAL	

Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
tarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

MEKANSAL KURGU ÖZELLİKLERİ AÇISINDAN İRAN,YAZD - TÜRKİYE, ŞANLIURFA GELENEKSEL KONUTLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Hadi PARVARESH

**Anadolu Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı**

**Danışman: Doç. Dr. Berna ÜSTÜN
2013, 123 sayfa**

Medeniyetler beşiği olan İran ve Anadolu, değişik coğrafi koşulları, özgün kültür çevreleri ve yaptıkları eserler ile, bölgelerin mimarisinde özel bir yere sahip olmuşlardır. Doğal şartlar ile kültürel birikimler çizgisinde gerçekleşen geleneksel konut mimarisi ürünleri, sakinlerin tüm gereksinimlerini yanıtlamak amacıyla geliştirilerek asırlar boyu hayatına devam edebilmiştir. İki bölgede birbirine yakın sosyo-kültürel yapıları ve iklimsel özellikleri nedeniyle, Yazd ve Şanlıurfa kentlerinde birbirine yakın özellikler barındıran geleneksel konut dokularının oluşumuna olanak sağlamıştır.

Bu konutlarda mekansal dizilişler, içe dönük bir biçimde avlunun etrafında ve Şanlıurfa ile Yazd geleneksel toplumlarının kendi olanaklarına göre oluşturularak, ortak barınma ihtiyaçlarını gidermiştir.

Yüzyıllar süren deneyimler sonucu oluşturulan Şanlıurfa ille Yazd geleneksel konut dokularında var olan değerlerin karşılaştırmalı olarak kavranması çalışmanın amacıdır. Araştırmadan elde edilen veriler, yeni konut tasarımlarına ışık tutarak, yönlendirilmesine kaynaklık edebilir.

Bu bağlamda, çalışmanın giriş kısmını oluşturan birinci bölümde; kısaca barınak ve konutun tanımı yapılmış, amaç ve kapsamla ilgili bilgiler verilerek yöntem sunulmuştur. İkinci bölümde; barınma, konut ve geleneksel konut kavramları üzerinde genel bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde; geleneksel Anadolu ve İran kent dokusu ve bu dokuların sahip olduğu değerler olarak mahalle, meydan, cadde ve sokaklar ile ilgili açıklamalar yapılarak, örneklerle birlikte farklı konut tipleri sınıflandırılmıştır. Dördüncü bölümde; başta Şanlıurfa ve Yazd'in coğrafyası, iklim özellikleri, tarihi ve sosyo-kültürel yapısı, kent dokusu ve konutların strüktürü ve malzemeleri üzerinde bilgiler verilerek geleneksel konutlarda mekansal kurguyu oluşturan elemanlar açık, yarı açık ve kapalı alanlar olarak irdelenmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda öncelikle konutlar için hazırlanan tipolojik analiz föyleri değerlendirilerek analitik tespitler yapılmıştır. Beşinci bölüm; analizlerin sonuçları doğrultusunda çalışmanın genel değerlendirilmesinin yapıldığı sonuç ve öneriler ile tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mimarlık, Şanlıurfa, Yazd, Geleneksel Konut, Mekansal Kurgu

ABSTRACT

Master of Science Thesis

A RESEARCH ABOUT SPATIAL CONFIGURATION IN TRADITIONAL IRANIAN-YAZD AND TURKISH-ŞANLIURFA HOUSES

Hadi PARVARESH

**Anadolu University
Graduate School of Sciences
Department of Architecture
Supervisor: Prof. Berna ÜSTÜN (PH.D)
2013, 123 pages**

Iran and Anatolia, as the cradle of different civilizations, by holding distinctive geographical situations, cultural cradles and several masterpieces, possess special status in the architecture of area. Traditional houses as an architectural production formed on the base of natural conditions and cultural accumulations to accommodate different requirements of occupants. Whereas, these houses managed to keep its life flowing through different ages. Similarities in social-cultural structures and climatic conditions, within the frame of yazd and şanlı urfa cities resulted the samples of traditional houses which were created base on similar concepts.

The different places of the houses gather around the central yard forming an introvert spacial configurations. This spacial organization has rolled as a shelter for the societies of Yazd and Şanlıurfa based on available facilities overthere. The purpose of this research is to make an understanding, by comparison approach, about the composing elements of traditional houses in Şanlıurfa and Yazd. the resulted information could be used through designing process of the new houses.

Considering the mentioned points, the first chapter encompasses the brief description shelter, dwelling and traditional dwelling. Moreover, but providing information about purpose and range of the research the research approach will be given. Through the second chapter, general information regarding the concept of shelter, dwelling and traditional houses are included. Within the third chapter, information regarding traditional houses in Iran and Anatolia, Community, square, path and traditional alleys as the forming elements of these cities are provided. Also, the types of traditional dwelling upon these two cities are categorized. The forth chapter analyzes climatic, historic, social, and cultural features of Şanlıurfa and Yazd. The configuration of historic urban fabric, the structure and materials used in the houses, the influential elements in forming the spaces of the houses in three different parts; open, semi-open and enclosed also have been examined. For reaching the purposes of the research, the analyzing papers of each house has been surveid and the results have been analyzing assess. The fifth chapter includes the analysis of the results gained from this assessment, which concludes by providing of deduction and suggestions resulted from mentioned research.

Keywords:Architecture,Şanlıurfa,Yazd,Traditional Houses, Spatial Configuration

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım boyunca gösterdiği ilgi, sabır ve değerli yardım ve katkılarıyla yön gösteren danışman hocam Doç. Dr. Berna ÜSTÜN'e, tez çalışmam boyunca eleştiri ve yönlendirmeleri ile tezimin bu aşamaya gelmesinde katkılarının çok olduğunu düşündüğüm Doç. Dr. Osman TUTAL ve Yrd. Doç. Dr. Gökçe KETİZMEN ÖNAL hocalarıma teşekkür eder, saygılarımı sunarım. Ayrıca alan çalışmamda yardımcı olan yerel yöneticilere özellikle Şanlıurfa'da Metin ÇETİNER'e ve Yazd Kültürel Miras, El Sanatları ve Turizm Kurumu çalışanlarına teşekkürleri borç bilirim. Bu tez, sevgili ailem ve arkadaşlarımla desteği olmadan bu aşamaya varamazdı, hepinize sonsuz teşekkür eder hayatınızda başarılar dilerim.

İyi ki varsınız,
Hadi PARVARESH
Eylül - 2013

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ	vii
RESİMLER DİZİNİ	ix
FÖYLER DİZİNİ	x

1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amacı	3
1.2. Yöntem ve Kapsam	4
2. KAVRAMSAL ANALİZLER	6
2.1. Barınma ve Konut Kavramı	6
2.2. Geleneksel Konut Kavramı	8
3. KARŞILAŞTIRMALI ANALİZLER: GELENEKSEL ANADOLU KENT DOKUSU İLE GELENEKSEL İRAN KENT DOKULARININ SAHİP OLDUĞU DEĞERLER	12
3.1. Türkiye'nin Topografik Özellikleri, Sosyo-Kültürel Yapısı ve İklim Bölgeleri	12
3.2. Geleneksel Anadolu Kent Dokusunun Sahip Olduğu Değerler	16
3.2.1. Geleneksel Anadolu mimarisinde kent	16
3.2.2. Geleneksel Anadolu mimarisinde mahalle, meydan, cadde ve sokak	18
3.2.3. Geleneksel Anadolu konut mimarisinde mekansal oluşumlar	20
3.2.3.1. Anadolu sofasız geleneksel konut mimarisi	23
3.2.3.2. Anadolu dış sofalı geleneksel konut mimarisi	24
3.2.3.3. Anadolu iç ve orta sofalı geleneksel konut mimarisi	24
3.2.3.4. Anadolu avlulu geleneksel konut mimarisi	26

3.3. İran'ın Topografik Özellikleri, Sosyo-Kültürel Yapısı ve İklim	
Bölgeleri	26
3.4. Geleneksel İran Kent Dokusunun Sahip Olduğu Değerler	29
3.4.1. Geleneksel İran mimarisinde kent	29
3.4.2. Geleneksel İran mimarisinde mahalle, meydan, cadde ve sokak	33
3.4.3. Geleneksel İran konut mimarisinde mekansal oluşumlar	36
3.4.3.1. İran'da dışa dönük geleneksel konut mimarisi	38
3.4.3.2. İran'da içe dönük geleneksel konut mimarisi	38

4. İKİ AYRI TOPLUM İKİ BENZER KONUT DOKUSU; ŞANLIURFA VE YAZD GELENEKSEL KONUTLARI

40

4.1. Geleneksel Şanlıurfa Konutlar Dokusu	41
4.1.1. Şanlıurfa coğrafyası, iklim Özellikleri, tarihi ve sosyo-kültürel yapısı	41
4.1.2. Şanlıurfa eski kent dokusu	44
4.1.3. Şanlıurfa geleneksel konutlarının strüktürü ve yapı malzemeleri ...	46
4.1.4. Geleneksel Şanlıurfa konutlarında mekansal kurguyu oluşturan elemanlar	47
4.1.4.1. Şanlıurfa geleneksel konutlarında Haremlilik-Selamlık	49
4.1.4.2. Şanlıurfa geleneksel konutlarında açık mekanlar; avlu (hayat) ve dam	50
4.1.4.3. Şanlıurfa geleneksel konutlarında yarı açık menkan olarak eyvan ve kapı arası	52
4.1.4.4. Şanlıurfa geleneksel konutlarında kapalı mekanlar olarak oda ve servis mekanları	53
4.2. Geleneksel Yazd Konutlar Dokusu	55
4.2.1. Yazd coğrafyası, iklim Özellikleri, tarihi ve sosyo-kültürel yapısı .	55
4.2.2. Yazd eski kent dokusu	57
4.2.3. Yazd geleneksel konutlarının strüktür ve yapı malzemeleri	61
4.2.4. Geleneksel Yazd konutlarında mekansal kurguyu oluşturan elemanlar	62

4.2.4.1. Yazd geleneksel konutlarında açık mekan olarak avlu (hayat)	63
4.2.4.2. Yazd geleneksel konutlarında yarı açık menkanlar olarak eyvan (talar), rüzgar kulesi ve giriş	64
4.2.4.3. Yazd geleneksel konutlarında kapalı mekanlar olarak oda, payab ve servis mekanları	69
4.3. Şanlıurfa ve Yazd Geleneksel Konutlarında Mekansal Özelliklerinin Analizi	72
4.3.1. Şanlıurfa geleneksel konutlarının analiz föyleri	72
4.3.2. Yazd geleneksel konutlarının analiz föyleri	84
4.4. Şanlıurfa ve Yazd Geleneksel Konutlarına Ait Analiz Föylerinin Değerlendirilmesi	95
4.5. Bölüm Sonucu	111
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	117
KAYNAKLAR	119

ŞEKİLLER DİZİNİ

2.1. Maslow'un "Gereksinimler Hiyerarşi" modeli	6
3.1. Türkiye'nin coğrafi bölgeleri	14
3.2. Şanlıurfa kenti ve gelişim yönleri	17
3.3. Şanlıurfa kentinde geleneksel mahalle sınırları	18
3.4. Eski kent dokularında yol sistemi	18
3.5. Göçebe toplumda yaşam çevresi	22
3.6. sofasız plan örnekleri	23
3.7. Dış sofalı plan örnekleri	24
3.8. İki yüzlü iç sofalı eyvanlı ve iki yüzlü iç sofalı plan örnekleri	25
3.9. Orta sofalı plan örnekleri	25
3.10. Dış sofalı-avlulu plan örneği - Şanlıurfa, Bedri Pınarbaşı konutu	26
3.11. İran iklim bölgeleri	28
3.12. İran geleneksel konut yerleşiminde, yaygın yerleşim yönleri ve onu belirleyen altıgen	31
3.13. Urmiye geleneksel konutlarında yaygın yerleşim yönü "Rune Rasteh"	31
3.14. İsfahan geleneksel konutlarında yaygın yerleşim yönü "Rune Esfehane" .	32
3.15. Yazd geleneksel konutlarında yaygın yerleşim yönü "Rune Kermani"	30
3.16. Tappe Zaghe'de bulunan tarihi konut yerleşimi ve plan şeması	36
3.17. Aşur sarayı- birinci y.y. Partlar dönemi	37
3.18. İran-Gilan'da bir dışa dönük geleneksel konut örneği	38
4.1. Şanlıurfa haritası	42
4.2. Şanlıurfa eski kent dokusu	44
4.3. Türk boy kavimlerin yaşam çevresi	48
4.4. Geleneksel Şanlıurfa konutlarda açık, yarı açık ve kapalı alanlar	49
4.5. Mahmut Canpolat evinde haremlik selamlık bölümleri	50
4.6. Akyüzler evi	51
4.7. Hacı İmam Demirkol evinin haremlik bölümünde eyvanların konumu - üç eyvanlı konut tipi	52
4.8. Oda düzenleme planı	53
4.9. Yazd eyaletinin haritası	55
4.10. Kehrizin kesit ve görüntüsü	53
4.11. Ab anbare Şeş badgir-Yazd	60
4.12. Yazd geleneksel konut bölümleri - Rasoolian konutu	62
4.13. Geleneksel Yazd konutlarda açık, yarı açık ve kapalı alanlar	63
4.14. Portal çeşitleri	65
4.15. Haştiden bir kesit ve sekizgen modülleri	65
4.16. Mortaz evinin zemin katta giriş bölümleri	66
4.17. Yazlık ve kışlık odalar ve talar kesiti	66
4.18. Çakmak yamaçlarında bulunan dörtbin yıllık rüzgar kuleli konutlar	67
4.19. Tek, iki, dört, altı ve sekiz taraflı rüzgar kulesi plan şeması	68

4.20. Rüzgar kulesinin işlevi	68
4.21. Dolatabad bahçesindeki köşkün kesiti	68
4.22. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarının ait olduğu dönemler	69
4.22. Panjdari ve Sedari odaları	69
4.23. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarının ait olduğu dönemler	95
4.24. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konut tipolojisi	96
4.25. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında avluların şekli ve sayısına göre mekansal oluşumlar karşılaştırılması	96
4.26. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında avluların şekli ve sayısına göre mekansal oluşumlar karşılaştırılması	97
4.27. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında karşılaştırmalı kat sayıları	98
4.28. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında bodrum katta mekansal Oluşumlar	99
4.29. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında kat sayısı ve bodrumlu bodrumsuz konutlar	99
4.30. Şanlıurfa ve Yazd konutlarında plan düzleminde kapalı, açık ve yarı açık alanların yüzde oranı	100
4.31. Şanlıurfa ve Yazd konutlarında kapalı, açık ve yarı açık alanların karşılaştırmalı ortalama yüzde oranı	101
4.32. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında eyvan sayısı	102
4.33. Yazd geleneksel konutlarında eyvan tipine göre bir karşılaştırma	102
4.34. Yazd geleneksel konutlarında doğal havalandırmayı sağlayan rüzgar kulesi sayısı	104
4.35. Şanlıurfa ve Yazd konutlarında, oda düzeni	105
4.36. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında karşılaştırmalı oda ile avlunun mekansal ilişkisi	105
4.37. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında erişim biçimi ve girişlerin sayısı	107
4.38. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında karşılaştırmalı erişim biçimi ve giriş sayısı	107
4.39. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında yerleşim yönleri	110

RESİMLER DİZİNİ

3.1. Sol: Şanlıurfa içe kapalı - Sağ: İbradı seyrek karakterinde kent örnekleri	17
3.2. İç Anadolu'nun mimari geleneği içinde Kayseri evleri	21
3.3. Sultaniye - 1969 yılında	30
3.4. Urmiye eski kent dokusunda mahalleler, kapalı çarşı, ulu cami ve meydan görüntüsü	34
3.5. Yazd, Amir Çakmak meydanı.....	34
3.6. Yazd, sol: Vaşodgah - sağ: Sabat	35
3.7. Akhavan-e Sigari - Yazd'de bir içe dönük geleneksel konut örneği.....	39
4.1. Eski Şanlıurfa'dan bir görüntü.....	45
4.2. Sol:Şanlıurfa sokaklarından bir görüntü - Sağ: Kabalı ve tetirbe	46
4.3. Şanlıurfa geleneksel konutlarında strüktür ve yapı malzemeleri	47
4.4. Türk boy kavimleri.....	48
4.5. Şanlıurfa'da bir geleneksel konutun damı	51
4.6. Hacı İmam Demirkol evinden bir eyvan görüntüsü.....	52
4.7. Gedemeç ile camhanelerin görüntüsü	53
4.8. Dört taka'lı (pencere) bir oda - Akyüzler evi.....	54
4.9. Yazd kenti	57
4.10. Yazd kenti içinde kale surları	58
4.11. Amir Çakmak Tekiyeh'si	59
4.12. Ateşkede-ye Zartostıyan'dan bir görüntü	59
4.13. Yazd tarihi kent dokusundan bir görüntü	60
4.14. Fahhadan mahallesinde "Sabat" ve "merkez mahalle"- Yazd	61
4.15. Yazd geleneksel konutlarında strüktür ve yapı malzemeleri	61
4.16. Lari ha (Lariler) evinin avlusu	64
4.17. Sağ: Yazd'de bir ev girişi.....	65
4.18. Eyvan ile rüzgar kulesi ilişkisi	68
4.19. Dolatabad köşkü.....	68
4.20. Lari ha(Lariler) evinin "Orosi" penceresi ve başka pencerelerle farkı.....	70
4.21. Bir Yazd evinde "Payab" (kehriz) görüntüleri ve kesiti	71
4.22. Bir mutfak görüntüsü - Yazd Lariler evi	71
4.23. Şanlıurfa geleneksel konutlarında üç kademeli, ikiz kemerli ve köşe konsollar	103
4.24. Şanlıurfa (sol) ve Yazd (sağ) geleneksel konutlarından iç mekanlardaki süslerin görüntüsü	108
4.25. Lariha konutunda, 3 daraki Orosi penceresinin iç ve dış görüntüsü	109

FÖYLER DİZİNİ

Akyüzler Geleneksel Konutu	74
Ali Kılıç Geleneksel Konutu	75
Hacı İmam Demirkol Geleneksel Konutu	76
Hacıbanlar Geleneksel Konutu	77
Karaçizmeciler Geleneksel Konutu	78
Mahmut Canpolat Geleneksel Konutu	79
Mehmet Demirkol Geleneksel Konutu	80
Mehmet Parmaksız Geleneksel Konutu	81
Melekler Geleneksel Konutu	82
Ömer Göncü Geleneksel Konutu	83
Akhavan-e-Sigari Geleneksel Konutu	85
Arabha Geleneksel Konutu	86
Arabzadeh Geleneksel Konutu	87
Lariha Geleneksel Konutu	88
Mortaz Geleneksel Konutu	89
Olumiha Geleneksel Konutu	90
Roohaniyan Geleneksel Konutu	91
Semsar Geleneksel Konutu	92
Shafiepour Geleneksel Konutu	93
Tehraniha Geleneksel Konutu	94
Karşılaştırmalı Değerlendirmeler Tablosu	115
Karşılaştırmalı Değerlendirmeler Tablosu	116

1. GİRİŞ:

İnsanoğlu eski çağlardan beri, doğal ve yapay çevre içerisinde, yaşamını sürdürebilmek, dinlenebilmek ve konforunu sağlayabilmek için bir barınağa ihtiyaç duymuştur. Konut tarihi, av peşinde olan ilkel göçebe toplumların sığınakları doğal barınakların yerini, toprağı işlemeyi başaran insanların yaptıkları ilkel konut yapılarının almasıyla başlamıştır. İlk konutlar, insanları havanın etkilerine, vahşi hayvanlara ve yabancı topluluklara karşı korumak için basit bir görev almıştır (Kuban, 1998). Toplum örgütlenmesi ve gelişen yaşam koşulları sonucunda, barınma ihtiyacı değişime uğramıştır ve iklim özellikleri ile kültürel öğeler gibi başka faktörler de önem kazanmıştır. Böylece, geleneksel evlerin ilk evre özelliklerini taşıyan kırsal evlerin şekillenmesinde, sadece doğal koşullar değil, kültür de önemli etkenlerden biri olmuştur (Köse, 2005). Bu nedenle insanların oluşturdukları yerleşim alanları değişik bölgelerde ve kültürlerde, birbirinden farklılıklar göstermiştir. Kemal Aran (2000)'a göre kır yapıları ve yerleşmeleri, eski çağlarda yaşayan insanların "kültürlerini yansıtan ve bu yerleşimler ile yereyin¹ eşsiz kaynaşmasının sergilenmesi olmuştur".

Toplumun yapı inşa etme anlayışı ve deneyimleri, çevreleriyle uyumlu ve kır yapıları şeklinde olup, diğer nesillere aktarılarak; asırlar boyu devam etmiştir. Geleneksel konut yapıları bu süreçte sadece insanların barınma ihtiyacını değil; beslenme, güvenlik gibi diğer gereksinimlerini de karşılamak amacıyla değişime uğramıştır.

Geleneksel konut yapımında, iklim, arazi ve topoğrafya fiziksel etmenler arasında yer alırken, gelenekler, adetler, dini inançlar, etnik köken, sosyal ilişkiler, yaşam şekilleri, mahremiyet, kişisel alan, egemenlik sınırı, davranışlar, ekonomik düzey gibi başka faktörler de önemlidir (Ghobadiyan,1999). Teknolojik olanakların geride olduğu dönemlerde, bölgenin iklimine ve yapı malzemesine bağlı olan geleneksel konutlar, çeşitli mekanları, ferah avluları, içinde cenneti temsil edebilecek kadar güzel bahçeleri, ağaçları ve özet olarak çeşitli mekansal

(1) Yerey, Kemal ARAN'IN kullandığı kendine has bir terimdir ve bir yerleşimin içinde bulunduğu coğrafi çevre koşullarının toplamıdır.

özellikleriyle, yaşayanların ruhsal ve fiziksel ihtiyaçlarının büyük bir kısmını karşılayabilmiştir (Küçükerman, 1994).

Geleneksel konutlar, geniş ailenin aynı çatı altında yaşadığı, eğitim aldığı, eğlendiği ve iş yaptığı mekanların toplamıdır. Öyle ki aile bireyleri, günlerce dışarı çıkmaya ihtiyaç duymadan, yaşamsal gereksinimleri bu mekanlarda karşılanabilir. Örneğin evin ahırında hayvanını besler, tandırlığında ekmeğini ve yemeğini pişirir, çeşitli odaların birinde işini yapar veya halısını örür, misafir odası veya eyvanında misafirlerini ağırlar, avlusunda düğünlerini yapar ve kilerinde erzağını depolar.

Bu nedenle geleneksel konut örnekleri sığınaktan ziyade, toplumun en önemli birimi olarak insanları, içinde sağlıklı şekilde barındıran ve onların beslenmesini sağlayan bir mekandır. Rapoport (1990)'a göre, geleneksel yerleşimler ve onları oluşturan geleneksel konutlar, toplumsal alışkanlıkların daha rahat sürdürülmesini sağlar.

Kentsel açıdan geleneksel konutlar, kent fizyonomisinin en yaygın ögesidir (Kuban, 1983). İran ve Anadolu kent dokularının biçimlenmesinde, organik bir düzende oluşan yollar şebekesi, dokular içinde farklı ve değişik konut alan sınırlarını (Soltanzadeh, 2006)(Ari, 1998), buda yaşayanların farklı gereksinimleriyle birlikte farklı konut uygulamalarına neden olmaktadır. Başka bir deyişle; aynı kent dokusunda, birbiriyle aynı iki geleneksel konutun bulunması, mümkün olmayabilir (Memariyan, 2008). Bahsedilen farklılıklara rağmen, kent bütününde harmonik ve özgün kimliğine sahip olan geleneksel dokular görünmektedir.

Anadolu ve İran'da binlerce yıllık yaşama biçimi ve geleneklerinin yansıtıldığı geleneksel konutları, fiziksel çevreyi oluşturan maddi kültür verileri gibi, tarihi ve kültürel olgulardır. Tarihi süreç içinde İran ve Türk geleneksel konutları, avlu, eyvan, sofa ve oda gibi elemanlardan oluşmaktadır. Geleneksel konutların mekan kurguları çeşitli araştırmalara konu olmasına rağmen, avlulu konut tipleri ile ilgili yapılmış araştırmalar azdır. İlk aşamada, İran'ın merkezi bölgesi ile Güneydoğu Anadolu bölgesinde, birbirine yakın sosyo-kültürel özelliklere sahip olan yerler ve iklim bölgeleri tespit edilmiştir. Bu bölgelerde yapılan geleneksel konutlarının en belirleyici özelliği, mekanların sokağa kapalı

bir biçimde, avlu veya avluların etrafına dizilerek oluşmasıdır. Çalışma, sistematik bir şekilde ve Şanlıurfa ile Yazd geleneksel konutlarının mekansal kurgu özellikleri üzerine yapılacaktır.

1.1. Çalışmanın amacı

Yüzyıllar içinde gelenekler ve kültürel öğelerden etkilenen İran ve Türkiye mimarisi yapısal ve estetik açıdan büyük bir çeşitlilik göstermiştir. Bu mimariler, tarih boyunca istilalar ve kültürel yapıların farklılaşmalarına rağmen son yıllara kadar özgün karakterlerini korumuştur. Toplumun kültürel birikimi ve gelenekleri çizgisinde gerçekleşen geleneksel konut mimarisi ürünleri ve oluşturduğu geleneksel kent dokusu toplumun tarihini, kültürünü, yaşam tarzını ve hayata bakışını yansıtan en önemli öğelerden biridir. Farklı coğrafi bölgelerde, çeşitli tarihsel süreçlerden geçen İran ve Türk konutlarının bu süreçler içinde, mekan öğeleri ve kurgularıyla belirginleşmiştir. Belirginleşen bu özellikler İran ve Anadolu geleneksel konut kültürünü ortaya çıkarmıştır. Çeşitli konut tiplerinden, avlulu tipler seçilerek araştırma alanına alınmıştır.

Çalışmanın ilk aşamasında, İran ve Türkiye'nin avlulu konut tipleri üzerinde ön incelemeler yapılmıştır. İki bölgede birbirine yakın sosyo-kültürel yapılara sahip olan yerler ve iklim bölgeleri tespit edilmiştir. Özellikle de Güneydoğu Anadolu'da Mardin, Diyarbakır ve Şanlıurfa, İran'da ise İsfahan, Kaşan, Kirman ve Yazd gibi kentlerde benzer konut örneklerine rastlanmıştır. Değerlendirmeler sonucu kentlerin büyüklüğü, topoğrafyası, silüeti, tarihi dokusunu koruyabilmesi, nüfusun sosyo-kültürel yapısı gibi özellikler açısından İran'dan Yazd ve Türkiye'den ise Şanlıurfa kentleri, içinde en yakın özellikler barındıran geleneksel konut örnekleriyle araştırmanın konusu oluşturulmuştur.

Çalışmanın amacı; iki farklı toplumsal gruplar tarafından yüzyıllar süren deneyimler sonucu oluşturulan Şanlıurfa ile Yazd geleneksel konut dokularında var olan değerlerin karşılaştırmalı olarak kavranmasıdır. Bu bağlamda, konutlar için tipolojik analiz föyleri oluşturularak değerlendirmeler yapılacaktır. Değerlendirme ile elde edilen sonuçlar ışığında, karşılaştırmalar yapılacak ve

konutların farklılıkları ile benzerlikleri ortaya çıkacaktır. Araştırmadan elde edilen veriler, yeni konut tasarımlarına ışık tutarak, yönlendirilmesine kaynaklık edebilir.

Başka bir deyişle; yeni konut tasarımlarında İranlı ve Türk ailelerinin mekansal gereksinimlerine cevap verebilmek için, bu toplumların geleneksel konutlarının özgün mesajlarının incelenmesi faydalı olabilir.

1.2. Yöntem ve Kapsam

Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında, bu konut dokularını oluşturan mekansal kurguyu oluşturan değerlerin; farklı veya benzer yönlerini tespit etmek amacıyla, bu çalışma sistematik bir inceleme doğrultusunda paralel olarak analitik ve algı yöntemi geliştirilmiş, geliştirilen bu yöntemler süreç ve mekan olarak sınırları belirlenmiş bir araştırma alanında; seçilen geleneksel evlerde sınanmıştır.

Bu tez hazırlanırken öncelikle literatür araştırması ile tanım ve kavramlar saptanmıştır. Konuya örnek olabilecek resimler ve çizimler çeşitli yazılı kaynaklardan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Bölge Kurulu Müdürlüğünün desteğiyle ve yerinde tespit edilerek elde edilmiştir. Seçilen araştırma alanları ile ilgili yerinde tespitler yapıldıktan sonra ilgili mekanlar fotoğraflanmış, rölövelerinin temini sağlanmıştır.

Yazd geleneksel konutları rölöveleri, Yazd Kültürel Miras, El Sanatları ve Turizm Kurumundan ayrıca Kambiz Haji Qassemi'nin Ganjnameh (Cyclopaedia of Iranian Islamic Architecture: Yazd Houses, 2005) kitabından; Şanlıurfa geleneksel konutları rölöveleri, Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü ve Zahide Akkoyunlu'nun, Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri (1989) kitabından temin edilmiştir. Çalışma kapsamına alınan 20 adet konutun yapım tarihleri bilinen ve geleneksel Şanlıurfa ve Yazd konutlarının özelliklerini taşıyan avlulu, içe dönük konutlardandır.

Bu bağlamda tezin giriş kısmını oluşturan birinci bölümünde; kısaca barınak ve konutun tanımı yapılmış, amaç ve kapsamla ilgili bilgiler verilerek yöntem sunulmuştur.

İkinci bölümde; barınma, konut ve geleneksel konut kavramları üzerinde genel bilgiler verilmiştir.

Üçüncü bölümde; geleneksel Anadolu ve İran kent dokusu ve bu dokuların sahip olduğu değerler olarak mahalle, meydan, cadde ve sokaklar ile ilgili açıklamalar yapılarak, örneklerle birlikte farklı konut tipleri sınıflandırılmıştır.

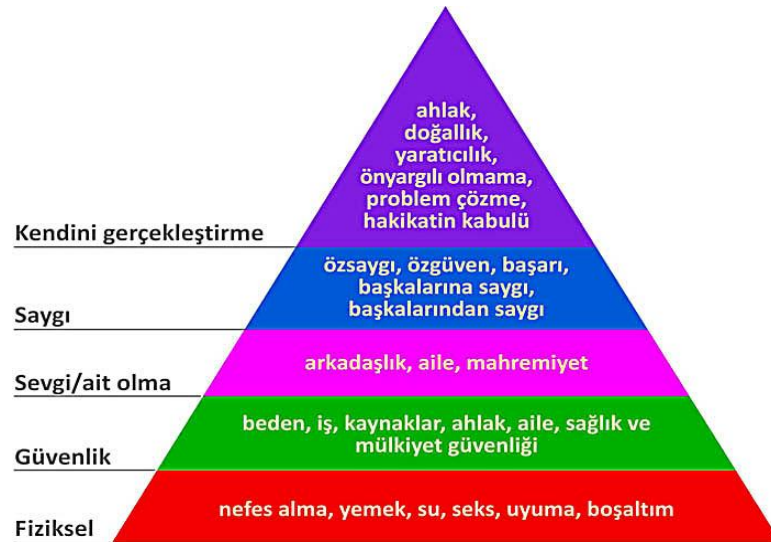
Dördüncü bölümde; başta Şanlıurfa ve Yazd'in coğrafyası, iklim özellikleri, tarihi ve sosyo-kültürel yapısı, kent dokusu ve konutların strüktürü ve malzemeleri üzerinde bilgiler verilerek geleneksel konutlarda mekansal kurguyu oluşturan elemanlar açık, yarı açık ve kapalı alanlar olarak irdelenmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda öncelikle konutlar için hazırlanan tipolojik analiz föyleri değerlendirilerek analitik tespitler yapılmıştır.

Beşinci bölüm; analizlerin sonuçları doğrultusunda çalışmanın genel değerlendirilmesinin yapıldığı sonuç ve öneriler ile tamamlanmıştır.

2. KAVRAMSAL ANALİZLER

2.1. Barınma ve Konut Kavramı

İnsanoğlu ilk yaratılışından günümüze kadar hep barınma ihtiyacının çözümü için uğraşmış, kendi gereksinimleri ve istekleri doğrultusunda mekanlar oluşturmuştur (Özyılmaz, 2007). Maslow'un "Gereksinimler Hiyerarşi" modeline göre (şekil 2.1); barınma, beslenme, giyinme ve çoğalma, insanın en temel fizyolojik ihtiyaçlarındandır (Maslow, 1970). Maslow (1970)'a göre insanlar, doğal ve belirli davranışlarına yön veren bir takım gereksinimlere sahiptir. Fiziksel, güvenlik, ait olma ve sevgi, saygı, bilişsel, estetik ve sonunda kendini gerçekleştirme gereksinimleri, hiyerarşik bir düzen içinde aşağıdan yukarıya doğru sıralanmaktadır. Bu teoriye göre insanlar, alt-düzey gereksimini tatmin ettikçe en alttakinden en üste doğru ilerlemekte ve ayrıca tatmin edilen gereksinim davranışı artık etkileyememektedir.

Şekil 2.1. Maslow'un "Gereksinimler Hiyerarşi" modeli (URL10)

Tarihsel süreçte insanoğlu, yaşamını ağaç kovuğu, mağara gibi doğal barınma yerlerinde sürdürerek dış etkenlerden korunmuştur. Tarihe bakınca insanların mağara gibi doğal barınma yerlerinden çıkarak yaptıkları ilk mimari eserler barınaklar olmuştur.

Barınma gereksinimini karşılayan konut alanları toplumun yaşam düzeyine, toplumsal değerlere, aile yapılarına, gelenek ve göreneklere göre oluşmaktadır (Bektaş, 2013). İnsanın ve yaşamın var olduğu her yerde, konut yapıları da var olmuştur. Bu nedenle de konut mimarisi tüm kültür ve medeniyetlerde yüksek bir öneme ve değere sahip olmuş, hassasiyetle takip edilmiştir (Ghobadiyan, 1999). Milletler kendilerine has semboller ve kültürel yöntemlerle bu konuyla ilgilenmiş ve zamanla konut, değişik toplum ve kültürlerin mimari karakterlerinin simgesi haline gelmiştir (Aran, 2000).

İnsanoğlu tarih boyu çevresel etkilerden korunmak için belirli ortamlara gerek duymuştur. Barınma gereksinimi insanın var olduğundan itibaren hiç değişmeden günümüze kadar devam etmiştir. Barınma kapsamında konut, ev gibi kavramlar çoğu zaman birbirinin yerine kullanılmıştır (Üstün, 2000). Ancak konut sadece barınma merkezi değil, aynı zamanda insanın gündelik yaşamında önemli aktiviterin geçtiği, çocuklarını yetiştirdiği mekan olarak da önem kazanmıştır. Aslında konut, toplumun en küçük birimi yani ailenin birleştiği noktadır.

Örneğin Japon mimar Tadao Ando (FakhrAbadi, 2011)'ya göre:

"Çevredeki ortamlardan insanoğluna en yakın ortam ev ortamıdır. İnsan her gün bu ortamdan etkilenmekte ve onu etkilemektedir. Ev, insanın sosyal aidiyeti hissettiği ilk ortamıdır. İnsanoğlu beş duyu organının tamamıyla bu ortamı hisseder, kısa sürede bu duygularını ortamlara birleştirip, geliştirir. Ev ortamı, toplumsal tecrübelerin yapıldığı ilk mekandır. Ev, insanın sakin ve güvenli bir şekilde kalabileceği ilk mekandır".

Bu nedenle konut tasarımı, mimarlık alanında önemli bina türlerinden biridir. Kentlerde kapsadıkları alanlar göz önüne alındığında, konutlar önemli ölçüde kent dokularını oluşturan yapılar olmuştur. Bundan dolayı kent kimliğini en çok etkileyen faktörlerin başında, o kente ait konut mimarisi gelmektedir. Bu bağlamda, "mükemmel konut olmadan mükemmel bir kent düşünülemez" (Ghobadiyan, 1999).

Konut bazı anlamlar ve işlevlere sahiptir ve bu anlamlar göz ardı edilirse gerçek işlevselliğini kaybedip, sadece bir barınak haline gelebilir. Ghobadiyan

(1999)'a göre bir yapının, konut sayılabilmesi için aşağıdaki özelliklere sahip olması gerekir:

a- Konut, insanı dış etkenler karşısında sarp koruyan ve insanda güven duygusu uyandıran mekan olmalıdır.

b- Konut, insana dünyadaki konumunu belirlemede yardımcı olur. İnsan evde cesaret alarak dünyada araştırmaya başlar, işi bitince ona geri döner ve yaşamını düzenler.

c- Konut, sosyal bir varlık olan insanoğluna bağlılık ve aidiyet hissi kazandırır, onun toplumdaki yer ve konumunu belirler. Böylece evimiz, kimliğimizin oluşumunda çok etkili olup en önemli parçası haline gelir. Başka bir deyişle, insanoğlu evin fiziki yapısını etkileyip şekillendirdiği gibi, ondan etkilenir ve kimliğinin büyük kısmını ondan alır.

d- Konut belirli mekansal özelliklere sahiptir. Mekansal özellikler arasındaki düzen ve bağlılık geçmiş ile geleceği birbirine bağlayıp kültür, toplum ve ailenin bağlılık duygusunu ve bundan duyulan mutluluğun devamını sağlar.

e- Konut, çevre ve iklim koşullarına uygun olmalıdır. Örneğin içinde yaşayanlar için kışın sıcak ve yazın serin bir ortam hazırlamalıdır.

f- Konutun fiziki yapısı uygun olmalı, başka bir deyişle şekil ve yapı olarak içinde yaşayanların ihtiyaçları doğrultusunda ve onları giderecek nitelikte olmalıdır. Bu nedenle bir çiftçinin evi, on katlı bir apartmanın son katında bulunan bir daireyle farklı yapılarda olmalıdır. Bu özelliklerin bulunduğu mekanlarda yaşayan insanlar, bağlılık ve mutluluğa kavuşabilir.

Günümüzde insan, aktivitelerinin çoğunu başka bir yerde geçirebilir veya yaşadığı yeri evi olarak göremeyebilir. Örneğin günün çoğunu işyerlerinde geçirdiğimiz için metaforik anlamda işyerleri evimiz gibi sayılabilir (Saegert, 1985). Bu da günümüzde, konut ve barınma mekanlarının ne kadar göreceli ve kaygan bir kavram olduğunu vurgular.

2.2. Geleneksel Konut Kavramı

Geleneksel konut geçmişte kalabalık, geniş, ataerkil ailelere göre yapılmıştır ve insanın tarihi, kimliği, kültür ve yaşam biçiminin bütünleştiği

mekansal model olmuştur. Geleneksel konutlar bulunduğu bölgenin koşullarına göre oluşmuş ve gelişmiştir (Küçükerman, 1994). Geleneksel konut yapımında, iklim ve yerleşim yeri fiziksel faktörler arasında yer alırken, gelenekler, adetler, dini inançlar, etnik köken, sosyal ilişkiler, yaşam şekli, toplumsal yapı özellikleri, mahremiyet davranışı, kişisel alan, egemenlik sınırı, ekonomik yapı gibi başka faktörler de göz önünde bulunmuştur (Kateb, 2005). Bu nedenle geleneksel konutlar, tarihi mirası en iyi yansıtan maddi kültür belgeleri olarak sayılabilir.

Kullanıcılar ve ustaların işbirliğiyle yapılan geleneksel konutların nesilden nesile aktararak asırlar boyu devam ettiği izlenir (Bektaş, 2013). Geleneksel konut yapıları zaman içinde, sadece barınma ihtiyacı değil, insanların diğer gereksinimlerini yanıtlamak için değişime uğramış (Aran, 2000), yeni kullanıcıların kültürleri ve yaşam biçimlerine göre yeni mekanlar eklenmiştir.

Geleneksel konutlar ile ilgili diğer önemli konulardan biri geleneksel toplum yaşamında mahremiyetin var olmasıdır. Geleneksel topluluklarda insanın özgürlüğü ya da serbestliği, hayatın hemen her alanında ve her aşamasında komşuların, akrabaların, yaşamın ve ölümün baskısıyla sınırlıdır. İnsan, bu baskılardan hiçbir şekilde kaçamaz. Bundan dolayı da sınırları çok dar bir mahremiyet alanına sahiptir. Bir topluluğa veya gruba mensup olan kimsenin sosyal konumu, cinsiyet, yaş, soy bağı gibi faktörler tarafından büyük ölçüde belirlenir (Yüksel, 2003).

Medeniyetler beşiği olan İran ve Anadolu, yaptıkları eserler ile, bölgelerin mimarisinde özel bir yere sahip olmuşlardır. İran ve Anadolu'da tarihi kent dokularını oluşturan geleneksel konutlar, toplumun ruhsal ve fiziksel ihtiyaçlarının büyük bir kısmını karşılayarak, yapıldıkları dönemin sosyo-kültürel yapısı ve bölgelerin iklim koşullarıyla uyumluluğu, geleneksel konutların mimarisine yansıdığı gözlenmiştir. Bu doğrultuda, tarihi dokularını koruyan ve içinde çözümlerin oluşumuna kaynaklık yapan özgün geleneksel konut örnekleri barındıran Yazd ve Şanlıurfa kentleri seçilmiştir. Asırlar boyu, bu kentlere ait geleneksel konut örnekleri, mekansal kurgularıyla, kullanıcıların ihtiyaçlarının birçoğuna cevap vermiş, aidiyet duygularını pekiştirerek, ev sakinlerinin yaşam sürmesini sağlayabilmiştir.

Ancak; İran'da Qajar hanedanlığı, Türkiye'de ise Osmanlı İmparatorluğu döneminde Batı'yla kurulan ilişkiler ve etkileşimler, yıllar sonra bu iki ülkede "Meşrutiyet Devrimi" ve "Cumhuriyetin ilanı" gibi modern hareketlere neden olmuştur. Bu hareketler, İran'lı ve Türk'lerin yaşamlarının her alanında, özellikle de bu toprakların mimarisinde büyük değişimlerin başlangıcı ve dönüm noktası olmuştur. İran'da Qajar döneminin sonu ve 1.Pehlevi, Türkiye'de ise Cumhuriyet dönemine rastlayan 1920'li yıllarda mimari, bu yeni evrensel tutumun etkisi altında geleneksel formlardan sıyrılmaya başlayarak, değişime uğramıştır. Sözü geçen değişim süreci, yüzyıllarca süregelen geleneksel konut mimarisinde de kendini göstermiştir (Bozdoğan, 2008) (Kiyani, 2004) (Bani Masoud, 2012).

Günümüzde; aile yapısının geniş aileden çekirdek aile olarak değişmesi ve küçülmesi, sanayi devriminin de pekiştirdiği teknolojik gelişmeler, tarıma dayalı bir ekonomik yapıdan sanayi ürünlerinin ticaretine dayalı bir ekonomik geçişler, aydınlanma düşünceleri özellikle de kadının çalışma yaşamına aktif katılımı (Suğur, 1998) gibi birçok faktörün etkisi altında, geleneksel bir yaşam tarzına ev sahipliği yapan geleneksel konut, köklü değişimlere uğramış; böylece tarihi kent dokularını oluşturan ayrıca asırlar boyu uygulanan geleneksel konut mimarisi, yerini çok farklı özelliklerle oluşturulan yaşam alanlarına bırakmıştır. Buna neden olan faktörlerden biri, toplumsal yapıdaki değişimler olmuştur (Bozdoğan, 2008) (Kiyani, 2004).

Modern toplumu geleneksel toplumdan ayıran temel özelliklerin; hızlı ve yoğun değişme ve bu değişimin giderek bütün toplumsal sistemi kuşatarak kendine özgü kurumsal ve düşünsel yapılar geliştirmesi olduğu söylenebilir. Nüfusun giderek arttığı, birbirini tanımayan daha çok insanın aynı ülkenin sınırları içinde bir arada yaşadığı, sosyal hareketlilik imkanlarının, işbölümü, uzmanlaşma, farklılaşma ve karmaşılaşmanın gittikçe arttığı modern toplumda; insan-insan ilişkileri de önemli ölçülerde dönüşüme uğramış ve daha durağan bir toplumsal yapıdan daha dinamik bir yapıya geçilmiştir (Yüksel, 2003). Bu geçişle birlikte, ırk, etnik köken ve kültür bakımından farklılaşmamış bireylerden oluşan, kişisel ve yüz yüze ilişkiler üzerine kurulmuş küçük ve homojen yapılardan; etnik köken, sosyo-ekonomik statü ve kültürel değerler bakımından çoğullaşmış, kişisel olmayan, mesafeli ilişkilerin geliştiği daha büyük ve farklılaşmış yapılara doğru

giden bir süreç gerçekleşmiştir. Bu süreçte toplumsal değerler, ilişkiler ve kurumlar köklü bir değişime uğramıştır. Artık bireyler, geleneksel toplum yapısının mensubu olmaktan çıkarak kendi başlarına değer taşıyan birer varlık olarak görülmeye başlamışlar ve bireycilik, giderek ağırlık kazanan bir değer haline gelmiştir. Bu bağlamda, insanların doğuştan özgür oldukları öne sürülerek insan ve toplum hakkında yeni anlayışların temeli atılmış, özel yaşam ve alanlarına veya mahremiyete yönelik tehditlere karşı birçok anayasa, medeni kanun ve uluslar arası sözleşmede tanınıp düzenlenen bir niteliğe kavuşmuştur (Yüksel, 2003). Ancak yaşam alanlarında mahremiyeti çok önemli olan Doğu insanı, yeni yapılmış olan saydam ve dışa açık binalarında bile, çeşitli yöntemler ile özel yaşam alanını korumaya çalışmıştır.

İran ve Türkiye’de; modernleşme süreci ile birlikte başlayan dönüşümler, farklı kültürlerin bir sentezi olan geleneksel konut dokusunun değişimine neden olmuştur. Bu süreçte yaşam, kültürel değerler ve iklim ile topoğrafya gibi geleneksel dokuya kaynaklık eden veriler göz ardı edilerek klişe yaşam alanları üretilmiştir. Oysa yüzyıllar süren deneyimler sonucu oluşturulan geleneksel yaşam alanlarının sahip olduğu değerlerin kavranması, günümüzde tektipleşen, kimliksizleşen yaşam alanlarına kaynaklık edebileceğini gözardı etmemeliyiz. Bu doğrultuda gelecek bölümlerde geleneksel Anadolu ve İran konutları ve oluşturdukları tarihi kent dokuları, meydanları ve sokakları ile ilgili detaylı bilgiler sunulacaktır.

3. KARŞILAŞTIRMALI ANALİZLER: GELENEKSEL ANADOLU KENT DOKUSU İLE GELENEKSEL İRAN KENT DOKULARININ SAHİP OLDUĞU DEĞERLER

İran ve Anadolu bölgelerinde yaşamış toplumlar değişik coğrafi koşulları, farklı kültür çevreleri ve uzun zaman içinde inşa ettikleri eserler ile, bölgelerin mimarisinde özel bir yere sahip olmuşlardır. İki bölgede yaygın dini inançlar neticesinde, birbirine yakın sosyo-kültürel yapılar ortaya çıkmıştır. Ayrıca iki platoda bulunan sıra dağlar ile denize olan mesafeler çok benzer iklim bölgeleri oluşmasını sağlamıştır. Bu ortak sosyo-kültürel yapılar ve iklimsel özellikler; iki farklı ülkede bulunan, Yazd ve Şanlıurfa kentlerinde, birbirine çok yakın özellikleri barındıran geleneksel konut örneklerinin oluşmasına rağmen bazı farklılıklar da oluşmuştur. Bundan sonraki bölümlerde bu iki bölgedeki konut dokularının benzerlikleri ve farklılıklarına değinilecektir..

3.1. Türkiye'nin Topografik Özellikleri, Sosyo-Kültürel Yapısı ve İklim Bölgeleri

Türkiye, Avrupa ile Asya kıtalarında toprağı bulunan ülkelerden biri olarak 783.562 kilometrekare yüzölçümüne sahip ve dünyanın otuzyedinci büyük ülkesidir (URL9: Erişim tarihi 2012-11-16). Kuzeyde karadeniz, güneyde Akdeniz ve bu iki denizi birbirine bağlayan Marmara ve Ege denizleri ile çevrilidir. 2012 yılında nüfus sayısı 75.627.384 ve ülkenin nüfus yoğunluğu 98 kişidir (URL24: Erişim tarihi 2012-11-16).

Topografya ya da arazinin doğal yapısı yaşam alanlarının biçimlenmesini etkileyen faktörlerden biridir. Topografik yapısı açısından Türkiye, yüksek yayla karakterinde, çok değişken engebeli ve dağlık arazi durumundadır. Fazla yükselti yanında, Türkiye arazisi fazla eğime sahip oluşu ile de karakteristiktir (URL22).

Sosyo-kültürel yapı, insan etkileşimi sonucunda oluşan normlar, töreler, gelenek ve kurallar bütünü ve yine bu bütünün insan yaşamı üzerindeki kontrolü sonucunda ortaya çıkan ilişkiler dizgisi olarak tanımlanır. Türk kültürünün ana kaynağının Orta Asya olduğu bilinmektedir. Türklerin İslam öncesi dönemde

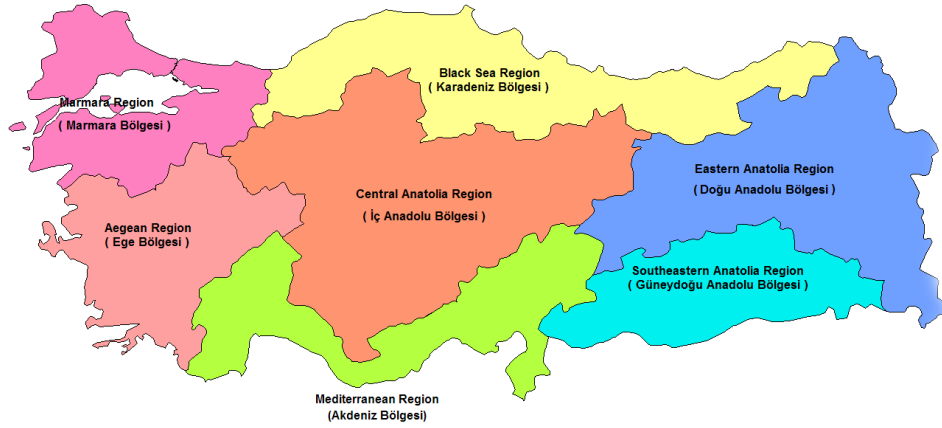
geliştirdikleri bu özgün kültürün Pers, Mezopotamya, Çin ve Hindistan gibi uygarlıkların kültürlerinden de etkilenmiştir. İslamiyet'in kabulünden sonra ise Müslüman, Arap ve İran kültürünün genelde üç kaynağa dayandığı meydana gelmiştir. Türk kültürü zamanla etkileşim kaynakları nedeniyle değişmiştir. Başlayan Haçlı seferleri ile Avrupa'lılar, Batı'lılarla karşılaşmış, Rumeli'ye geçip imparatorluğu kurduktan sonra da onlarla yan yana, bazen de iç içe yaşanılmıştır (Güvenç, 2002). Ancak zaman içinde Avrupa örnek alındığından, Batı kültürünün etkileri daha da artmıştır (Bozdoğan, 2008).

Mimari alanlarının şekillendirilmesinde birçok faktör ve olgu etkilidir. Bu faktörlerden biri kültür olarak bilinir; öyle ki bazen kültürün diğer faktörlerden daha önemli olduğu düşünülür. Toplumların mimari temellerini şekillendiren kendine özgü kültürel elemanları vardır. Böylece toplumun mimarisi, kültürün objektif bir görüntüsüdür. Bu nedenle günümüzde eski dönemlerden kalan mimarinin araştırılıp incelenmesi o toplumların toplumsal ve kültürel temellerinin tanımlanması için önemli faktörlerden biri sayılır (Tanyeli, 1979) (Güvenç, 2002). Mimari eserlerinin kültürden etkilenmesi; yöreye özel şekiller, süsler, plan tipleri ve mekansal kurgular şeklinde ortaya çıkar. Bu nedenle bir mimari ürünü, toplumun kültürel özelliklerinin göstergesidir denilebilir (Kuban, 1998).

Sosyo-kültürel etken olarak bilinen aile yapısı Türk Anadolu mimarisi, özellikle de konut mimarisinde önemli faktörlerden biri olmuştur. Aile içi ve sosyal ilişkilerde, kişiler arası bağlılık ve bağımlılığın en önemli değerler olduğu saptanmıştır. Geçmişte, nüfusun büyük bir kısmını geniş aileler oluşturmuştur; ancak Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2006'yılında yayımladığı aile yapı araştırmasına göre, ailelerin %80'i çekirdek aileden, %13'ü ise geniş aileden oluşmuştur (URL24).

Mimari alanlarının oluşumunda etkili olan diğer önemli faktörlerden biri iklimdir. İklim, bir bölgede ve uzun zaman için değişiklik göstermeyen ortalama hava koşullarıdır. Yerleşim ve yapım sürecini etkileyen faktörlerin başında gelen iklim öğeleri; hava sıcaklığı, havanın nemi, güneş ışıınımları, yağışlar ve rüzgarlardır (URL20). Türkiye farklı iklim bölgelerine sahiptir. Türkiye'nin üç tarafının denizlerle çevrili olması, dağların konumu ve yeryüzü şekillerinin çeşitlilik göstermesi, farklı iklim tiplerinin doğmasına yol açmıştır.

Türkiye'de Marmara Bölgesi, Karadeniz Bölgesi, Ege Bölgesi, Akdeniz Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi, yedi coğrafi bölge (Şekil 3.1) olarak esas alınmıştır (Arü, 1998).

Şekil 3.1. Türkiye'nin coğrafi bölgeleri (URL32)

Doğan Kuban (1982); iklim, teknik ve malzemeyi göz önünde bulundurarak Anadolu mimarisini, yedi bölgeye ayırmıştır. Güneydoğu Anadolu'nun Kuzey Suriye ile ortak kültürünün ifadesi taş mimarisi, Erzurum'dan öteye Kuzey Doğu Anadolu'nun Güney Kafkasya ve Dağıstan ile akraba ahşap hatıllı taş mimarisi, Doğu Karadeniz Bölgesinde görülen karakteristik ahşap iskeletli mimarisi, Ege ve Akdeniz Bölgesinin düz damlı kübik taş mimarisi, Orta Anadolu'nun özellikle Niğde ve Kayseri bölgesinin taş mimarisi, Orta Anadolu'nun daha çok köy ve küçük kent ortamında kalan kerpiç mimarisi, Anadolu'nun kıyıları ile orta yayla arasında bir ikinci çember gibi dolanan, Sivas dolaylarından batıya ve İç Ege'den Toroslar'ın kuzey yamaçlarına kadar uzanan hımış yapı tekniğinde, yani taşıyıcı sistemi ağaç, kerpiç dolgulu, zemin katı genellikle taş olan bir yapı tekniği ile inşa edilmiş olan mimariye rastlayabiliriz.

Zeren (1978); Türkiye iklimini sıcak-kuru iklim, soğuk iklim, ılıman iklim ve sıcak-nemli iklim olarak dört ana gruba ayırmıştır. Sıcak-kuru iklim yerleşmesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde görülmektedir. Yaz mevsimleri aşırı sıcak ve kuru, kış mevsimleri ise serin, nem oranı düşük, yaz-kış, gece-gündüz sıcaklık farkları yüksektir. Doğu ve İç Anadolu'nun doğusu, soğuk iklim

koşullarına sahiptir. Marmara Bölgesi, Doğu Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinin iç kısımlarında ılıman iklim şartları görülmektedir. Ege Bölgesi'nin büyük bir bölümü ile İç Anadolu'nun batı kesiminde ve Akdeniz Bölgesi'nde, Torosların güneye bakan kesimlerinde sıcak-nemli iklim etkilidir (Zeren, 1978).

İklimsel özellikler ile yapı kurguları açısından Anadolu incelendiğinde, farklı özellikler gösteren dört baskın bölge dikkat çeker (Zeren, 1978),(URL20):

1. Sıcak-kuru iklimin hakim olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, iklim koşullarının olumsuzluklarından korumaya ve olanaklarından faydalanmaya odaklanan geleneksel mimari ürünlerinde, çeşitli yöntemler kullanılmıştır. Bu da yapılarda plan açısından, farklı mekan organizasyonlarına neden olmuştur. Binayı dış iklim elemanı olan güneş ışınlarından korumak için, yerleşimler birbirine yakın ve iç içe olarak uygulanmıştır. Yüksek duvarlı, dar sokaklar vasıtasıyla yapılar, güneşin geldiği yüzey alanını azaltarak birbirini gölgelemiştir. Yüzeylerdeki açıklıkların miktarının az tutulması diğer önemli uygulamadır. Açık avlular, yarı açık eyvanlar; ile dışa kapalı kurgu yaygındır. Eksik olan nemi sağlamak amacıyla avlularda su elemanı yer alır.

2. Soğuk iklimin hakim olduğu Doğu Anadolu - İç Anadolunun Bir kısmına ait mimari özellikleri, rüzgarlardan korunmayı sağlayacak, birbirine yakın, ısı kayıplarını azaltıcı ve iç içe geçmeli, kademeli iç mekanlar, mümkün olduğunca güneşten yararlanılan yapılar olarak ortaya çıkmıştır. Bu iklim bölgelerinde yaygın olan plan tipi iç sofalı çözümlerdir. Özellikle kış aylarında kullanılan kış katı eğer konut büyük değilse kış odası yaygın bir kullanımdır. Bu o da kalın duvarlı, alçak tavanlı ve az açıklıklıdır.

3. Ilıman bölgelerde özellikle de Marmara, Batı Karadeniz Akdeniz bölgesinin bir kısmında yaz mevsiminin serinletici rüzgarlarından faydalanmak, kışın da korunmak gerekmektedir. Kışın güneş ışınlarının duvar ve çatı tarafından iç mekana aktarılması sağlanırken, yaz mevsiminde güneş ışınlarından korunması ve yapıların gölgelenmesi istenmektedir.. Ilıman iklim kuşağında hem dış sofalı hem de iç sofalı çözümlerle karşılaşılır.

4. Sıcak-nemli iklimin hakim olduğu Ege kıyı kesimleri, İç Anadolunun Batısı, Akdeniz Bölgesinin kıyı kesimlerinde yüksek duvarlı dar

sokaklar güneşin geldiği yüzey alanını azaltmakta, sokaklar ve yapıların konum ve yerleşimi rüzgarın estiği yöne bağlıdır. Nemi azaltmak amacıyla karşılıklı açılan açıklıklar kullanılır. Yaygın plan tip dış sofalıdır. Yaşamın büyük bir bölümü hayat adını verdiğimiz dış mekanlarda geçer.

3.2. Geleneksel Anadolu Kent Dokusunun Sahip Olduğu Değerler

Türklerin çok değişik coğrafi koşullarda, değişik kültür çevreleri içinde, uzun zaman aralığında oluşturduğu yapı kültürü, Anadolu konut mimarisi kapsamında özel bir yer tutmaktadır. Anadolu geleneksel konutlarının oluştuğu şartların anlaşılması gerekli olduğundan, Anadolu'da konutların oluşturduğu kent dokusu, meydan, cadde ve sokakların incelenmesi gerekmektedir. Bu bölümde çalışma kapsamındaki Anadolu kenti ve geleneksel konut mimarisinin oluşturduğu mahalle, meydan, cadde, sokak ve bu konutlara ait mekansal oluşumlar ile ilgili bilgiler verilmiştir.

3.2.1. Geleneksel Anadolu mimarisinde kent

Genel olarak kent; farklı sosyal sınıflardan oluşan bir toplumun, yapay çevreyi doğal çevreye egemen kıldığı bir ortamda ve kentsel yaşam kurallarına uygun olarak yaşamlarını sürdürdükleri bir yerleşme alanıdır (Altuğ, 1995).

Şehircilik tarihine göre kent dokularının biçimlenmesinde geometrik ve organik olmak üzere iki ana düzen eğilimine rastlamaktayız. Osmanlı kentinin oluşumu organik sentezler ve devamlılığı sağlayan diziler yoluyla sürer ve doğa ile yaratı arası ilişkilerde insan merkezîyetçi bir anlayışı ifade eder. Eski Anadolu'da aile yaşamı, kamu yaşamıyla o kadar kapalıdır ki bunun dışındaki kent yaşamı işlevsel görüş açısından kendini bütün bir blok gibi gösterme eğilimindedir (Cerasi, 2001). Bu doğrultuda Anadolu kentlerini kuran Türkler, Helenistik ve Bizans devletlerine ait kent dokularının aksine, topografyaya uygun ve içe dönük bir yaşam biçimine uyarak eski kent dokularını organik bir şekilde oluşturmuşlardır. Kentlerin kuruluşunda coğrafi yönler ve iklim koşulları önemli bir rol oynamıştır. Dolayısıyla farklı iklimler yüzünden kent strüktürleri farklı

bölgelerde muhtelif şekillerde ortaya çıkmıştır (Arü, 1998). Örneğin kent strüktürleri Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da içe kapalı bir karakter göstermekte, ancak batı veya güneye yaklaştıkça seyrek, açık, az yoğun bir biçim ve yapı adalarına kavuşmaktadır (Resim 3.1).

Resim 3.1. Sol: Şanlıurfa içe kapalı (Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü arşivi) - Sağ: İbradı seyrek karakterinde kent örnekleri (URL25)

Sözü edildiği gibi topoğrafya da kentlerin doku biçimini etkilemektedir. Bu nedenle düzlüklerde kurulan kentlerde, doku az yoğun olarak serbest bir biçimde araziye yayılmakta (Şekil 3.2), vadi tabanlarının uzayan dar düzlüklerinde kıyı boyu yapılaşma görülmekte, yamaçlarda yoğun dokular yer alırken, tepeler üzerinde kurulan kentlerde genellikle yollar çember halkaları gibi arazi yapısına uyarak geçirilmektedir (Arü, 1998).

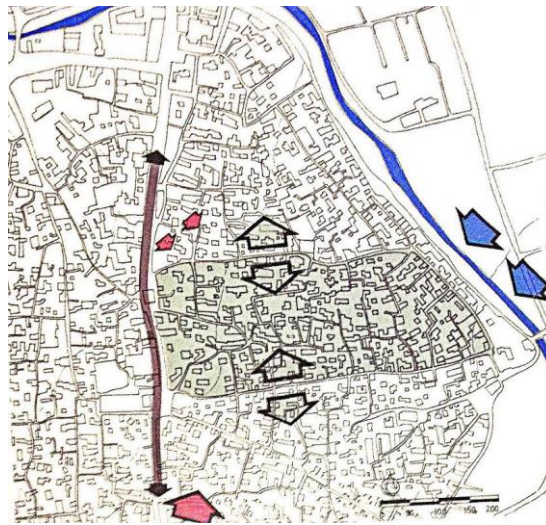
Şekil 3.2. Şanlıurfa kenti ve gelişim yönleri (Arü, 1998)

Geleneksel Anadolu kenti, mahalle, meydan, cadde ve sokak gibi elemanlardan oluşmaktadır. Anadolu Türk kentinin kavranması doğrultusunda gelecek bölümde bu elemanların incelenmesi gerekmektedir.

3.2.2. Geleneksel Anadolu mimarisinde mahalle, meydan, cadde ve sokak

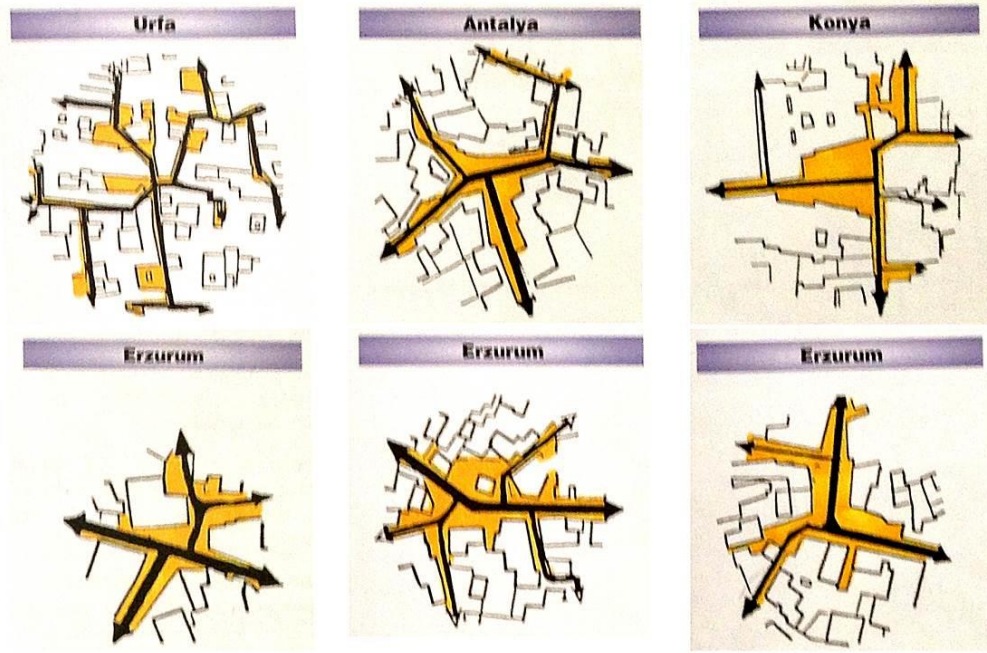
Eski Türk kentlerindeki iskan birimi olan mahalle, yirminci yüzyılın başlarına kadar hep aynı düzen prensiplerini korumuş ve Osmanlılar'a ait sosyal düzenin verilerine esas olmuştur. Mahallenin kendine has sosyo-kültürel özellikleri vardır. Genellikle mahalle merkezinde bir cami, ticari alanlar, medrese ve bazen de vakıf olunan imaret gibi tesisler bulunuyordu (Arü, 1998). Mahallelerin, bir mescit ya da cami etrafında teşekkül etmesi Türk-İslam şehirleşme geleneğinin bir yansımasıdır (Yediyıldız, 1988).

Konut yapı kümelerinin belirli ölçüde birbirinden ayrı birimler olarak bölümlere ayrılan mahalleleri (Cerasi, 2001), Türk kentlerinin insan ölçeğini koruyabilmesi, önemli faktörlerden biridir. Fakat batı örneklerinin bilgisizce uygulanması, sosyal düzenin değişimi nedeniyle bazı büyük kentlerde eski mahalle komşuluklarına örnek bırakmamış diyebiliriz (Arü, 1998).

Şekil 3.3. Şanlıurfa kentinde geleneksel mahalle sınırları (Arü, 1998)

Meydan veya Merkez, Türk kentlerinde açık, sınırları belli alanı kapsayan, geçit, kamusal etkinlikler, ticari, askeri veya çeşitli faaliyetlere hizmet veren mekanlardır. Kamusal alanlar olan meydanlar, antik dönemden Cumhuriyetin ilk dönemlerine kadar kentin temel ögesi olarak kent kültürünün önemli bir parçası olmuştur. Eski Türk kent dokularında sokak, cadde ve meydanlar hiyerarşik düzen içinde kendi kendine ve zaman içinde, gereksinimlerin doğurduğu serbest biçimlerde oluşmuştur (Arü, 1998). Kent dokularını birbirine bağlayan yollar (Şekil 3.4), İslam kentlerinde, batı kentlerinin planlı geometrik doku biçimlerine karşı kuralsız ve organik formlarda ve dardır (Cerasi, 2001). Örneğin Mardin, Şanlıurfa, Diyarbakır, vb. gibi sıcak iklimli kent dokusunda şehirden şehire farklı isimler alan üstü kapalı sokaklar vardır.

Şekil 3.4. Eski kent dokularında yol sistemi (Arü, 1998)

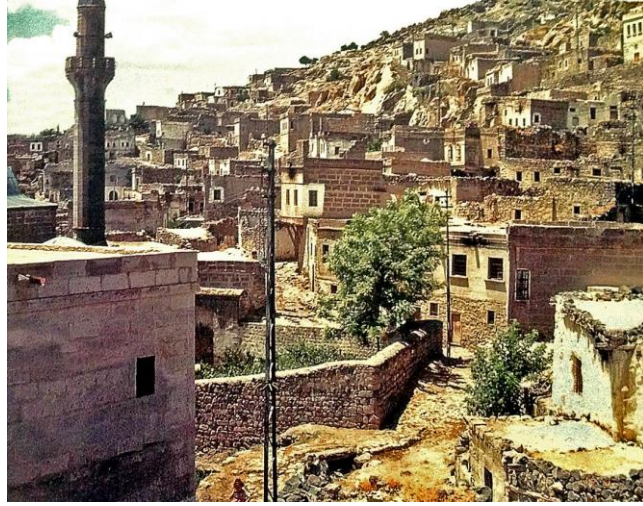
Bir taraftan iklim farkları, yolların yön ve boyutları üzerinde etkiler yaparken diğer yandan kentin yerleştiği toprakların ova, vadi, sırt, yamaç olması da yol düzeninin biçimlenmesinde büyük rol oynar (Arü, 1998).

Anadolu Türk kenti oluşumunda mahalleler, meydanlar, caddeler, ve sokaklar kamusal alanlardır. Geleneksel konutlar bu kamusal alanlara avlu, bahçe veya duvarlar ile bağlanırlar. Sokak-bahçe veya avlu-ev dizilimi, kamusal mekandan özel mekana geçişi sağlarlar.

3.2.3. Geleneksel Anadolu konut mimarisinde mekansal oluşumlar

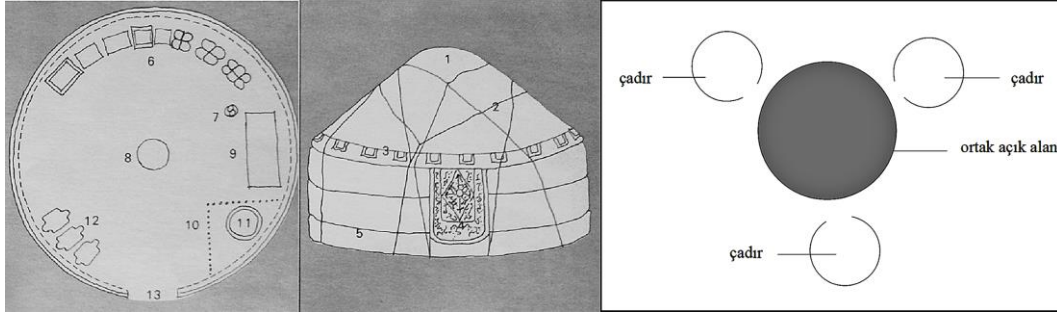
Anadolu coğrafyasında farklı bölgelerde hakimiyet süren, birbirinden kültürel ve sosyal yaşantı olarak farklı ilkeler benimsemiş olan uygarlıkların oluşturdukları konut mimarisi, belirli bir kültürün ürünü olduklarından ayrı bir takım özellikler gösterirler. Bir Roma, Bizans, Selçuklu ya da Osmanlı konutunun plan, mimari düzen ve süsleme açısından benzerlik taşıdığı söylenemese de (Arsever, 1943) iklimlerin getirdiği zorunluluktan dolayı, ortak bazı plan tiplerinin ve özelliklerin görülmesi de kaçınılmaz olmuştur. Esas olarak Anadolu coğrafyasında, Türk öncesi ve Türk sonrası olarak ayırabileceğimiz konut mimarisinde, Türklerin Anadolu'da yaptıkları evlerde Orta Asya mimarisinin görülmesiyle beraber, bulundukları bölgelerin inşai zorunluluklarından doğan yerli mimarinin de etkili olmasıyla Anadolu'ya has Türk ev tipleri oluşmuştur. Burada ev mimarisine coğrafi şartların yanında tarih boyunca hüküm sürmüş egemenliklerin de etkilerini görmekteyiz.

Anadolu'da oluşmuş, Anadolu'ya has Türk ev tipleri ve Orta Asya mimarisini daha çok Anadolu'nun iç bölgelerinde görmek mümkündür (Resim 3.2). Zira, Asya ile Avrupa arasında bir bağlantı yeri olan Anadolu'nun değişik ve çok sayıda iklim bölgesi, değişik uygarlıkların gelişimini olanaklı kılmıştır. Anadolu'nun dış bölgeleri etkilenmeye daha açık olduğundan iç bölgelerdeki ev mimarisi Orta Asya ve Anadolu Türk evi karakterini daha fazla taşımaktadır. Bu evlerin özelliklerini aynı biçimde değerlendirmek mümkün değildir. Ancak ülkeler veya uygarlıklar arasında tarihi, ekonomik, siyasi, sosyal ilişkilerden dolayı bir etkilenmenin olduğu muhakkaktır (Küçükerman, 1994).

Resim 3.2. İç Anadolu'nun mimari geleneği içinde Kayseri evleri (Arü, 1998)

Türk evinin kökeni genel olarak, göçebelik döneminde yaşama birimi olarak kullanılan Türk çadırına (Şekil 3.5) uzandığı varsayılır (Küçükerman, 1994). Anadolu mimarisinde, Anadolu'ya yaklaşık bin yıl önce gelen Türklerin; inanç, kültür, yaşam biçimine dayanan, tarihsel etkiyle gelişen, gelenek ve göreneklere dayalı coğrafi koşulların etkilediği ve malzemenin çeşitlendiği eski Anadolu Türk evinin Osmanlı devri konutları oluşturur. Bu etkileşim Çatalhöyük'ten, Alişar'dan, Boncukluhöyük'ten, Alacahöyük'ten ve Truva gibi eski uygarlık merkezlerindeki kültürel birikimin daha sonra Helen, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı'yla beraber ortaya kozmopolit bir Anadolu Konut Kültürü çıkarmaktadır (Bektaş, 2013). Osmanlı döneminde Anadolu konut mimari açısından kendine özgü bir niteliğe bürünüp gelişen ve geniş bir coğrafyaya yayılan "Türk Evi", yayıldığı bölgelerde; coğrafi koşullara ve malzemeye göre zengin bir çeşitlenme göstermiştir. Özellikle Anadolu'nun farklı iklim özelliklerine sahip olması doğudan batıya, kuzeyden güneye farklı malzeme ve plan özelliğine sahip geleneksel konut örneklerini ortaya çıkartmıştır (Bektaş, 2013), (Küçükerman, 1994).

Şekil 3.5. Göçebe toplumda yaşam çevresi (Küçükerman, 1994), (Bekleyen, 1993)

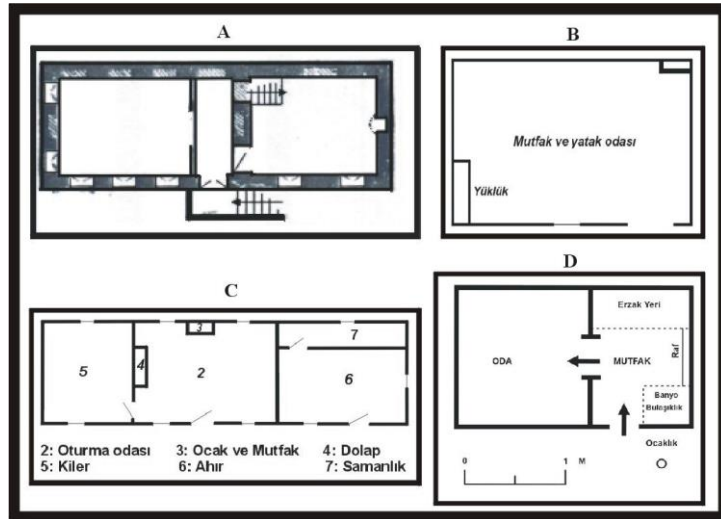
Uygarlıkların beşiği olan Anadolu tarihinde oluşmuş zengin kültürel ve sanatsal değerlerinden birisi olan Türk evleri kültür ve sanat tarihi açısından önemli bir yer teşkil etmektedir (Bektaş, 2013). Türk evi, içerisinde barındırdığı süsleme, yapım tekniği, yapım malzemesi ve dış cephe düzenlemeleriyle sanatsal bir değer taşır. Hemen her insanda var olan güzelliğe ulaşma ve estetik değer kaygısını gerçekleştirme safhasına zamanın büyük bir bölümünün geçtiği mekandan yani evinden başlaması düşüncesi normaldir. İnsan, beğenilme kaygısıyla yaşadığı evi, imkanları ölçüsünde, en güzel şekilde oluşturmaya çalışmıştır (Eldem, 1968). Ortak bir alan ve bu alanın birbirine bağladığı yaşama birimlerinden oluşan Türk Evinin tasarım özellikleri ve biçimlenmesi bulunduğu yerin özellikleri doğrultusunda şekillenir. Yaşam alanlarını birbirine bağlayan bu ortak alan her zaman vardır ve sofa, eyvan veya avlu mekanları olarak karşımıza çıkar. Türk evinde biçimlenme; bölgenin yaşama biçimine, geleneklerine, ekonomik koşullara, bölgesel iklim ve çevre koşullarına, arazinin yapısına, bölgede eskiden itibaren süregelen uygulama ilkelerine göre gerçekleşir (Bekleyen, 1993).

Anadolu konut mimarisi incelendiğinde, geleneksel Türk Evi karakteristiğine çeşitli bölge ve iklimlerde rastlanabildiği gibi farklı yöre ve kentlerdeki konut tasarımlarının kendine özgün mekan düzenlerinin, mekan isimlerinin ve mimari özelliklerinin olduğu sonucuna ulaşılır. Geleneksel Türk evinde kent ve bölgelere özgü isimler alabilen mekansal kurgu elemanlarından biri sofadır. Sofa (hayat, sergi, sergah, sayvan, çardak, divanhane), odalar arasındaki ilişkileri sağlayan ortak bir alandır. Sofa, konut tipolojisinde ayırt edici

bir mekan olmakla beraber aynı zamanda ev halkının toplandığı bir yerdir (Eldem, 1968). Anadolu geleneksel konut mimarisinde sofasız, iç sofalı ve dış sofalı farklı plan tipolojileri mevcuttur. Farklı sofa tiplerinin tercih edilmesinde iklim, malzeme, bölgenin sosyo-kültürel ve ekonomik özellikleri etkili olduğu görülür. Sofa konutun merkezini oluşturmada ve yalnızca bir dolaşım alanı olmasının ötesinde konut içi sosyal ilişkilerin gerçekleştiği çok amaçlı bir mekandır (Küçükerman, 1994).

3.2.3.1. Anadolu'da sofasız geleneksel konut mimarisi

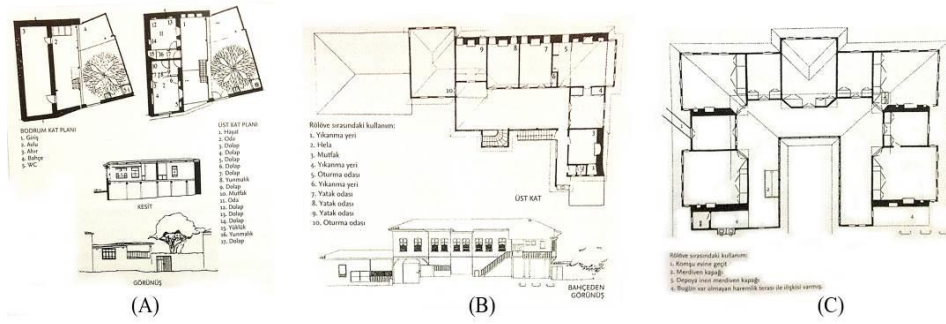
Sedad Hakkı Eldem (1968) Türk evi plan tiplerini sınıflandırırken, sofasız plan tipini en ilkel tip olarak ayırır. Sofasız plan tipi düzen ve işlev bakımından göçebe çadırı ile çok yakın benzerlik gösterir ve bu yönüyle Anadolu'da göçebe evden yerleşik eve geçişte oluşturulan ilk modelidir. Başka bir deyişle; çadır iç düzeni, sabit eve aktarılmıştır (Köse, 2005). Sofasız konut tiplerinde sofa görevini avlu veya taşlık üstlenmiştir. Oda sayısı fazla olduğunda, aralarında eyvan da yer alabilir (Bektaş, 2013). Bu tip konutlar (Şekil 3.6) Anadolu'nun güney ve doğusunda (Şekil 3.6) uygulanmıştır (Eldem, 1968).

Şekil 3.6. Sofasız plan örnekleri: A) Gaziantep, B) Karasu, Sakarya, C) Orta Sakarya Vadisi, D) İvrindi-Balıkesir (Köse, 2005)

3.2.3.2. Anadolu'da dış sofalı geleneksel konut mimarisi

Dış sofalı konutlarda sofa, oda sıralarının birbiriyle ilişkisini sağlayarak kapalı bölümün dışında yer almıştır (Bektaş, 2013). Türk evinde eski ve çok güzel örnekleri olan bir tiptir. Sofa bir ya da üç cephesi duvarsız olarak dış dünyaya açıktır. Bu durumuyla Türk'ün doğa içindeki yaşamının ya da başka bir deyişle çadırılı göçebe yaşamının yerleşik düzene çok iyi bir yansımasıdır (Eldem, 1969). Eldem (1968)'e göre Türkler Anadolu'da yerleşmeden önce, Hitit ve Helenistik evlerinde bu plan tipini uygulanmıştır. Dış sofalı çözüm, sofanın durumuna göre yan sofalı plan tipi, dış sofalı L plan tipi ve dış sofalı U plan tipi (Şekil 3.7) olarak alt bölümlere (Şekil 3.7) ayrılır (Bektaş, 2013).

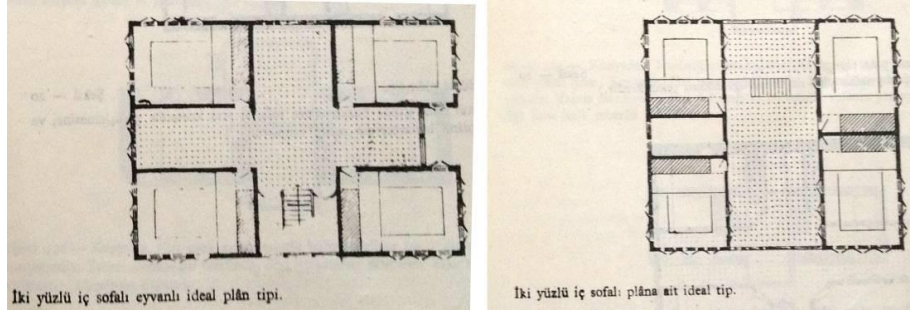

Şekil 3.7. Dış sofalı plan örnekleri: A) Akşehir- yan sofalı, B) Antalya- L sofalı, C) Antalya- L sofalı (Bektaş, 2013)

3.2.3.3. Anadolu'da iç sofalı ve orta sofalı geleneksel konut mimarisi

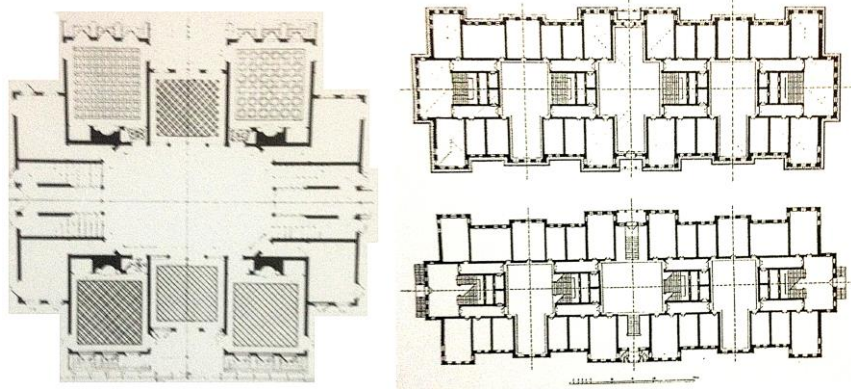
Sofa, karşılıklı odaların ortasına alınarak iç sofalı plan tipi ortaya çıkar (Bektaş, 2013). Eldem (1968)'e göre bu tip (Şekil 3.8), Onsekizinci yüzyıldan itibaren belirginleşmiş, ancak ondokuzuncu yüzyılda yaygınlaşmıştır. Kentlerin kalabalıklaşması, arsanın küçülmesi ve değer kazanması, daha içe dönük ve sıkışık planlamaları gerektirmiştir. Daha rahat yaşama biçiminin arzulanması, tozdan, soğuktan kaçılması, sofa alanını da her zaman kullanma ihtiyacı, bu tipin tercih edilmesinin sosyal nedenleri olmuştur. Bu derli toplu plan, daha çok sayıda odaya yer vererek, yanyana gelen odalar sayesinde duvarlar azalmış, ekonomi

sağlanmıştır. Anadolu Türk mimarisinde daha çok medrese, cami, köşk gibi yapı türlerinde uygulanmışken, onsekizinci yüzyıldan itibaren önce İstanbul gibi büyük kentlerin evlerinde; daha sonra ise çevresinde tekrar uygulama alanı bulmuş, bir ev tipidir (Eldem, 1968). İstanbul Boğaziçi evlerinde en yaygın olan plan tipi iç sofalı veya karnı-yarık tiptir (Bektaş, 2013).

Şekil 3.8. İki yüzlü iç sofalı eyvanlı ve iki yüzlü iç sofalı plan örnekleri (Eldem, 1968)

18. yüzyıldan itibaren belirginleşmiş, ancak 19. yüzyılda yaygınlaşmıştır (Eldem, 1968). Orta sofalı evlerde, sofanın tüm çevresinde odalar sıralanarak sofa ortada kalmıştır (Şekil 3.9). Bu durumda sofa, odalar arasından çıkmalar yaparak dışarıya açık bölümler kazanmıştır. Türk konutlarında bu kurgu, kalabalık ailelerde aynı planlar yan yana getirilerek, ev büyüebilmiştir. Bunun gibi plan tipleri, genellikle sahil saraylarında uygulanmıştır (Bektaş, 2013).

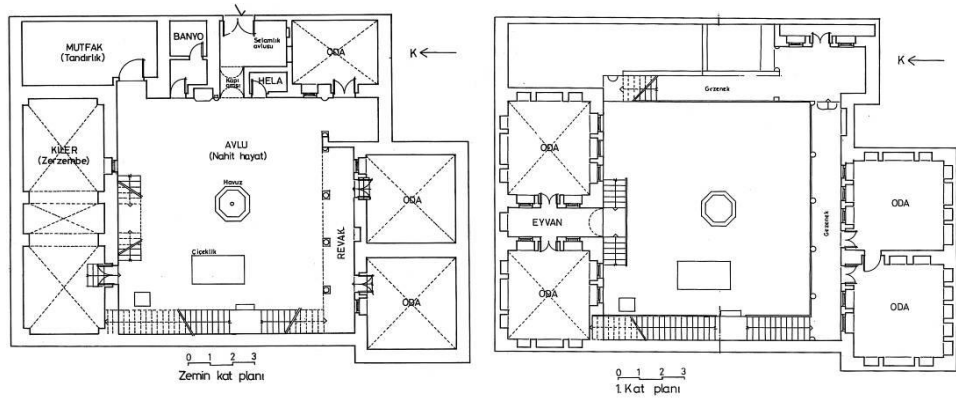

Şekil 3.9. Orta sofalı plan örnekleri, sol: Çengelköy-Sadullah Paşa yalısı sağ: Arnavutköy Çiftesaraylar (Bektaş, 2013)

3.2.3.4. Anadolu'da avlulu geleneksel konut mimarisi

Arsever (1943)'e göre avlular binada bulundukları yere veya işlevlerine göre dış avlu, iç avlu, ön avlu, revaklı avlu, han avlusu, tören avlusu, çiftlik avlusu, örtülü avlu, gibi tanımlar ortaya çıkmıştır. İç avlu, binanın orta ya da iç kısmında, ön avlu bir binanın önünde, revaklı avlu etrafı revaklar ile çevrilmiş olup, avlu yarı açık bir mekan haline gelmiştir.

Avlulu konutlar, eski tiplerden biri olarak, Güneydoğu Anadolu bölgesinde (Şekil 3.10) en yaygın olan plan tipidir. Bu tip konutlar, Türk'ün doğa içindeki yaşamının ya da başka bir deyişle çadırılı göçebe yaşamının yerleşik düzene çok iyi bir yansımasıdır. Diyarbakır, Şanlıurfa ve Mardin kentlerinde iç avlulu plan tipleri uygulanmıştır. 19.yüzyıldan itibaren bu bölgenin evleri de İstanbul'dan etkilenmiş ve sofalı evler yapılmıştır. Süslemeleri de o dönemin özelliğini yansıtmıştır (Erdoğan, 1996). Avlu genellikle zemin kat duvarı boyunca sokak cephesinde kapalı tutulmuştur. Tasarımda iç kurguya ait bir eleman olan avlu, konutta geçişi veya mekanlar arası ilişkileri sağlan bir alan rolünü üstlenen bir mekandır. Gelecek bölümlerde bu tip konut ile ilgili detaylı bilgiler sunulacaktır.

Şekil 3.10. Dış sofalı-avlulu plan örneği- Şanlıurfa, Bedri Pınarbaşı konutu (Akkoyunlu, 1989)

3.3. İran'ın Topografik Özellikleri, Sosyo-Kültürel Yapısı ve İklim Bölgeleri

İran, Asya'nın güneybatısında 1.648.195 kilometrekare yüzölçümüne sahip ve dünyanın onsekizinci büyük ülkesidir. Kuzeyde Hazar Denizi, Güneyde Fars ve Umman körfezi ile çevrilidir. 2011 yılında nüfusu 75.149.669 kişi ve ülkenin nüfus yoğunluğu ise 46 kişidir (URL17, Erişim tarihi 2012-11-07).

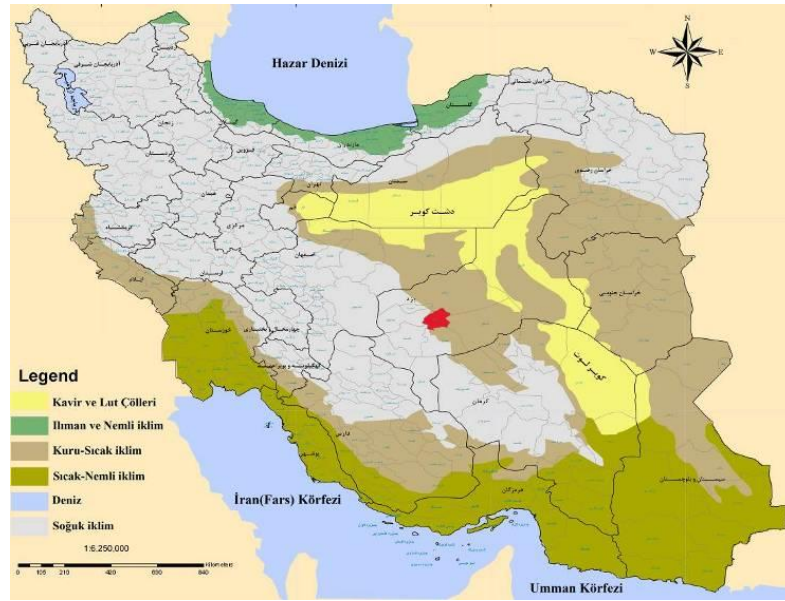
Kültür, toplumun kimliğini ve yaşam biçimini ifade eder. İran kültürü İslam öncesi ve İslami kültürün bir karışımıdır. Orta Asya ve Andronovo Kültürü'nden kaynaklanan İran kültürü, M.Ö. 2000'lerdeki İran bölgesi kültürünün mirasçısı olup; Çin, Hint ve Roma gibi medeniyetlerinden de etkilenerek uzun bir süre Ortadoğu ve Orta Asya'nın baskın kültürü olmuştur (URL8, Erişim tarihi 2012-11-16). İslami gelenek ve görenekler, İran kültürüne girerek eski adetler ile birlikte halk kültürünün ana parçasını oluşturmuştur. Örneğin Muharrem ayı ve Tasua-Aşure günlerinde yapılan taziyeler İslam'dan sonra ve Nevruz'da baharın gelişini kutlama geleneği İslam'dan önceye ait en önemli etkinliklerdendir.

Sosyo-kültürel etken olan aile yapısı, İran mimarisinde, özellikle de konut mimarisinde önemli faktörlerden biri olmuştur. İran kültüründe, aile mahremiyetinin korunması önem kazanarak, mimaride de mekan kugusunu etkilemiştir.

Mimari alanlarını etkileyen birçok faktör ve olgu arasından dikkat edilmesi gereken diğer faktörlerden biri iklimidir. İklim, ısı, ışık denetimi, yapıların konumu, kullanılan malzeme ile ilgili kararları belirleyen bir öğedir. İran'da Hazar Denizi ile Huzistan kıyıları arasında İran platosu bulunmaktadır. Platoda bulunan Zagros ve Elborz sıradağları nedeniyle, ülke çeşitli iklim bölgelerine sahiptir. Bu sıradağlar, iç bölgelerde sert bir kara iklimin, ayrıca ülkenin merkezi bölgelerinde de geniş çöllerin ortaya çıkmasının nedenidir.

Ghobadiyan (1998); İran geleneksel mimarisini iklimsel özellikler açısından dört bölgeye ayırmıştır. Sıcak-kuru iklimin hakim olduğu bölgelerde, iklim koşullarının olumsuzluklarından korumaya ve olanaklarından faydalanmaya odaklanan geleneksel mimari ürünlerinde, çeşitli yöntemler kullanılmıştır. Bu da yapılarda plan açısından, farklı mekan organizasyonlarına neden olmuştur. Binayı etkileyen dış iklim elemanı, güneş ışınlamından korunmak için, yerleşimler

birbirine yakın ve iç içe olarak uygulanmıştır. Yüksek duvarlı, dar sokaklar vasıtasıyla yapılar, güneşin geldiği yüzey alanını azaltmak ile birbirini gölgelemiştir. Açık avlular, yarı açık eyvanlar ve yazın ve kışına özel mekanların uygulanması, iklime karşı mekansal bir çözüm olmuştur. Soğuk iklime ait mimari özellikleri, rüzgarlardan korunmayı sağlayacak, birbirine yakın, ısı kayıplarını azaltıcı ve iç içe geçmeli, kademeli iç mekanlar, mümkün olduğunca güneşten yararlanılan yapılar olarak ortaya çıkmıştır. Ilıman bölgelerde yaz mevsiminin serinletici rüzgarlarından faydalanmak, kışın da korunmak gerekmektedir. Kışın güneş ışınlarının duvar ve çatı tarafından iç mekana aktarılması sağlanırken, yaz mevsiminde güneş ışınlarından korunma ve yapıların gölgelenmesi istenmektedir. Ilıman bölgelerde bulunan yapılarında bodrum kat bulunmamaktadır. Sıcak-nemli iklimin hakim olduğu bölgelerde yüksek duvarlı dar sokaklar güneşin geldiği yüzey alanını azaltmakta, sokaklar ve yapıların konum ve yerleşimi rüzgarın estiği yöne bağlıdır. Yapılarda odalar ve eyvanlar yüksek tutularak, bodrum kat bulunmamaktadır (Ghobadiyan, 1998).

Şekil 3.11. İran iklim bölgeleri (URL12)

İran'da sıcak-kuru iklim yerleşmeleri şekil3.11'de de görüldüğü gibi kahverengine taranan bölgelerde görülmektedir. Yaz mevsimleri aşırı sıcak ve kuru, kış mevsimleri ise serin, nem oranı düşük, yaz-kış, gece-gündüz sıcaklık

farkları yüksektir. Elborz ve Zagros sıradağlarının bulunduğu bölgeler şekil3.11’de açık gri tonda taranan yerler soğuk iklim koşullarına sahiptir. İran’ın kuzeyi ve Hazar Denizi kıyılarında ılıman iklim şartları görülmektedir. Yazları çok sıcak kışları ise ılık, yaz ve kış arasında sıcaklık değişimi az ve nem oranının yüksek olması, Sıcak-Nemli İklimin özelliğidir. İran’ın güney bölgeleri, Fars ve Umman körfezleri kıyılarında bu iklim etkilidir.

3.4. Geleneksel İran Kent Dokusunun Sahip Olduğu Değerler

İran; Elam (M.Ö.2700– M.Ö.539), Ahemeniş (M.Ö.550– M.Ö.330), Part (M.Ö.247– 224) ve Sasani (MÖ.92– 629) gibi uygarlık ve imparatorluklara sahip olan bir ülke olarak dünya mimarisinden etkilenmiş ve diğer mimarilerin gelişiminde de katkısı olmuştur. Tarih boyunca yapılan araştırmalar sonucuna bakılırsa, İran'a ait olan mimari, M.Ö. 4000 yılına ve Ariyan'ların, İran'a göçmeden öncesine dayanır (Gholijani Moghaddam, 2007).

Pirniya (2008)'ya göre İran mimarisinin özellikleri, beş öğeden oluşur:

1. Toplumun kültürel yapısıyla uyumlu olması
2. Yapımında kullanılan malzemelerin, yerel malzemeler olması
3. Tasarlanan elemanlar ve mekanların işlevsel olması
4. Mekanların modüler olmasıyla birlikte insani ölçekler ile uyumlu olması
5. Yapıların dayanıklı ve sağlam olmasıdır.

İran'lı ustalar, bölgelerde etkili olan farklı iklim özellikleri, değişik yaşam tarzları, özgün inançlar ve geleneklerinden doğan; farklı tasarım kriterleri çerçevesinde, yaşam alanlarına özel anlamlar katmışlar. Bu nedenle, mimari ürünleri üzerinde yapılan araştırmalar sonucunda, toplumun sosyo-kültürel yapı özellikleri de ortaya çıkabilir (Memariyan, 2008). Geleneksel konutlar üzerinde yapılan araştırmalar ve elde edilen sonuçlar ışığında iklimsel özelliklere, kültürel değerlere uyan, kalıcı bir konut mimariye sahip olabiliriz. Gelecek bölümlerde geleneksel İran konutları ve oluşturduğu kent dokusu, meydan ve sokaklar ile ilgili detaylı bilgiler sunulacaktır.

3.4.1. Geleneksel İran mimarisinde kent

İran kentlerinin kuruluşunda, kentler arası ilişkileri sağlayan ana yollar üzerinde bulunması, kentlerin ticari önem taşıması, çevre ilçelerin ve köylerin merkezinde bulunması, sel baskınlarından uzak olması, bölge topraklarının yapı inşası için uygun olması ve deprem olasılığının az olması öngörülmüştür. Kuruluş sürecinde sözü edilen faktörlerin dikkate alınmaması, kentlerin toplum tarafından terk edilerek boşalmasına veya tahribine yol açmıştır. Örneğin; onüçüncü yüzyılda, İlhani hükümdarı Olcayto tarafından inşa edilen Sultaniye kenti, İlhan'lı devletin başkent yapılmıştır. Kentin kuruluşunda, surların yapılmaması, ana yollardan uzak olması ve kışın olumsuz rüzgarların dikkate alınmamasından dolayı; Olcayto öldükten sonra beşkent inşası ile, toplum tarafından terk edilmiştir. Böylece, kent hayatına devam edemiyerek yok olmuştur (Wibler,1967).

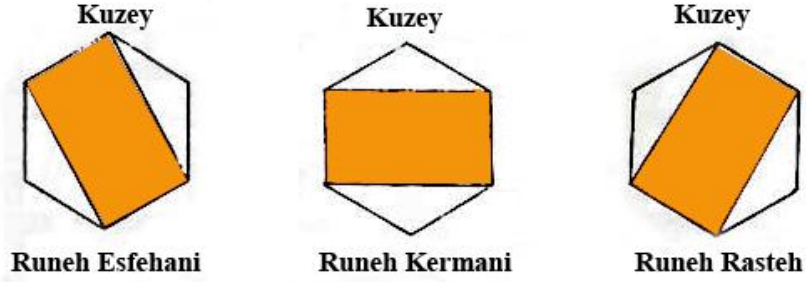

Resim 3.3. Sultaniye - 1969 yılında (URL8)

Aksine Yazd kenti, çölün ortasında ıssız görünse de, eski Rey-Kirman ve Pars-Horasan yolları üzerinde kurulmuştur. Kentin kurulduğu bölgede, zemin seviyesinden iki metre derinlikte kilden, altında da sert toprak tabakasından oluşmuştur. Yapı malzemesi olarak kil, saman ve su karışımıyla elde edilen harçtan, kerpiç üretilmiştir; böylece binaların temeli de, sert bir tabaka üzerine inşa edilmiştir (Pirniya, 2008).

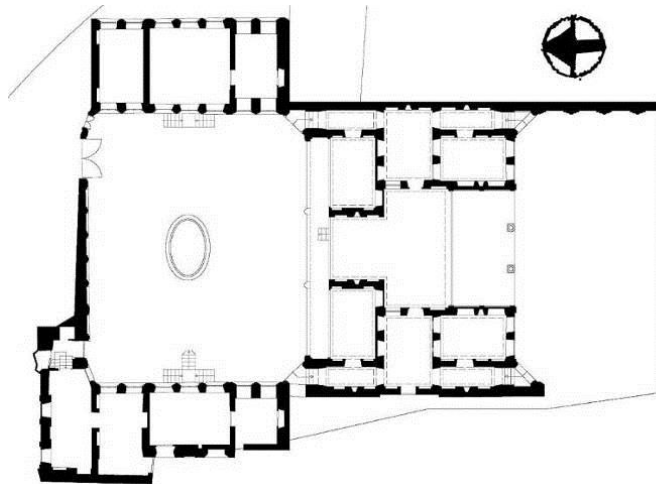
Geçmişte İran'lı mimarlar, bölgelerin hava durumu, güneşin doğuşu ve batışı ayrıca olumlu ve olumsuz rüzgarları inceleyerek, kentlerin kuruluşunda, konutların yerleşimi için olumlu yerleşim yönlerini belirlemeye çalışmışlardır. Bu

doğrultuda, bir altıgen şekli içinde, ülkenin farklı bölgeleri için, üç olumlu yerleşim yönünü (Şekil 3.12) belirlemişlerdir (Pirniya, 2005). Runeh Kermani, Runeh Esfehani ve Runeh Rasteh, isimli bu üç tür yerleşme yönünün özellikleri, aşağıda açıklanmıştır.

Şekil 3.12. İran geleneksel konut yerleşiminde, yaygın yerleşim yönleri ve onu belirleyen altıgen (yazar arşivinden)

a."Runeh Kermani": Kerman, Hamedan ve Batı Azerbaycan eyaletlerinin birçok kentinde, yaygın yerleşim yönü olmuştur. Bu doğrultuda, konutların yerleşimi için batı-doğu yönü seçilmiştir (Pirniya, 2005).

Şekil 3.13. Urmiye (Batı Azerbaycan eyaletinin merkezi) geleneksel konutlarında, yaygın yerleşim yönü "Runeh Kermani" (yazar arşivinden)

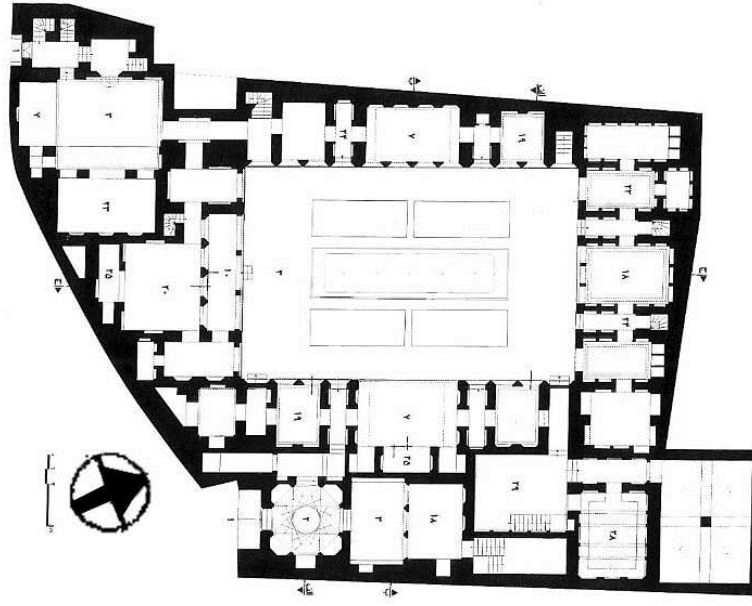
b.“Runeh Esfehane”: İsfahan, Estakhr, Takht-e Jamshid kentlerinde bulunan geleneksel yapıların, özellikle de konutların yaygın ayrıca olumlu yerleşim yönü olmuştur. Runeh Esfehane, güneydoğu-kuzeybatı yönündedir (Pirniya, 2005).

Şekil 3.14. İsfahan geleneksel konutlarında, yaygın yerleşim yönü "Runeh Esfehane" (URL26)

c."Runeh Rasteh": İran'ın merkezinde bulunan kentlerde yaygın yerleşim yönü olmuştur. Bu doğrultuda, konutların yerleşimi için kuzeydoğu-güneybatı yönü seçilmiştir. Tahran, Yazd, Jahrom ve Tebriz geleneksel konutlarında bu yerleşim yönü kullanılmıştır. İran'da Runeh Rasteh yönü, kible yönü ile aynıdır (Pirniya, 2005).

İfade edildiği gibi; Yazd geleneksel konut yerleşiminde, genellikle Runeh Rasteh olumlu yön olarak seçilmiştir. Ancak yakın zamanlarda bu konu dikkate alınmadan, bazı konutlar Runeh Kermani (batı-doğu) yönünde inşa edilmiştir. Bu da sıcak mevsimlerde, yeni yapılan binaların, klima olmadan kullanılmaz hale gelmelerine neden olmuştur (Pirniya, 2005).

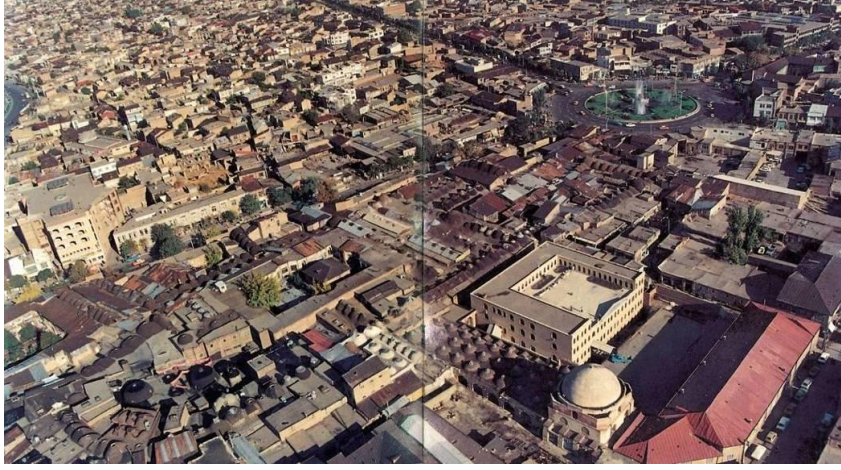

Şekil 3.15. Yazd geleneksel konutlarında, yaygın yerleşim yönü "Runeh Rasteh" (Haji Qassemi, 2005)

3.4.2. Geleneksel İran mimarisinde mahalle, meydan, cadde ve sokak

İran kentleri İslamiyet'ten önce; üç veya dört ayrı bölümden, her biri de onlarca konut ve ticari alanlardan oluşmuştur. İslamiyet'ten sonra mahalleler, insanların aynı etnik gruplara ait oldukları, ortak istekleri, inançları veya faaliyetleri nedeniyle, ortak bir alan içinde yer alan gruplardan oluşmuştur (Kateb, 2005). Örneğin Şirazlılar mahallesi, Behbahaniler mahallesi, Museviler mahallesi veya aynı çalışma gruplarının oluşturduğu mahalleler, örneğin Halıcılar mahallesi, Balıkçılar mahallesi.

Tarihi mahalleler, kentin merkezinde bulunan küçük bir kasaba gibi, içinde konut alanları, küçük çarşı, cami, medrese ve ölçeğine göre gerekli diğer alanları barındırmıştır (Soltanzadeh, 2006). Mahalle çarşılarında genellikle kasap, fırın, manav ve bakkal gibi küçük ticari faaliyetleri bulunurken, büyük alışverişler kentin kapalı çarşısından yapılmıştır. Geleneksel İran mimarisinde kenti oluşturan diğer elemanlardan birisi, meydanlar olmuştur.

Resim 3.4. Urmie eski kent dokusunda mahalleler, kapalı çarşı, ulu cami ve meydan görüntüsü (Ghazbanpour, 2000)

Kentsel bir alan olan meydanlar, geleneksel kentlerin oluşumunda farklı biçimleri ve işlevleriyle kent hayatının önemli bileşeni olmuştur. Meydan, yol kenarı veya kavşaklarda bulunan açık, belli bir alanı kapsayan, geçit, kamusal etkinlikler, ticari, askeri, sportif veya çeşitli faaliyetlere hizmet veren alandır. İnsanlar meydanlarda toplanmış, toplumsal kültür kendini burada ifade etme imkanı bulmuştur (Soltanzadeh, 2006). Yazd gibi bazı kentlerde, kentin ana meydanına rağmen (Resim 3.5) mahalleler içinde "Meydançe" (Resim 3.6) denilen küçük kentsel açıklıklarda , taziyeler ve çeşitli amaçlar için komşuların bir araya geldiği yerler bulunmuştur.

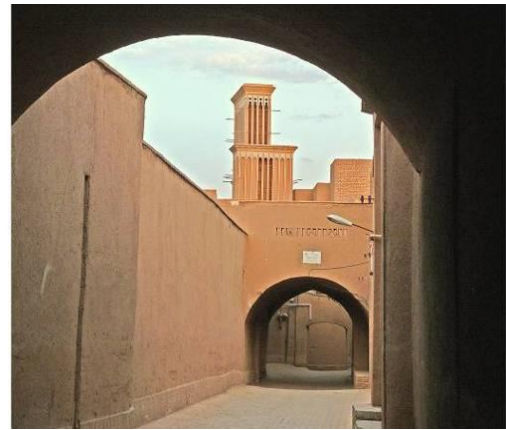
Resim 3.5. Yazd, Amir Çakmak meydanı (yazar arşivinden)

Cadde, arabanın ortaya çıkardığı bir yol biçimi ve çağdaş bir kavram olduğu düşüncelerin aksine, İran'da geniş ve uzun caddelerin var olduğu tespit edilmiştir (Soltanzadeh, 2006). İsfahan'da Chaharbagh, Shiraz'da ise Zand caddesi, bu yollara örnek teşkil etmiştir. Soltanzadeh (2006), kentler içinde bulunan yolları fonksiyonel olarak ikiye ayırmıştır:

1. Gezinme amacını karşılayan, aynı zamanda sosyo-ekonomik önem taşıyan caddeler; örneğin üstü açık veya kapalı bir şekilde bulunan çarşılar.
2. Kentin damarları gibi, kentsel alanlar arasında ilişkileri sağlayan sokaklar.

Eski mahalleler içinde bulunan sokaklar, genellikle birbirleriyle kesişmeden kentsel ile konutların ilişkisini sağlar. Bir mahalle içinde, genellikle birden fazla sokak bulunur. Sokakların kesiştiği alana “Vaşodgah” (mahalle içinde bulunan açık alan) denir. Vaşodgah'larda genellikle yeşil alanlar yer alır. Aşure gibi özel günlerde mahalle komşuları, Vaşodgah'ta toplanır (Pirniya, 2005).

Mahalleler içinde üstü kapalı sokaklara "Sabat" denir ve İran'ın hem sıcak, hem de soğuk iklim bölgelerinde bulunur (Pirniya, 2005). Sıcak iklim bölgelerinde bulunan kentlerin sokakları, sıcak iklim şartlarına uygun bol gölgeli alanlar oluşturmak ve içinde doğal havalandırmayı sağlamak için, dar ve iki tarafında yüksek konut duvarlarıyla çevrilidir.

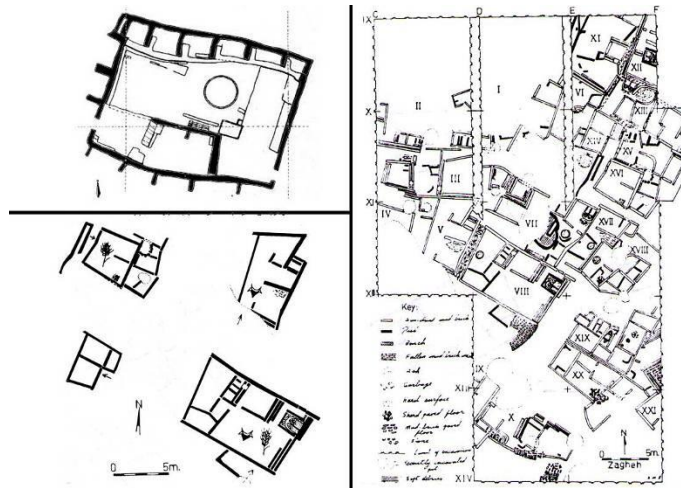

Resim 3.6. Yazd, sol: Vaşodgah - sağ: Sabat (yazar arşivinden)

3.4.3. Geleneksel İran konut mimarisinde mekansal oluşumlar

İnsanoğlu, mağaradan dışarı çıkıp ovalara yerleştikten sonra bir barınağa ihtiyaç duymuş ve mağara gibi barınaklar yapmaya başlamıştır. Yapılan arkeolojik incelemeler sonucu, İran-Qazvin eyaletinin kentlerinden Buyin Zehra etrafında (Teppe Zaghe yamaçlarında), M.Ö. 6000 yıllarına ait küçük kasaba benzeri bir yerleşim (Şekil 3.16) ortaya çıkmıştır (Kateb, 2005). Kasabada bulunan evler, avlulu, çatıları ise ahşaptan yapılmıştır. Uzmanlara göre bu evler, sakinlerinin ihtiyaçlarını iyi şekilde karşılamıştır (Memariyan, 2008). Teppe Zaghe sakinleri, evlerin inşası için, su ile kil karışımından elde ettikleri harcı, güneşte kurutup kullanmışlardır. Teppe Zaghe evlerinin içe dönük bir mekansal oluşuma sahip olması, en önemli özelliği olmuştur.

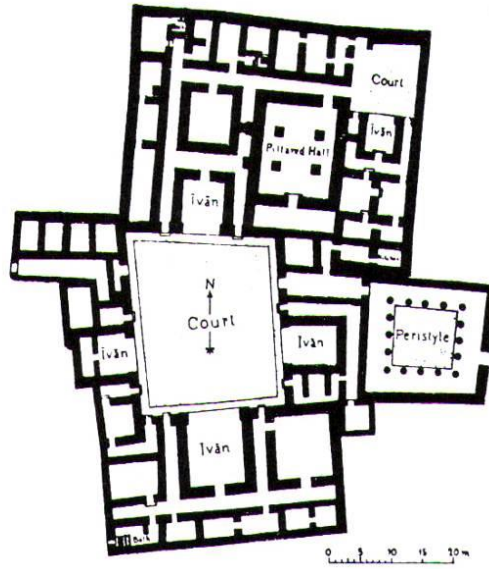
İran'ın bazı köylerinde tek sofalı kırsal konutlar vardır. Bu konutlar yarı açık bir eyvan ve tandırlı² bir odadan oluşur. Bu tip konutlar, İran'ın batısında, bazı değişiklikler geçirerek hala gözlenebilir. Bu konutlarda tandırlı dikdörtgen bir oda (Tanabi), orta kısmında ise Arus (gelin) odası, zengin süsleriyle bulunur. Gelin odasında misafir ağırlanır, sıcak mevsimlerde de, eyvanında oturma gibi eylemler gerçekleşir (Gholijani Moghaddam, 2007).

Şekil 3.16. Teppe Zaghe'de bulunan tarihi konut yerleşimi ve plan şeması (Memariyan, 2008)

(²) Tandır, ısıtmak, yemek veya ekmek pişirmek için kullanılan bir çeşit mangaldır. Yere çukur kazılarak yapılan özel bir fırına tandır denir.

Dört sofalı konutlar, genellikle İran'ın merkezi bölgelerinde uygulanmıştır. Bu tipin dört köşesinde odalar bulunur. Birinci yüzyılda, Part'lar tarafından inşa edilen Aşur Sarayı, dört sofalı tipin güzel bir örneğidir. Aşur Saray, iki avlulu ve içe dönük plan tipine sahiptir (Memariyan, 2008). Giriş bir koridor vasıtasıyla sağlanır ve koridorun iki tarafında depo amaçlı mekanlar bulunur. Odalar avlunun etrafında dizilerek yer alır. Böylece Aşur Sarayı, dört sofalı konutların yapım geçmişini, İslam öncesine dayandığını kanıtlayabilir (Memariyan, 2008).

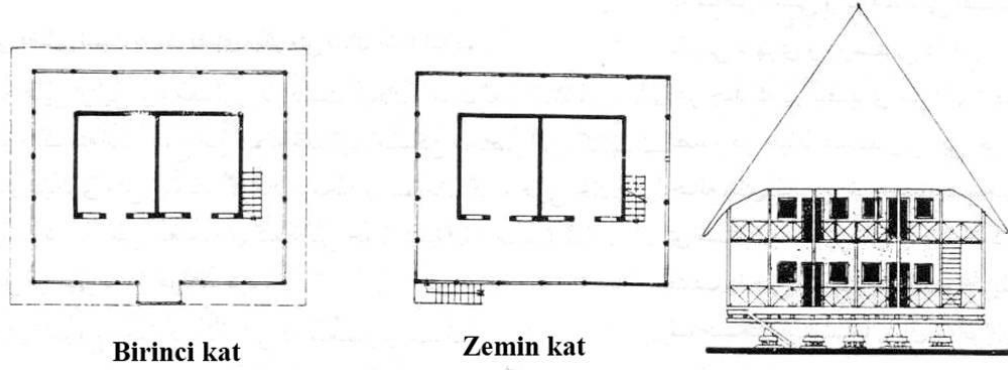
Şekil 3.17. Aşur sarayı- birinci y.y. Partlar dönemi (Memariyan, 2008)

Değişiklik gösteren doğa koşulları, geleneksel İran konut mimarisine de yansımıştır; dolayısıyla farklılık arz eden konutların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Mekansal olarak geleneksel İran konutlarını, içe veya dışa dönük, avlulu ya da avlusuz, büyüklük açısından ise, "Peymooneh bozorg" (büyük modül), "Peymooneh kuchak" (küçük modül) ve "Khordeh peymoon" (çok küçük modül) olarak sınıflandırabiliriz (Memariyan, 2008).

İran geleneksel konut mimarisini etkileyen, malzeme, iklim ve toplum yapısı gibi faktörler; dışa dönük ve içe dönük konut tiplerine neden olmuştur. Gelecek bölümde, İran'nın geleneksel konut tipleri ile ilgili bilgiler sunulacaktır.

3.4.3.1. İran'da dışa dönük geleneksel konut mimarisi

Dışa dönük konutlar (Şekil 3.18) malzeme, iklim ve toplum yapısı gibi etkenlerden dolayı, dış alanıyla fiziksel ve görsel olarak doğrudan bağlantı kurmuştur. Aşırı derecede nem oranı, konutların dikey yönde gelişmesi, koridor (sofa) gibi ögenin esasa alınması, odaların yazlık ve kışlık mekanlar olarak kullanılmasına neden olmuştur. Dışa dönük tiplerde bazen mekanlar bir birbirinin karşısında ve koridor çevresinde oluşarak, zeminden yüksek kotta inşa edilmiştir (Memariyan, 2008). Görsel olarak eğimli çatılar, bu konutların belirgin özelliği olmuştur. Bu tip konutlara, İran'ın kuzey bölgesinde, Hazar denizinin güneyinde Gilan ve Mazandaran eyaletlerinde rastlayabiliriz.

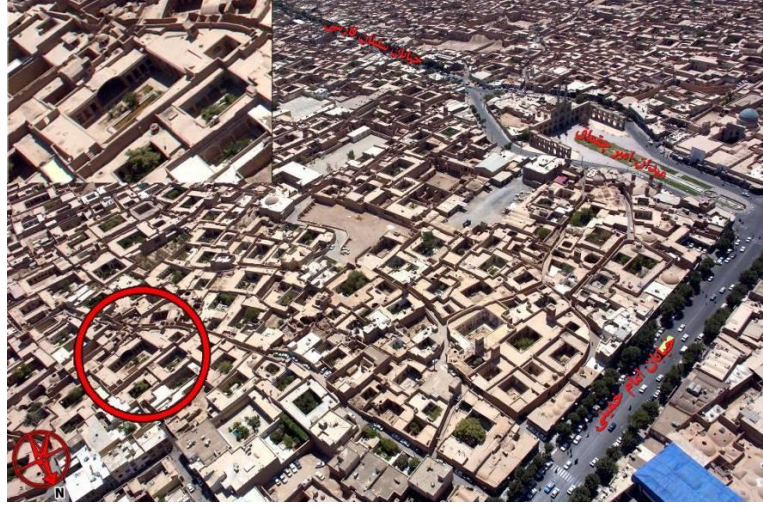

Şekil 3.18. İran-Gilan'da bir dışa dönük geleneksel konut örneği (Memariyan, 2008)

3.4.3.2. İran'da içe dönük geleneksel konut mimarisi

İçe dönük konutlarda iç mekanların, sokak, cadde, meydan gibi herhangi bir kentsel alan ile doğrudan teması yoktur. Köklü Mezopotamya geleneği ayrıca ülkenin kara iklimine karşı ve İslam kültüründe mahremiyetin etkisiyle gelişen avlulu, içe dönük konut tipleri yüzyıllarca İran'ın birçok bölgesinde uygulanmıştır (Memariyan, 2008). İran topraklarında yapı ustaları; iklimin olumlu yönlerinden faydalanmak ve olumsuz etkilerinden korunmak için ayrıca ailelerin büyüklüğü, kültürü ve gereksinimlerini dikkate alıp, kullanıcılara güvenli ve konforlu mekanlar sağlamaya çalışmışlardır (Pirniya, 2005). Gelecek bölümde bu tipin en

önemli örneklerinden biri olan Yazd konutları ile ilgili detaylı araştırmalar sunulmuştur.

Resim 3.7. Akhavan-e Sigari - Yazd'de bir içe dönük geleneksel konut örneği (Yazd Kültürel Miras, El Sanatları ve Turizm Kurumu aşivi)

4. İKİ AYRI TOPLUM İKİ BENZER KONUT; ŞANLIURFA VE YAZD GELENEKSEL KONUTLARI

Geleneksel konutlar toplumun; kendi olanakları içinde, gereksinimlerine doğrudan karşılık arayarak, kültürel birikim ve gelenekleri çizgisinde, katılımlı bir şekilde gerçekleştirdiği yapılardır. Geleneksel konut mimarisinin oluşumunun temelinde insanların arzu ve ihtiyaçları söz konusu olduğu için, inşaat faaliyetleri yerel ustalar ve işverenlerin de katıldığı bir süreçte gerçekleşmiştir.

Geleneksel konut mimarisi ürünleri ve oluşturduğu geleneksel kent dokusu toplumun tarihini, kültürünü, yaşam tarzını ve hayata bakışını yansıtan (Aran, 2000) (Kateb, 2005) bir müze gibidir. Geleneksel konut mimarisi modern mimarinin uygulamalarının aksine, bireyden aileye, aileden de topluma doğru genişleyen bir yapı gösterir. Başka bir deyişle, özelden genele doğru ilerleyen oda, ev, sokak, mahalle, kent ve basit kuralları olan bir tasarımdır. Bu yapı içerisinde topluma ait kimlikler, gelenekler, inançlar da ifade edilebilmiştir.

İlk konutlar, insanların korunma amacıyla meydana getirdiği barınaklardır. Geçen bölümlerde de ifade edildiği gibi, insanoğlunun yemek, içmek, giyinmek, dinlenmek gibi fiziksel ihtiyaçlarından biri de barınmaktır. Korunma ihtiyacı tüm canlılarda olduğu gibi, insanoğlunun da içgüdüsel ihtiyacıdır. Bu ihtiyacı uyandıran en önemli etken soğuk ve sıcak gibi tabiat olaylarının yanı sıra vahşi hayvanlardan korunma gereksinimidir. İnsan, konutu bir barınak olarak yapmadan önce, yaşamını ağaç kovuğu, mağara gibi doğal barınma yerlerinde sürdürerek dış etkenlerden korunmuştur. Tarihe bakınca insanların mağara gibi doğal barınma yerlerinden çıkarak yaptıkları ilk mimari eserler konut yapıları olmuştur (Bektaş, 2013).

İnsanlık tarihinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak, insanlar her yeni dönemde, eski döneme göre malzeme, teknik ve mekan olarak daha gelişmiş ev örnekleri ortaya çıkarmıştır. Gün geçtikçe de gelişimler, teknolojinin de gelişmesiyle daha da hızlanmıştır (Aran, 2000). Her dönemde yeni ve bazen birbirinden farklı özellikler sergileyen konut mimarisi, yapıldığı dönem içerisindeki yaşam biçimine uygun olur, o dönemin yaşam tarzını yansıtır (Kateb, 2005). Hangi çağda, hangi coğrafyada olursa olsun, konutlar ve bu yapıları yapan

insanlar arasında bir bağ, insanların yaşamına bir uyum, bir özdeşleşme kendiliğinden oluşmuştur.

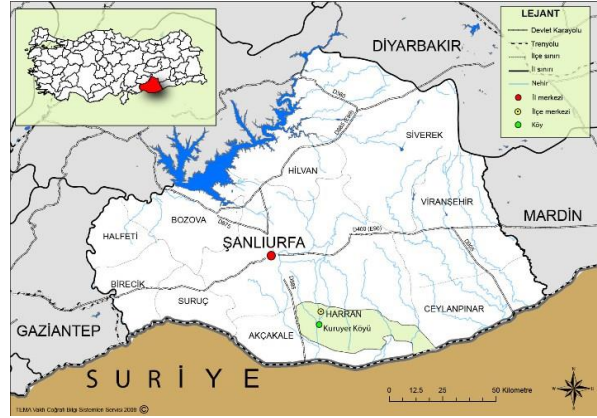
Fiziksel ihtiyaçlarını karşılayan insanoğlunda sosyal yaşam düşüncesi gelişmeye başladıktan sonra konutlar, insanların kendisi ile ailesi, mahallesi ve içinde bulunduğu toplum ile olan ilişkilerinin odaklandığı mekanlar olmuştur. Konutlar, insanların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşantıları hakkında birer belge değeri taşır ve uygarlıkların tarihi gelişimi bakımından da önemli bilgiler sunar. Muhtelif uygarlıkların gelişmişliğine, ekonomik açıdan zenginliğine, kültürel ve sosyal yaşantılarına göre farklı özellikler barındıran, çeşitli tekniklerin kullanımıyla değişik konut mimarisi oluşturulmuştur.

Bu bağlamda, Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutları, benzer doğal ortamlarda yaşayan İranlı ve Türk toplumlarının tarafından inşa edilerek, çevreleriyle uyum sağlamışlardır. Benzer doğal ortamlarda yaşayan toplumların oluşturdukları yerleşmeler ve konutlar birbirinden farklılıklar göstermiştir. Zira, konutların biçimlenme sürecinde sadece doğal koşulların değil, toplumların sosyo-kültürü ve çevrenin sunduğu olanakları gibi başka faktörler de söz konusu olabilmektedir. Böylece, bu bölümde iki bölgedeki geleneksel kent dokusu, dokuyu oluşturan konutlarının strüktürü ve mekansal kurguyu oluşturan elemanları incelenmiş, konutlar için hazırlanan analiz föyleri desteği ile değerlendirmeler ve karşılaştırmalar yapılarak konutların özellikleri ortaya çıkmıştır.

4.1. Geleneksel Şanlıurfa Konutlar Dokusu

4.1.1. Şanlıurfa coğrafyası, iklim özellikleri, tarihi ve sosyo-kültürel yapısı

Güneydoğu Anadolu bölgesinin Orta Fırat bölümünde yer alan Şanlıurfa, batıda Gaziantep, kuzeybatıda Adıyaman, kuzeydoğuda Diyarbakır, doğuda Mardin, güneyde ise Suriye sınırıyla (Şekil 4.1) çevrilmiştir. İlin nüfusu 2012 yılında 975.455 kişi ve Yüzölçümü 18.584 kilometrekaredir (URL4). Yüzölçümü bakımından Türkiye'nin yedinci, nüfus bakımından ise dokuzuncu büyük ilidir (Başkan, 1997).

Şekil 4.1. Şanlıurfa haritası (URL13)

Şanlıurfa ilinin büyük bir bölümünü, Güneydoğu Torosların güney etekleri ile güneydeki geniş ovalık alanların arasında kalan bir plato içinde yer almaktadır. Plato, Güneydoğu Toroslar ve Fırat nehri ile çevrilmiştir. İlin kuzeyinde yer alan dağlar ve yüksek tepeler güneye doğru alçalır. Bu dağların arasında, Harran Ovası gibi geniş düzlüklere rastlanır. İlin güneyinde, kuzey Mezopotamya'nın uzantısı olan, ziraate elverişli geniş ovalar yer almaktadır (Maraş, 1997).

İklimsel açıdan ise Şanlıurfa'da, Güneydoğu Anadolu bölgesinin sıcak-kuru iklimi ve başka bir deyişle kara iklimi hakimdir. Şanlıurfa'nın kışları sert ve sürekli, yazlar da çok sıcak ve kurak geçer. Bölgenin yaygın bitki örtüsü kurak iklim şartlarının etkisiyle steptir (Maraş, 1997).

Şanlıurfa, su kaynaklarına yakın olması ve ticaret yolları üzerinde bulunmasından dolayı tarih boyunca stratejik bir öneme sahip olmuştur. Yapılan arkeolojik araştırmalarda elde edilen buluntulardan Şanlıurfa bölgesi tarihinin Paleolitik Çağa kadar (M.Ö. 8000) uzandığı tesbit edilmiştir. Şanlıurfa'ya yirmi kilometrelik bir mesafede Örencik köyü sınırları içinde yer alan Göbeklitepe'de yapılan kazılar bu tarihi geçmişi kanıtlamaktadır (Başkan, 1997). M.Ö. 8.000'li yıllara uzanan bu süreçte; Ebla, Akkad, Sümer, Babil, Hitit, Hurri-Mitanni, Arami, Asur, Pers, Makedonya, Roma, Bizans gibi uygarlıkların egemenlikleri altında yaşayan Urfa 1094 yılında Selçuklu topraklarına katılmış, 1098 de Haçlı kontluğu idaresine girmiştir. Eyyubi, Memluk, Türkmen aşiretleri, Timur Devleti, Akkoyunlular, Dulkadir Beyliği, Safevilerden sonra da Osmanlı sınırları içine

katılmıştır (Başkan, 1997). Şanlıurfa'nın bilinen en eski ismi Aramiler tarafından verilen Urhay idi. M.Ö. üçüncü yüzyılda, Makedonya krallığı İskender döneminde Anadolu'ya girince Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Urfa, Makedonların eline geçti. Makedonlar, Urfa'ya Suları Bol anlamına gelen Edessa ismini vermişlerdir (Başkan, 1997). Edessa o dönemde Makedonya'nın başşehrinin ismi idi. Urfa adının kaynağına ilişkin çok sayıdaki savdan hemen hiçbirisi kesinlik kazanmamıştır. Bunlardan biri, Urfa adının Süryanice Urhai sözcüğünden türediği, Urhai'nin ise Arapça Suyu Bol anlamına gelen Er-Ruha dan kaynaklandığı yolundadır (Açanal, 2001). Urhai'nin Orhe, Orhai gibi farklı kullanışları sonunda Urfa ismi ortaya çıkmıştır. Süryani Vakayinamesi'ne göre bu ad Hewya'nın oğlu Urhai'den gelmektedir (Açanal, 2001).

1919 yılından önce İngilizlerin daha sonrada Fransızların işgaline uğrayan Urfa 11 Nisan 1920 de işgalden kurtarılmış, 1984 yılında T.B.M.M. (Türkiye Büyük Millet Meclisi) tarafından çıkartılan bir yasa ile Ulusal Kurtuluş Savaşında gösterdiği kahramanlık nedeniyle Şanlı ünvanını almıştır (Akalin, 2007). Şanlıurfa kenti dini, arkeolojik, folklorik değerleri ile köklü bir kültür tarihine sahiptir. Büyüleyici birçok uygarlık bu kenti, bir bölümü hala keşfedilmeye çalışılan 11.000'yıllık geçmişin varisi kılmıştır (Akalin, 2007).

Urfa'nın büyük merkezlere uzaklığı, elverişsiz iklim koşulları ve kökeni çok eskiye dayanan toprak mülkiyeti yaşama biçimini önemli ölçüde etkilemiştir.

Selçuklular döneminde başlayan aşiret kavramı, Osmanlılılar döneminde yasallaşmış, Cumhuriyet döneminde şeyhlik gibi dinsel kurumların etkileriyle varlığını korumayı başarmıştır (Akkoyunlu, 1989). Bu, yörede üretim ve insan ilişkilerinin yaşama biçimlerinin temel belirleyicisi olmuştur.

Geleneksel konutların oluşum sürecinde, ailenin konforunun sağlanması, ev kadınına ferah bir ortam yaratmak düşüncesinin etkisi altında mahremiyetin sağlanmasını önemli kılmıştır. Bunlar da, Şanlıurfa evlerinde göze çarpan cinsiyetler arası ayrıma dayanan baskın plan tipini (haremlik-selamlık) oluşturmuştur (Akkoyunlu, 1989).

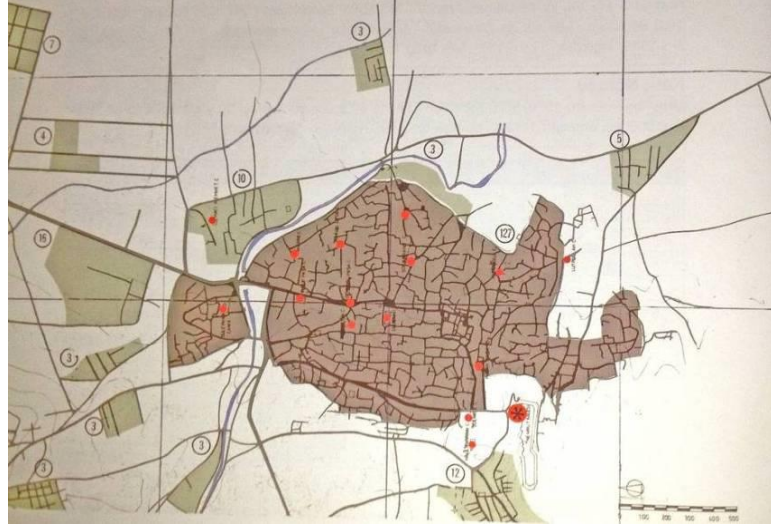
Halk, dini inanç ve örflere çok sıkı bağlıdır. Yöre, "Peygamberler Diyarı" olarak adlandırılmaktadır. Her ne kadar putperestliğe, Yahudi ve Hristiyan inançlarına ilişkin kültürlerde geçmişinde izlensede 12.yüzyıldan sonra etkili

olmaya başlayan Türk-İslam kültürüyle İslam dinine bağlı yaşam biçimi ağırlıklı olarak izlenmektedir (Akkoyunlu, 1989).

4.1.2. Şanlıurfa eski kent dokusu

Eski kentlerde ticaret ve mezhep sosyal hayata yön verirken, şehirlerin kuruluşunda da etkili olmuş, böylece yerleşmelerin çekirdeğinde çarşılar ve ulu camii yer almıştır. Bir taraftan da dini yaşam kadını içeriye, erkeği ise dışarıya doğru temsil etmiştir (Akkoyunlu, 1989). Bu faktörler kent yapısına yansiyarak eski kent dokusunda, konut ve ticari alanları birbirinden ayrı bir şekilde planlanmıştır.

İbn Havkal 978' yılında Şanlıurfa'da üçyüzden fazla kilise olduğundan bahsetmekte ve Cuinet'e göre ise 1890'larda kentin genel görünümü, Haçlılar döneminden kalan yapılarla birlikte Müslüman ağırlıklı bir Arap karakterini yansıtmaktadır (Başkan, 1997). Şanlıurfa eski kent dokusu, kuzeyde Karakoyun deresi, doğuda Akçakale yolu, güneyde kale ve batıda ise suruç yoluyla sınırlanmaktadır (Akkoyunlu, 1989).

Şekil 4.2. Şanlıurfa eski kent dokusu (Arü, 1998)

Kentin kuzeydoğusunda yer alan çarşının yakın çerçevesinde kentin tarihi ve geleneksel konutları yer almaktadır. Söz konusu çerçeveden uzaklaştıkça eski yapıların da oluşturduğu doku parçalanmaktadır.

Resim 4.1. Eski Şanlıurfa'dan bir görüntü (Cihat Kürkcüoğlu arşivinden)

Konutlar kent dokusunun bir hücresi olarak, sokaklar, caddeler ve kentin fiziksel görüntüsünü yaratmakta etkili olmuştur (Akkoyunlu, 1989). Eski uygarlıklarda şehrin savunması ön planda olması nedeniyle etrafında yüksek duvarlardan oluşan surlarla çevrelenmiş ancak zamanla artan nüfus nedeniyle yol kenarında, camiler ve pazarlar etrafında bitişik düzende evler ortaya çıkmıştır (Kürkcüoğlu, 2002).

Düzensiz ve yanyana olan evlerin yerleşimi sonucu organik ve dar sokaklar ortaya çıkmaktadır. Şanlıurfa'da dar ve yüksek duvarlı sokaklar, sokağa taşkın ikinci kat odalarıyla, "Kabalt" denilen ve sokağın 5-10 metrelik bir bölümünü örten beşik tonozlu kapalı kısımlarıyla, "Tetirbe" (Resim 4.2) diye tabir edilen çıkmazlarıyla, meydanlarıyla ve bazalt taş (Karataş) döşemeli yollarıyla bölgeye özgü bir görünüm sergiler (Akkoyunlu, 1989). Genellikle sokakların genişliği 2.5-3.5 metredir. Konutların yüksek duvarları sokakların gölge olmasını sağlayıp, sokaktaki insanları sıcağa karşı korumuştur.

Resim 4.2. Sol: Şanlıurfa sokaklarından bir görüntü (yazar arşivinden) - Sağ: Kabaltı ve tetirbe (Akkoyunlu, 1989)

Eski kent sokaklarında çok sayıda “Kabaltı”, “Tetirbe” ve meydan gibi açık alanlar bulunmaktadır. Konutlarda sokağa bakan cepheler alt katta sağır bırakılmıştır. Sokak ile ilişkiler, alt katta doğrudan giriş kapıları, üst katta ise çıkmalarla olmuştur.

4.1.3. Şanlıurfa geleneksel konutlarının strüktür ve yapı malzemeleri

Şanlıurfa'nın doğal çevresinde ahşap malzemenin bulunmaması, taşın yapılarda temel malzeme olarak kullanılmasına yol açmıştır. Kolay işlenen ve ocaktan çıktıktan sonra sertleşen "Havara Daşı" (Başkan, 1997) denilen taş, yığma tekniğinde yapı geleneği son yıllara kadar devam etmiştir (Akkoyunlu, 1989). Kentin güneybatısındaki dağlık bölgelerden getirilen taş sıcak iklim şartlarına uygun olması nedeniyle de en yaygın kullanıma sahiptir. Şanlıurfa geleneksel konutlarının ana yapı malzemesi taştır; ahşap ve metal yardımcı malzemeler olarak kullanılmıştır. Taşlar arasında bağlayıcı olarak, "Küfeki" taş tozu, kireç ve su karışımından elde edilen "Kül Kireç" denilen harç kullanılmıştır (Akkoyunlu, 1989). Şanlıurfa geleneksel yapılarının duvarlar, bazı örneklerde örtüler, yer döşemeleri, hatta süsler de taştan yapılmıştır.

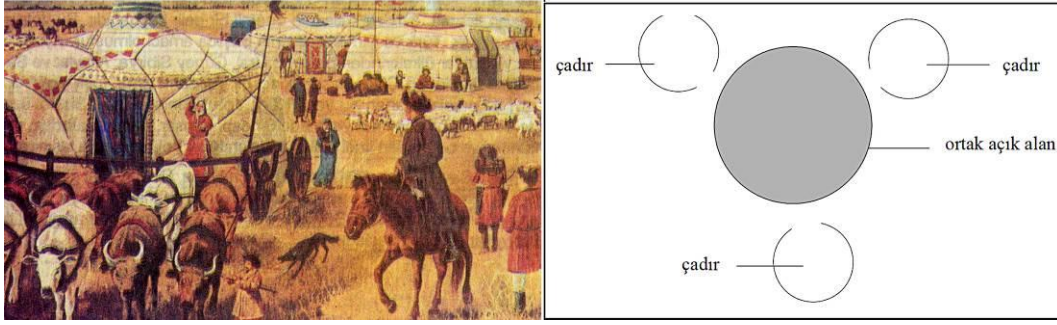

Resim 4.3. Şanlıurfa geleneksel konutlarında strüktür ve yapı malzemeleri (Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü arşivinden)

4.1.4. Geleneksel Şanlıurfa konutlarında mekansal kurguyu oluşturan elemanlar

Anadolu'da kendine özgü mimari örnekleriyle, dikkati çeken Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Anadolu'nun güney geleneksel konut örneklerinin en önemli temsilcisidir. Bu anlamda gerek süsleme, gerek plan, gerekse de kullanılan malzeme açısından diğer bölgelerden farklı özellikler göstermektedir. Özellikle iklimin aşırı derecede etkilediği konut mimari örnekleri bu bölgede avlunun hakim olduğunu zorunlu kılmıştır. Orta Asya göçebe hayat kültüründe yer alan oba şeklindeki yaşam biçimleri ve obaların birleşmesiyle oluşan boy topluluklarının (Resim 4.4), Anadolu'da yaşayan Türklerin Orta Asya'dan yanlarında getirdikleri kültürel yaşam adetlerindendir. Bu örfün Anadolu'da hayata geçiş biçimi, mimariye bu şekilde yansımıştır (Küçükerman,1994).

Bir taraftan da birkaç ailenin birlikte yaşamasından doğan gelenekten dolayı veya başka bir deyişle geniş aile yaşam tarzının etkileri bu bölgede büyük boyutlu evlerin yapılmasına neden olmuştur (Kürkçüoğlu, 2000).

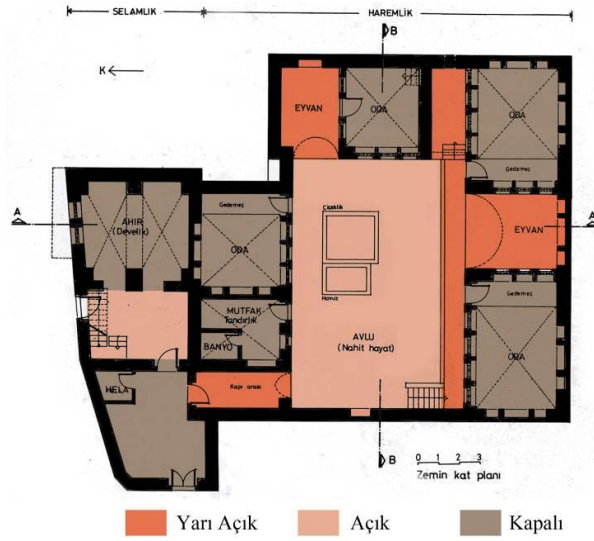

Resim 4.4. Sağ: Türk boy kavimleri (URL21)

Şekil 4.3. Sol: Türk boy kavimlerin yaşam çevresi (Bekleyen, 1993)

Şanlıurfa eski dokusunun önemli bir bölümünü konutlar ve onların oluşturduğu tarihi sokaklar meydana getirmiştir. Haremlik-selamlık bölümlü, yazlık ve kışlık eyvanlı, avlulu (hayatlı) bir plan tipi ve yapılarda zengin taş işçiliği Şanlıurfa geleneksel konutlarının özelliklerindendir (Kürkçüoğlu, 2002). Şanlıurfa geleneksel konutları, haremlik-selamlık olarak iki bölümden oluşması, yüksek duvarlarla çevrilerek kentsele kapalı olması, İslam'da aile mahremiyetinin gereği ortaya çıkmıştır (Kürkçüoğlu, 2000). Sıcak iklimin olumsuz etkisini azaltmak, ayrıca özel geleneklerin evlerde yapılması isteği üzerine, avlunun üstü açık ve geniş bir şekilde biçimlenmesinde etkili olmuştur (Akkoyunlu, 1989).

Geleneksel Şanlıurfa konut plan düzeninde; açık, yarı açık ve kapalı mekan birimlerinin etkili olduğunu görebiliriz (Şekil 4.4). Sıcak iklimlerde, içe dönük plan tipinin en önemli simgesi olan avlular ve damlar açık alanları, eyvanlar, revaklar, ve kapı arası denilen giriş holü yarı açık alanları ve odalar, ile servis mekanları kapalı alanlarını oluşturmuştur.

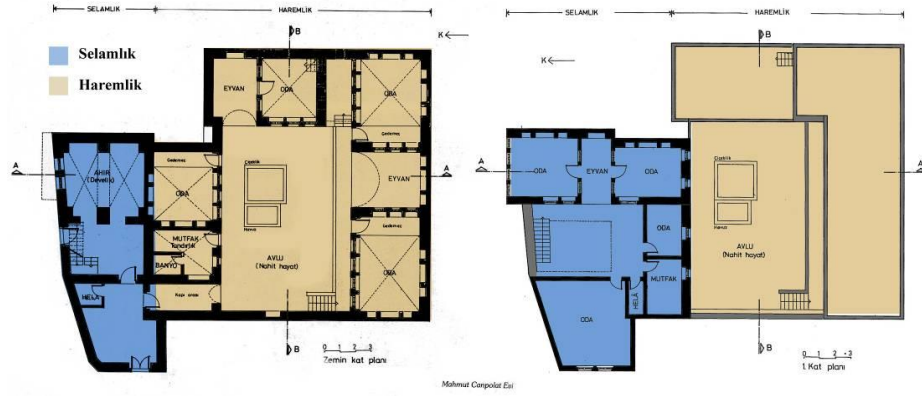

Şekil 4.4. Geleneksel Şanlıurfa konutlarında açık, yarı açık ve kapalı alanlar (Akkoyunlu, 1989)

4.1.4.1. Şanlıurfa geleneksel konutlarında Haremlik-Selamlık

Söz edildi gibi, kadına ferah ve rahat bir ortam yaratmak düşüncesinin etkisi altında mekanların mahremiyeti sağlanır (Akkoyunlu, 1989). Başka bir deyişle yörenin sosyo-kültürel yapısına bağlı olarak Şanlıurfa geleneksel konutları, genellikle haremlik ve selamlık (Şekil 4.5) bölümlerden oluşur. Bazen bu bölümler, aralarından bir duvarla ayrılmış ve sokak tarafından ayrı birer kapısı olan müstakil iki ev görünümünü verdikleri gibi bazen de tek kapıyla girilen selamlık bölümünden sonra ikinci bir kapıyla haremlik bölümüne geçilen bir planla gösterilir (Kürkçüoğlu, 2000).

Gelen konukların ağırlandıkları ilk bölüm selamlık bölümü ve içinde avlu (hayat), bir veya iki oda, eyvan, hayvanların barınacağı için bir ahır (develik) ve hela bulunmaktadır (Akkoyunlu, 1989). Haremlik avlusunu ve aile kadınlarının görünmesini önlemek için, genellikle selamlık bölümü tek katlı yapılmamıştır; ancak iki katlı yapıldığı zaman, selamlığın üzerinde olan ikinci kat, haremlikten sayılmıştır (Maraş, 1997).

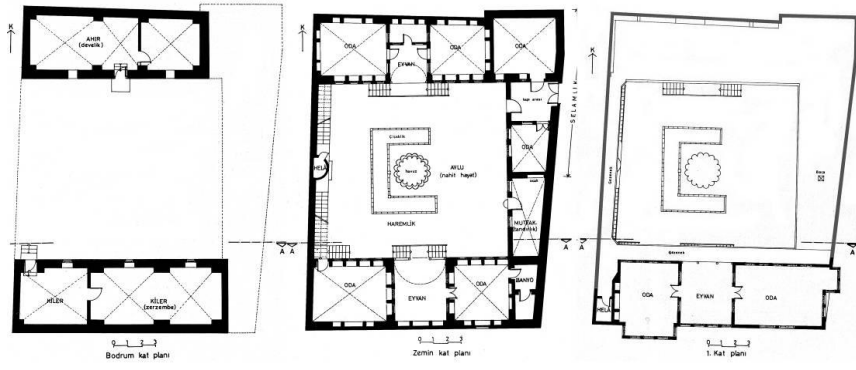

Şekil 4.5. Mahmut Canpolat evinde haremlik selamlık bölümleri (Akkoyunlu, 1989)

Ailenin oturduğu evin esas kısmını oluşturan haremlik, selamlıktan daha büyük ve farklı mekanlardan oluşmaktadır. Haremlik avlusunun kuzey tarafında cephesi güneye bakan "kışlık eyvan" ve iki yanında "kış oturacağı" denilen birer oda, güney tarafında ise bunun simetrisi durumunda cephesi kuzeye bakan "yazlık eyvan" ve iki yanında "yazlık odalar" bulunmaktadır. Eyvan ve odalar çoğu zaman yerden yüksek ve alt kısımlarında "zerzembe" (zir-i zemin) denilen kiler odalarını içeren bodrum katları bulunmaktadır. Haremlik avlusunun diğer cephelerinde mutfak (tandırılık), banyo (hamam) ve kiler (odunluk) gibi bölümler bulunur (Kürkçüoğlu, 2000).

4.1.4.2. Şanlıurfa geleneksel konutlarında açık mekanlar; avlu (hayat) ve dam

Yöresel adı "nahit hayat" olan avlular, biçimsel ve işlevsel açılarından dolayı, geleneksel Şanlıurfa konutlarında ana öğelerden biridir (Akkoyunlu, 1989). Yılın büyük bir kısmında ev halkının yaşamının geçtiği avlular, oldukça geniş tutulmuş ve kuru ve sıcak iklimin etkisini azaltmak için, içlerinde su öğeleri planlanmıştır. Ayrıca avlu Şanlıurfa evlerinde, mekanlar arasındaki ilişkileri sağlayan üstü açık bir alandır. Konutun gelişim gösterdiği avluda odalar, mutfak (tandırılık), hamam, ahır, tuvalet (hela), kiler ve eyvan(lar) bulunmaktadır.

Şekil 4.6. Akyüzler evi (Akkoyunlu, 1989)

Avlular, evin açık mekanları olarak parsellerin durumuna göre kare, dikdörtgen veya yamuk şeklindedir ve ortasında muhtelif şekillerde ve taşan yapılmış olan havuzlar, çiçeklikler veya bahçeler yer almaktadır. Avludan bir merdiven aracılığı ile ulaşılan üst katta diğer odalar yer almaktadır.

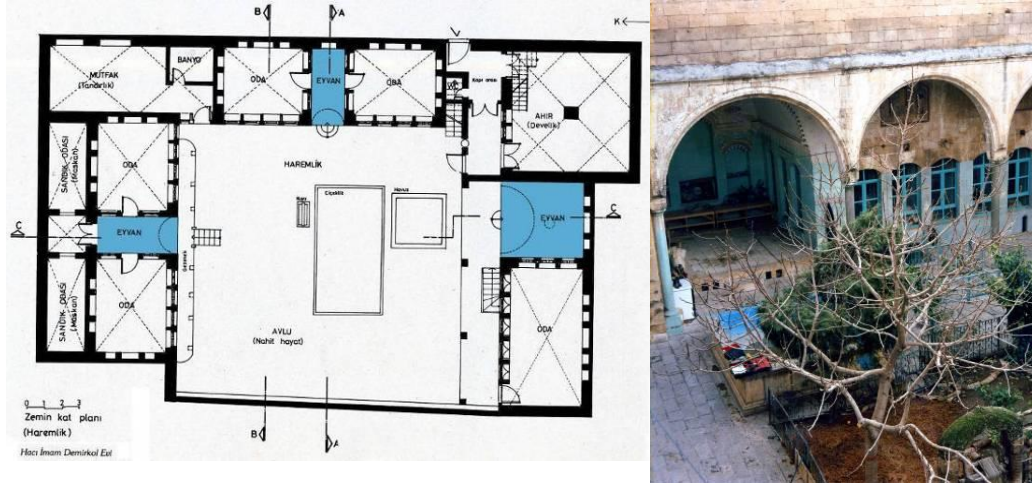
Geleneksel Şanlıurfa evlerinde çatı örtüsü olan düz toprak damlar (Resim 4.5), avludan sonra en büyük açık alanlardır. Damlarda, sıcak gecelerde, yatmak için, "taht" adı verilen karyola bulunmaktadır. Damlarda, sıcak gecelerde uyuma eylemi dışında, oturma, kışlık kurutma, düğün gibi özel günlerde toplanma ve özellikle kadınlar için evler arasında sokağa çıkmadan geçişi, sağlamaktadır.

Resim 4.5. Şanlıurfa'da bir geleneksel konutun damı (yazar arşivinden)

4.1.4.3. Şanlıurfa geleneksel konutlarında yarı açık mekan olarak eyvan ve kapı arası

Şanlıurfa'da uzun süren sıcak mevsim nedeniyle yarı açık ve açık mekanlara ihtiyaç duyulmuş, kapalı alanlara daha az yer verilmiştir. Yarı açık mekanlar olarak kullanılan eyvanlar (Şekil 4.7), önem kazanan mekanlardan biri olmuş, yazlık ve kışlık kullanımlar için farklı yönlerde ve katlarda kullanılmıştır. Genellikle yaz aylarında kullanılan eyvanlar kuzeyde planlanmış, kış aylarında kullanılanlar ise, güneye yönlendirilmiştir.

Şekil 4.7. Sol: Hacı İmam Demirkol evinin haremlik bölümünde eyvanların konumu - üç eyvanlı konut tipi (Akkoyunlu, 1989)

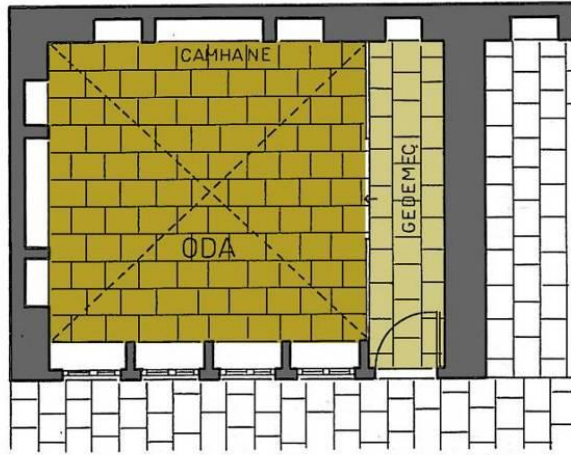
Resim 4.6. Sağ: Hacı İmam Demirkol evinden bir eyvan görüntüsü (Cihat Kürkçüoğlu arşivinden)

Şanlıurfa'da eyvanlar dikdörtgen planlı, üç yanı duvarlarla çevrili bir yanı ise avluya açılan, kemer ile sınırlanmış, tonoz üst örtülü ve avlu seviyesinden birkaç basamak ile yükseltilmiştir. Eyvanlar genellikle, avluda veya ortalarında bulunan havuzlarla daha serin bir mekan haline getirilmiştir.

"Kapı arası" (giriş holü) denilen mekan, ev ile sokağın bağlantısını sağlar ve kare, dikdörtgen planlı, üzeri çapraz veya sivri tonoz örtülü ve avluya açılır (Akkoyunlu, 1989).

4.1.4.4. Şanlıurfa geleneksel konutlarında kapalı mekanlar olarak oda ve servis mekanları

Oda, geleneksel konutun içinde, bir ailenin oturduğu ve yattığı, yemek yediği, misafir kabul ettiği ve ihtiyaçlara göre bir çok fonksiyona sahip olan bir mekandır. Anadolu geleneksel evine egemen olan temel ilkenin oda düzeni ve konutların ana birimi (Küçükerman, 1994) olduğundan evin planlamasında yeri ve yönü önemlidir (Akkoyunlu, 1989). Geleneksel Şanlıurfa evlerinde bulunan odalar kare veya dikdörtgen planlıdır. Odaların düzenlenmesi, döşenişlerindeki zenginlik, taşıdığı öneme ve fonksiyonuna bağlıdır. Yaz odası, kış odası, köşe odası, ara oda, arka oda, başoda gibi çeşitli isimler alan odalar, plandaki dağılımları ve hacim organizasyonlarına göre isimlendirilmiştir (Akkoyunlu, 1989).

Oda düzenlemesi

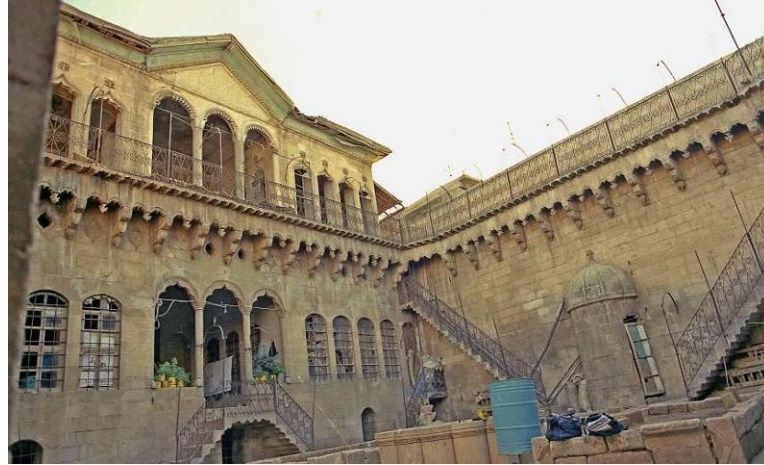
Resim 4.7. Gedemeç ile camhanelerin görüntüsü (Akkoyunlu, 1989)

Şekil 4.8. Oda düzenleme planı (Akkoyunlu, 1989)

Akkoyunlu (1989); Şanlıurfa konut odalardaki iç düzenlemeyi, kullanılan "esas kullanım kısmı" ve "yardımcı kullanım kısmı" adı altında iki grupta inceler (Resim 4.7 ve Şekil 4.8). Esas kullanım kısmı orta mekan; yardımcı kullanım kısmı ise girişte yer alan ve odanın dar kenarı boyunca uzanan bir metre eninde,

oda seviyesinden 20-25 cm. daha düşük kotta, ayakkabıların çıkarıldığı ve "gedemeç" (pabuçluk) denilen alandır. Gedemeç ile oturma zemini genellikle ahşap korkuluklarla birbirinden ayrılmıştır. Yüklük duvarlar içine yapılan gömme nişlere "camhane" denilir ve odaların vazgeçilmez ögesidir. Geleneksel Türk evi odaları içinde bulunan sedir ve ocak gibi öğeler, Şanlıurfa evlerinde yer almamaktadır (Akkoyunlu, 1989). Oda tavanları genellikle çapraz tonozlu, yüksek ve ferahdır. Odaların avluya ve eyvana bakan duvarlarında üç veya dört "taka" (pencere) yer alır (Başkan, 1997).

Farsça'da bodrum kat anlamına gelen "zir zemin" sözcüğünden türeyen "zerzembe" (kiler) geleneksel Şanlıurfa konutlarında, kışlık yiyeceklerin depolandığı mekandır (Kürkçüoğlu, 1994). Genelde zerzembe dikdörtgen planlıdır ve çapraz tonozlarla örtülür.

Resim 4.8. Dört taka'lı (pencere) bir oda - Akyüzler evi (Akkoyunlu, 1989)

"Tandırılık" (mutfak), kadınların çalıştığı mekan olduğundan, haremlik bölümünde yer alır ve avluya açılır. Töre veya geniş aile yaşamı nedeniyle, genellikle bu mekan büyük ölçülerde yapılır.

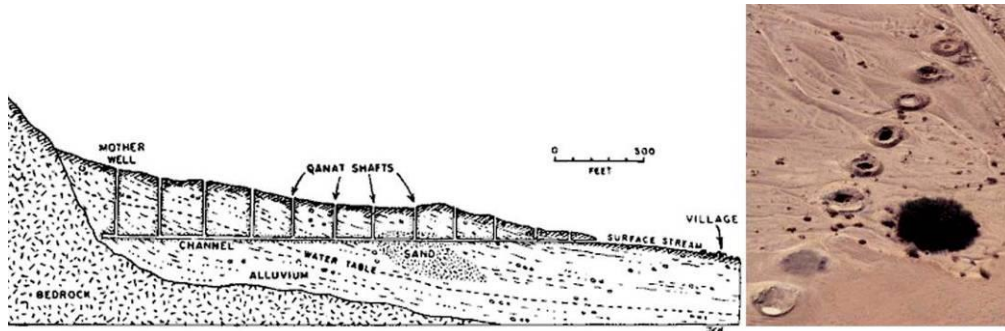
Helalar Şanlıurfa evlerinde bazen avluya ve bazen de kapı arası denilen giriş holüne açılır.

Şanlıurfa eski kent dokusu içinde çok sayıda bulunan Türk hamamları nedeniyle, insanlar temizlik ihtiyaçlarını bu hamamlarda gidermiştir. Bu yüzden, geleneksel Şanlıurfa konutlarında, hamamı (banyo) olan çok az örnekler

görülür. Yılda ortalama yağış miktarı, 50-100 mm değerindedir. Mevsimler arası ve gece-gündüz arasında ısı farkı oldukça değişkendir. En yüksek sıcaklık 45 C°, en düşük sıcaklık ise -20 C°'dir.

Yazd Eyaleti'nin yönetim merkezi, İran'da "Çölün incisi" denilen Yazd kentidir. Üçbin yılından beri, İpek yolu üzerindeki İran çöllerinde, kabileler için çok önemli bir ara durak olmuştur. Yazd'e Sasaniler döneminde, Kral birinci Yazdgerd'in (399-420 yılları arasında Sasani İmparatorluğu'nun hükümdarıydı) anısına, Yazdan Gerd, ("Tanrı tarafından yaratılan") ismi verilmiştir. Kelime anlamıyla Yazd; kutsal, uğurlu ve takdire şayan anlamları taşır (Zendedel, 2011). Kentin tarihi geçmişİ Büyük İskender dönemine kadar dayanır. Yunan tarihçileri, Yazd'den antik "Ayatis" kenti olarak bahsetmektedir. 642'yılında Arap işgalinden sonra Yazd, kente ulaşan yolların güvenli olmasından dolayı tarihi İpek Yolu'nun önemli noktalarından biri olmuştur (Zendedel, 2011). Kent 13. Ve 14.yüzyıllarda Cengiz Han ve Timur ordularının yıkımlarından kurtulamamış, ancak ticari önemi yüzünden kısa sürede bu yıkımların etkisini üzerinden atmaya başarmıştır. Şehir aynı zamanda, İslamiyet öncesi dönemde Zerdüşt topluluğunun merkezi konumu olmuştur (Yazd Kültürel Miras, El Sanatları ve Turizm Kurumu arşivinden). Günümüzde, Kentte 20-25 bin kadar Zerdüşt yaşamaktadır.

Çölün ortasında yer alan kentin en büyük başarısı ise, tarih içinde yeraltı su taşıma teknolojisini oluşturmuş olması ve kehriz denilen su kanallarının geliştirilmesidir. Son zamanlara kadar kentin suyu dağlardan, kente özgü, yer yer kırkbeş km. uzunluğundaki yer altı kanallarından sağlanmıştır.

Şekil 4.10. Kehrizin kesit ve görüntüsü (URL8)

Yazd de Şanlıurfa gibi, büyük merkezlerden uzak olması, elverişsiz iklim koşulları, yaşam biçimini önemli ölçüde etkilemiştir. Din figürü İran topraklarında, dolayısıyla da Yazd'de sürekli olarak hep ön planda olmuştur. Farklı dönemlerde devlet ile din kurumu arasında çok güçlü bağlar kurulmuş, din adamları, devletin bütün işlerinde belirleyici olmaya başlamıştır. Yazd coğrafyasında yer alan dinler ve inanışları, Zerdüştlük, Musevilik, Hristiyanlık ve Müslümanlık olarak sıralayabiliriz. Dinsel kurumlar, kentin üretim ve insan ilişkilerinin yaşama biçimlerinin temel belirleyicisi olmuştur. Ataerkillik, halkın dini inanç ve örflerine dayanan mahremiyet gereksinimi, Yazd evlerinde baskın plan tipini oluşturmuştur (Zendedel, 2011).

4.2.2. Yazd eski kent dokusu

Yazd, üçbin yılından beri varlığı bilinen bir kent olarak, tarih boyunca ipek yolunu izleyen kervanlar için önemli bir yol ayrımı olmuştur. Etrafı çöllerle çevrilmiş kentte, çöl kumu rengiyle uyumlu tonda inşa edilen binalar, İran merkezi bölgesinin mimari özelliklerini büyük ölçüde yansıtmıştır. Çöl koşullarıyla başa çıkabilmek için yapılan binalar, bölgenin iklimiyle uyum sağlamak zorundadır. Şiddetli esen kum fırtınaları yüzünden binalar genellikle tek ya da iki katlı olup, dış mekan ile iletişimi dolaylı yolla kurulmaktadır.

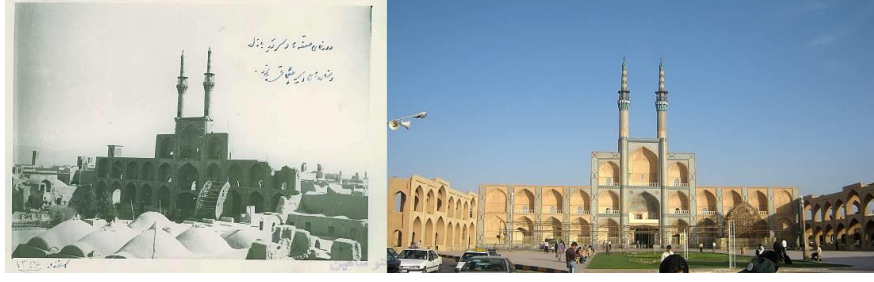
Resim 4.9. Yazd kenti (URL7- Erişim tarihi: 2013-01-08)

Eski kentlerin oluşumunda, ticaret ve mezhep farklılıkları sosyal hayata yön vermiş, şehirlerin kuruluşunda etkili olmuştur. Böylece şanlıurfa gibi Yazd kentinde de yerleşimin ana çekirdeğinde arşı (Bazar) ve kırksekiz metrelik minareleri ile ulu camii yer almıştır. Kapalı arşı ve ulu camii Yazd'in merkezinde, yakın çerçevesinde de çamur ve saman karışımıyla elde edilen kerpiçten yapılan geleneksel konutlar yer almıştır. Tarihi Fahadan mahallesinde rastlanan eski kale duvarlarının (Resim 4.10) izleri, eski kent dokusunun etrafında bir hisar olduğunu tasdik etmektedir.

Resim 4.10. Yazd kenti içinde kale surları (URL7- Erişim tarihi: 2013-01-08)

Yazd'in diğer çekim noktası, "Tekiyeh" diye adlandırılan Amir akmak Kompleksidir (Resim 4.11). Arkasında arşının uzandığı üç katlı bir cephe, geleneksel dört eyvanlı yapısı ve n yüzünde bulunan birçok küçük kubbe ve kemerleriyle en az ulu cami kadar heybetlidir. Amir akmak kompleksi, Muharrem ayında düzenlenen "Aşura" törenlerine ev sahipliği yapmak üzere, ondördüncü yüzyılda, Amir Celaleddin akmak'ın eşi tarafından inşa ettirilmiştir.

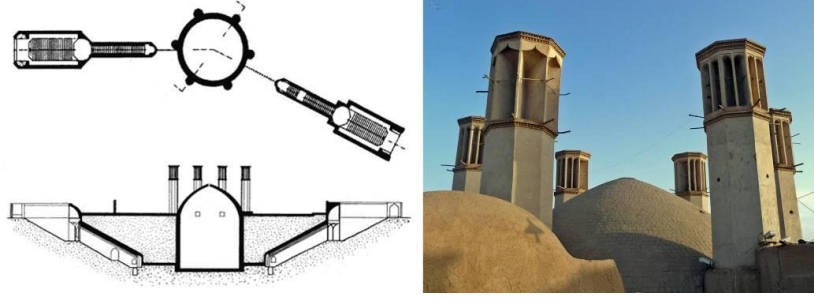
Resim 4.11. Amir Çakmak Tekiyeh'si (Yazd Kültürel Miras, El Sanatları ve Turizm Kurumu arşivi)

"Ateşkede" denilen Zerdüşt tapınağı (Resim 4.12) tamamen farklı ve dışa dönük mimarisi ve 1500 yıldır yanan ateşiyle Yazd kentinin başka önemli noktalarındadır.

Resim 4.12. Ateşkede-ye Zartoştıyan'dan bir görüntü (URL8)

"Badgir" denilen rüzgar kuleleri birçok geleneksel konut ve kent içinde "Ab anbar" (Şekil 4.11) ve sarnıç anlamına gelen binalarda bulunmakta olup Yazd kentinin de simgesi haline gelmiştir, öyleki Yazd'de "Badgirler şehri" denilir.

Şekil 4.11. Ab anbare Şeş badgir-Yazd (Memariyan, 2010)

Geleneksel kent dokusunun en belirgin özelliği, organik düzendeki sokaklardır. Çölün sıcak- kuru iklim etkisinin büyük olduğu sokaklarda, önceden düzenlenmiş bir biçimlendirme yoktur. Doğal süreçte, yapıların parselle oturmasından sonra geriye kalan alanlar, sokakları oluşturmuştur (Memariyan, 2010).

Resim 4.13. Yazd tarihi kent dokusundan bir görüntü (Yazd Kültürel Miras, El Sanatları ve Turizm Kurumu arşivinden)

Yazd sokaklarında gölge ve serin hava sirkülasyonu sağlamak için çok sayıda üstü kapalı koridorlar ve "Sabat" denilen Kabaltılar vardır. Mahallelerde, konutlar çevresinden geçen sokakların kesişme noktalarında, küçük meydan benzeri alanlar bırakılmıştır. Genellikle "Merkez mahalle" denilen bu alanlarda hamam, sarınc, dükkanlar, cami ve küçük iş yerleri bulunmakta, ayrıca Muharrem ayında

düzenlenen "Aşure" törenleri ve taziyeleeri yapılmaktadır. Konutlarda ise sokağa bakan cepheler sağır bırakılmış ve tek açıklık, giriş kapıları olmuştur (Pirniya, 2005).

Resim 4.14. Fahhadan mahallesinde "Sabat" ve "merkez mahalle"- Yazd (yazar arşivinden)

4.2.3. Yazd geleneksel konutlarının strüktür ve yapı malzemeleri

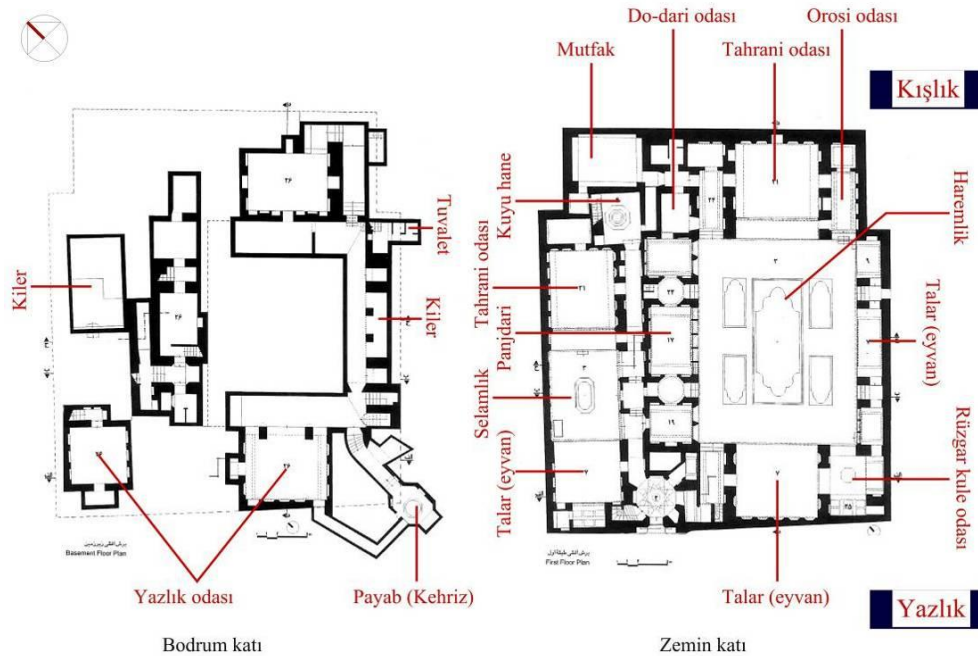
Yazd'in her tarafı çöllerle çevrili olduğundan dolayı, yapılarda kerpiç hakim malzeme olmuştur. Bölgenin iklimsel koşulları ile başa çıkabilmek için bazen düz, bazen de tonoz tekniğinde yapılan çatılar, kerpiçten yapılmış olan kalın duvarlar üzerine oturmuştur. "Kheşt" denilen kerpiç malzemesi, kil, saman ve su karışımıyla, kalıplar içinde güneş önünde kurutularak elde edilmiştir (Pirniya, 2005). Nitekim Yazd'in ana yapı malzemesi kerpiçtir. Tuğla, ahşap, taş ve demir yardımcı malzemeler olarak kullanılmıştır.

Resim 4.15. Yazd geleneksel konutlarında strüktür ve yapı malzemeleri (yazar arşivinden)

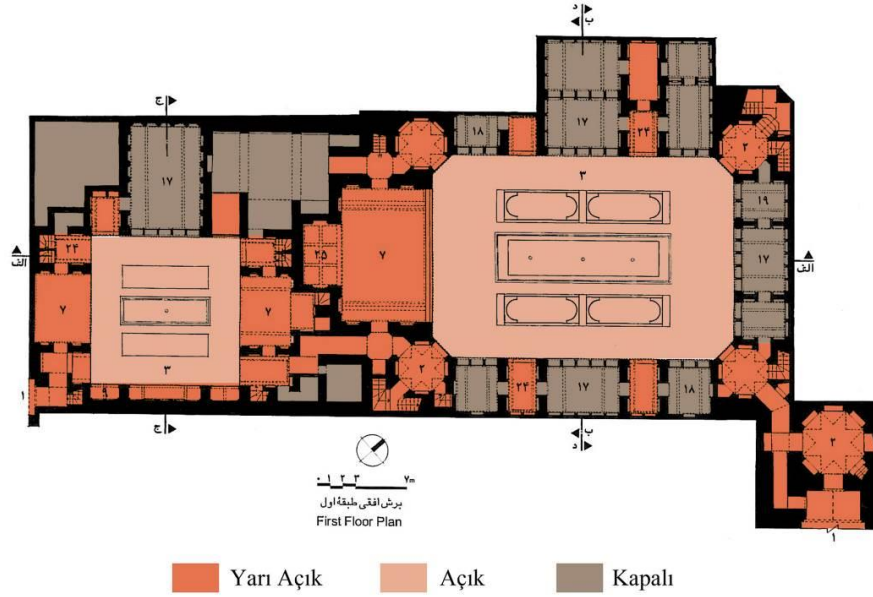
4.2.4. Geleneksel Yazd konutlarında mekansal kurguyu oluşturan elemanlar

Yazd kenti bahsedildiği üzere kuru ve sıcak iklime sahiptir. Yağış oranının çok az olması ve kum fırtınalarından dolayı, yapılan geleneksel evlerde konforlu mekanlar sağlamak ve ailenin mahremiyetini sağlamak için; iç mekan ile dış mekan arasında kurulan ilişki minimumdur (Memariyan, 2008). Yazd geleneksel evleri geniş aile bireylerini barındıracak şekilde, genellikle iki katlı ve avlunun etrafında düzenlenmiştir. Kil, su ve saman karışımıyla elde edilen kerpiç malzemesi, evlerin kalın duvarları, rüzgar kuleleri, doğru seçilen yerleşim yönü, mekansal yerleşimleri, geniş avlularda bulunan bahçeler ve su havuzları ile birlikte, mekanların gerekli termal konforu sağlanmıştır. Dış cephe penceresiz, yüksek duvarlarla bir kale gibi kentsel alanlara kapalıdır. İç kısımlarında genellikle tuğla, kerpiç ve alçı süsler vardır. Yazd geleneksel konutları düz dam örtü tekniği ile kapatılmıştır.

Şekil 4.12. Yazd geleneksel konut bölümleri - Rasoolian konutu (Haji Qassemi, 2005)

Geleneksel Yazd konut plan düzeninde; açık, yarı açık ve kapalı mekan birimlerinin (Şekil 4.13) etkili olduğunu görebiliriz. Sıcak iklimlerde, içe dönük plan tipinin en önemli simgesi olan avlular açık alanları, eyvanlar, talar, haştı denilen giriş holü ve koridorlar yarı açık alanları ve odalar ve servis alanları kapalı alanlarını oluşturmuştur.

Şekil 4.13. Geleneksel Yazd konutlarda açık, yarı açık ve kapalı alanlar (Haji Qassemi, 2005)

4.2.4.1. Yazd geleneksel konutlarında açık mekan olarak avlu (hayat)

İçe dönük plan tiplerinin simgesi olan Yazd geleneksel konutlarında avlu, genellikle evin merkezinde yer almaktadır. Avlu evin üzerinde bulunduğu parselin boyutuna bağlı olarak büyüklüğü değişen ve kentsel alanlar ile hiç bir ilişkisi olmayan açık bir alandır (Memariyan, 2008). Avlu, aile içi ilişkilerinin yoğun yaşandığı ve ortak kullanım alanlarından biridir. Aile ve kadının mahremiyetinden dolayı dış dünyaya tamamen kapalı bir mekandır. Yazd'de avlular genellikle dikdörtgen şeklindedir ancak, bazı evlerde farklı planlara rastlayabiliriz.

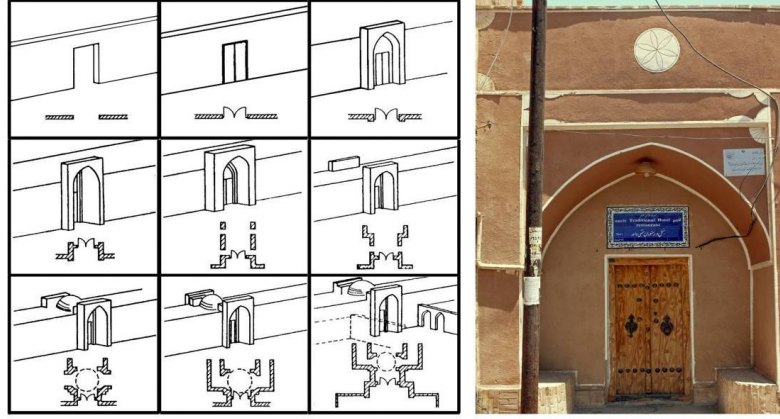

Resim4.16. Lari ha (Lariler) evinin avlusu (yazar arşivinden)

Yazd evlerinde avlunun büyüklüğü ve sayısı, çevresindeki odalar ve mekanlara bağlıdır. Ayrıca çeşitli mekanların farklı mevsimlerde kullanımı için, önemli rol oynamaktadır. Avlunun içinde bulunan havuzlar ve ağaçlı yeşil alanlar sıcak ve kuru iklim nedeniyle az olan nem miktarının artırılmasında etkili olmuştur.

4.2.4.2. Yazd geleneksel konutlarında yarı açık mekanlar olarak eyvan (talar), rüzgar kulesi ve giriş

Geleneksel Yazd konutlarında giriş alanı, birbiriyle bağlantılı olan bölümlerden oluşmaktadır. Bu alan, evin mahremiyetini koruması, giriş izninin bir hiyerarşi içinde verilmesi ve bu hiyerarşinin tevazu ile olması, girişin direkt olmaması ve konutun dış cephedeki tek açıklığı olmasından dolayı önem kazanmaktadır (Soltanzadeh, 2011). Girişin ön bölümü portaldır ve genellikle tuğladan süsler yapılmıştır. Portalin iki tarafında genellikle yine tuğladan yapılmış oturma yeri (Şekil 4.14) bulunmaktadır. Seki veya sakku, binaya girmeden önce bir bekleme noktasıdır. Bina önünden geçen yayalar için de gölgesinde oturup dinlenebilecek bir mekandır.

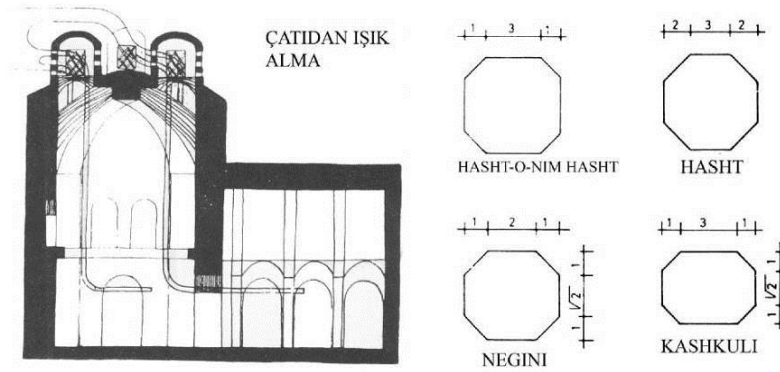

Giriş Kısımının Çeşitleri

Resim 4.17. Sağ: Yazd'de bir ev girişi (yazar arşivinden)

Şekil 4.14. Sol: Portal çeşitleri (Soltanzadeh, 2011)

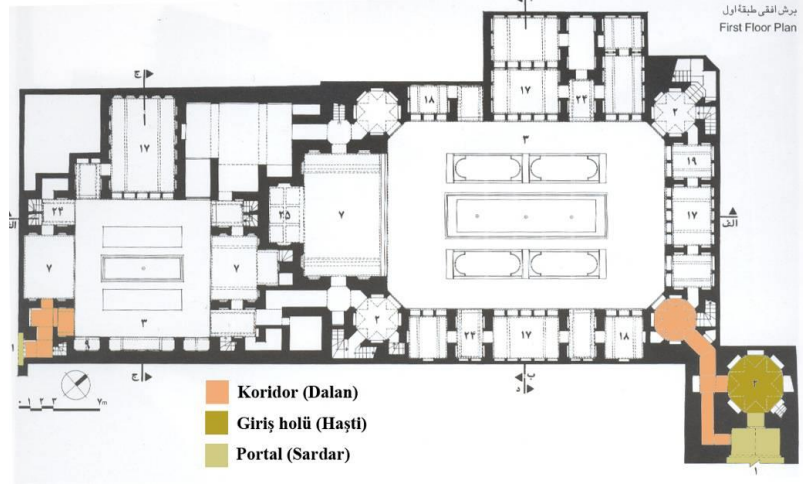
Girişin diğer bölümü "haşti" (Şekil 4.15) denilen antre veya giriş holü, evin içiyle dışını birbirine bağlayan alandır. Bu bölüm genellikle sekizgen şeklindedir (haşt farsçada sekiz anlamındadır), çatısı mukarnesler ile süslenmiş, içinde yer alan bacalardan gereken ışık iç mekana sağlanmıştır. İran mimarisinde kullanılan sekizgenleri, Düzgün sekizgen, Hasht o nim hasht, Negini ve Kashkuli olarak sınıflandırabiliriz (Pirniya, 2005).

Şekil 4.15. Haştiden bir kesit ve sekizgen modülleri (Pirniya, 2005)

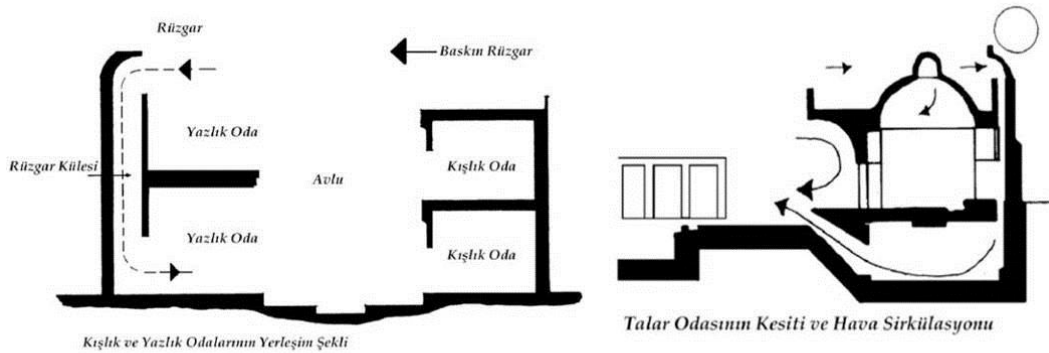
Haşti bir koridor vasıtası ile avluya bağlanmaktadır ve bu yöntemle yabancıların avlu ve binanın iç kısmını görmelerine engel olmaktadır. Büyük evlerde hizmetçilerin yaşadıkları mekanlara ulaşmak için, erkekler ile bayanları

ayırmak için veya üst kata ulaşmak için ayrı bir giriş, koridor yada bir merdiven bulunmaktadır.

Şekil 4.16. Mortaz evinin zemin katta giriş bölümleri (Haji Qassemi, 2005)

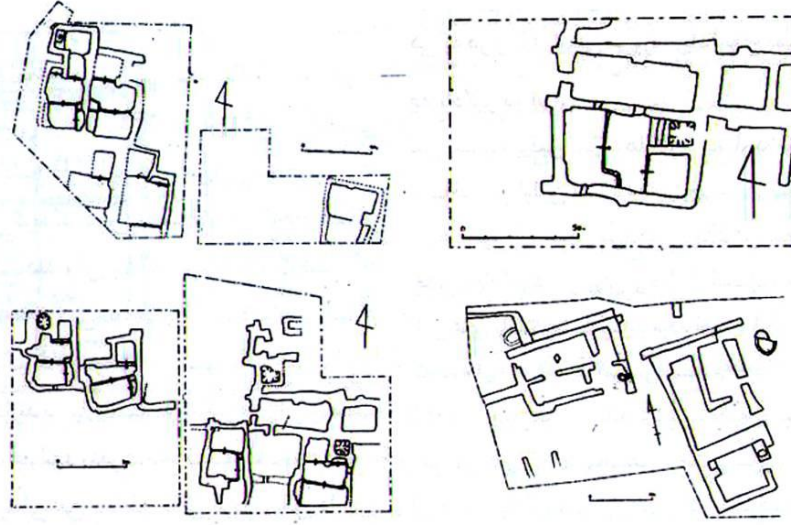
Yarı açık mekan ve genelde iki kat yüksekliğinde olan eyvan (talar), yazın ve havanın sıcak olduğu zamanlarda, toplantılarda ve dini törenlerde bir araya gelmek için kullanılır ve açık alanlara bağlanır. Talarin kenarında "Takhtgah" adlı büyük koridorlar bulunmaktadır. Bu koridorların sonunda yukarı çıkmak ve aşağı inmek için merdivenler vardır. Talarin bir üst katında dinlenmek için "Balakhaneh" adlı bir oda olup binanın ikinci katında ve Talarin iki tarafında yer alır. Yaz'de eyvanın kenarı veya arkasında yer alan rüzgar kulesi mekana serin hava sirkülasyonu sağlar.

Şekil 4.17. Yazlık ve kışlık odalar ve talar kesiti (Kateb, 2005)

Fonksiyonel öge olan rüzgar kulesi, Ortadoğu, özellikle de Yazd kentindeki konut ve sarnıç gibi binalarda, ekolojik mimarlığın simgesi olmuştur.

Japon arkeologlar tarafından "Çakmak" (Şekil 4.18) yamaçlarında (İran-Şahrud 8km. kuzeyinde) yapılan araştırmalara göre rüzgar kulelerinin tarihçesi MÖ. 4.000'li yıllara dayanır (Mahmoudi, 2009).

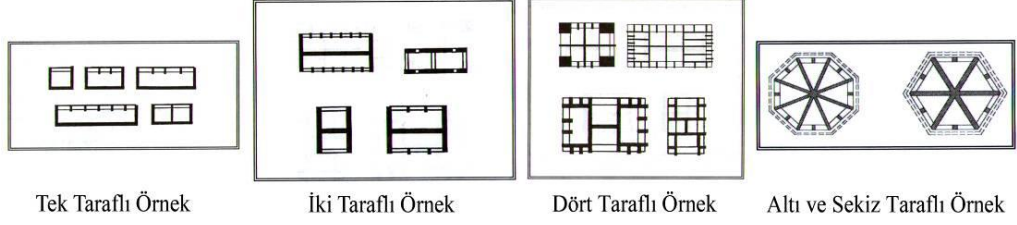
Şekil 4.18. Çakmak yamaçlarında bulunan dörtbin yıllık rüzgar kuleli konutlar (Mahmoudi, 2009)

Egemen rüzgarın esintisi, rüzgar kulelerin giriş bacaları karşısında yüksek hava basıncını oluşturur. Kulenin kanalları oluşan bu havayı talar (eyvan) gibi yazlık oturma mekanlarına yönlendirirken ters taraftan da düşük basınç havayı dışarı bırakmaktadır (Mahmoudi, 2009). Böylece iç mekanlarda doğal serin hava dolaşımı ve termal konfor sağlanmıştır.

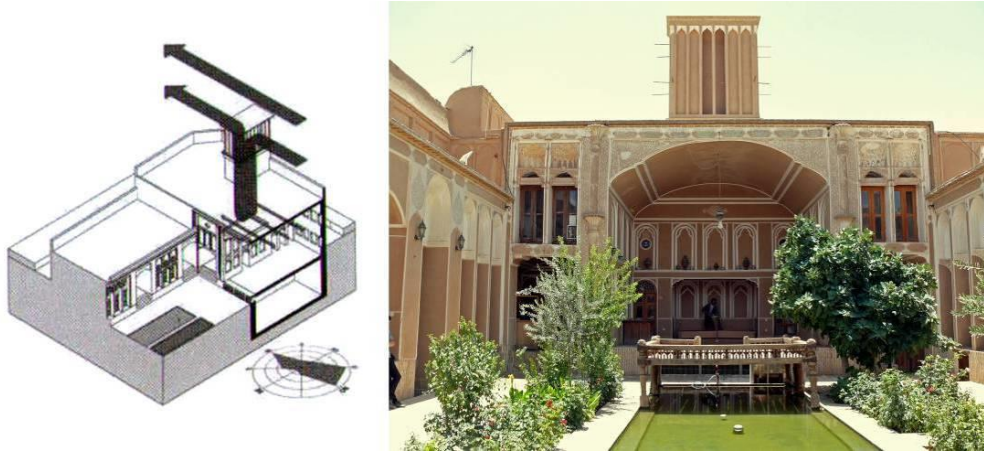
Mahmoudi (2009)'ye göre Yazd'de bulunan rüzgar kulelerini işlevsel açıdan üç tipe (Şekil 4.19) ayırabiliriz:

1. İki taraflı tip; bu tip Kirmani rüzgar kulesi olarak da adlandırılır. Yazd'de nadir bulunan bir tipdir.
2. Dört taraflı tip; Yazd'de yapılan yaygın tiplerden biridir hatta bu tipe, Yazdi rüzgar kulesi denilir.

3. Altı veya sekiz taraflı tip rüzgar kuleleri; genellikle köşk ve sarnıç gibi yapılarda bulunur.

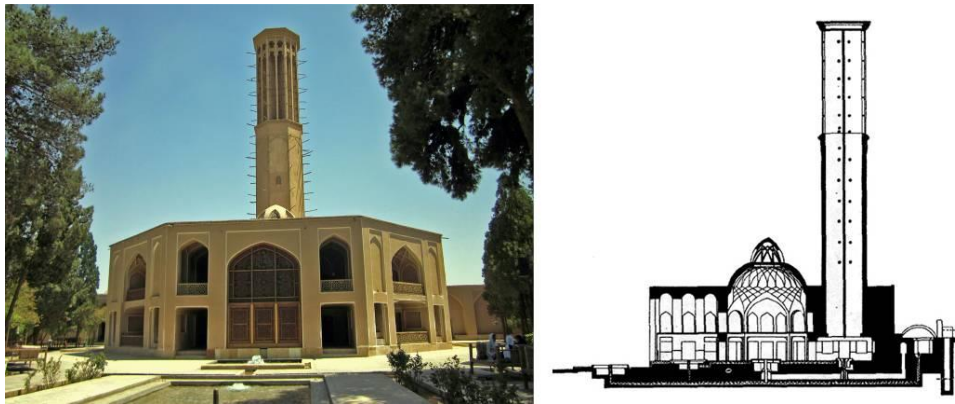

Şekil 4.19. Tek, iki, dört, altı ve sekiz taraflı rüzgar kulesi plan şeması (Mahmoudi, 2009)

Şekil 4.20. Rüzgar kulesinin işlevi (Mahmoudi, 2009)

Resim4.18. Eyvan ile rüzgar kulesi ilişkisi (yazar arşivinden)

Resim4.19. Dolatabad köşkü (yazar arşivinden)

Şekil 4.21. Dolatabad bahçesindeki köşkün kesiti (Mahmoudi, 2009)

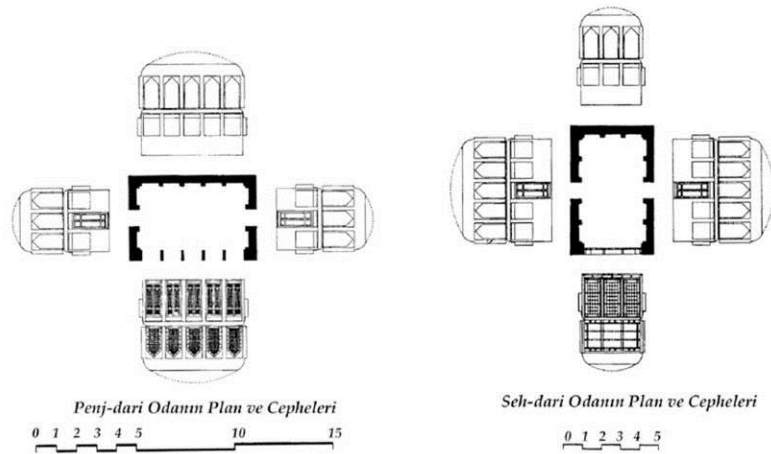
Binanın farklı mekanlarına ulaşmak için yarı açık koridorlar kullanılır. Koridorlar genellikle odalar ve eyvanların kenarında bulunur.

4.2.4.3. Yazd geleneksel konutlarında kapalı mekanlar olarak oda, payab ve servis mekanları

Odalar, bir ailenin yaşamını sürdürebileceği kapalı mekanlardır. Odalar fonksiyonel olarak oturulan, yemek yenen, misafir ağırlanan ve yatılabilen alanlardır. Yazd'de odalar, kullanıldığı zaman ve mevsime göre "Sehdari" (üç kanatlı kapı), "Panjdari" (beş kanatlı kapı), "Tahrani", "Guşvareh" ve "Korsihane" olarak sınıflandırılabilir.

Sehdari (Şekil 4.22): Bu mekan genelde üç kanatlı kapıya sahiptir. Oturma odası, yatak odası veya yemek odası olarak kullanılır. Sehdari odaları iyi bir şekilde güneş aldığı için bahar, sonbahar ve özellikle kışın kullanılır.

Sehdari ve diğer odalara genellikle avludan direkt olarak girilmez, odaların kenarında bulunan koridorlar vasıtasıyla odalara girilebilir. Bu oda türü genellikle yatak odası olarak kullanıldığı için söz konusu fonksiyonuna uygun bir şekilde düzenlenir.

Şekil 4.22. Panjdari ve Sedari odaları (Kateb, 2005)

Panjdari (Şekil 4.22); misafir odası, yemek odası ve toplantı için kullanılır. Bu oda da sedhari oda türü gibi iyi güneş aldığı için, bahar, sonbahar ve kış mevsimlerinde kullanılır. Bu odalara gereken ışık odanın uzun tarafından elde edilir. Penj-dari odaların iki tarafında yer alan koridorlar mekana girişi sağlar.

Orosi odası (Resim4.20); bahar, sonbahar, kışın, özel törenler, önemli toplantılar ve resmi davetlerde kullanılır. Odada küçük renkli camları ve özel ahşap işçiliği ile "Orosi" penceresi, avluya bakar. Bu pencereler yukarıya doğru açılarak odayı bir eyvan haline getirir. Yaz aylarında avluyla doğrudan ilişki kuran bu oda, eyvan olarak kullanılmıştır.

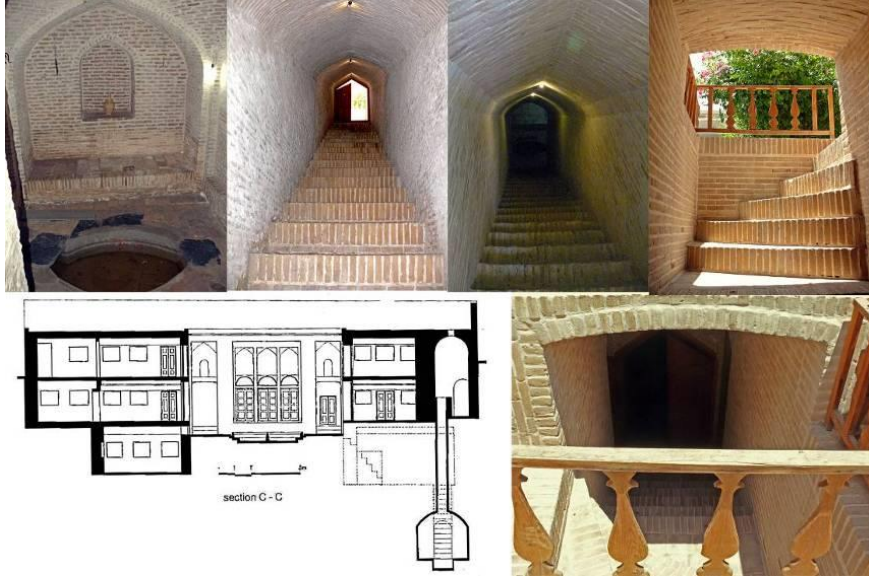
Resim4.20. Lariha (Lariler) evinin "Orosi" penceresi ve başka pencerelerle farkı (yazar arşivinden)

Tahrani odası; bahar, sonbahar ve kışın, törenler ve davetlerde kullanılır. Genel olarak binanın kuzeyinde yer alır ve ebeveyine aittir.

Guşvare odası; bir çalışma odasıdır. Taalar odasının iki tarafında yer alır.

Takhtgah odası; Yazın dinlenmek için kullanılan odadır.

Payab; Yazd evlerinde ailenin “kehriz” denilen yeraltı su kanallarından faydalanması için evin alt katında yapılmıştır. Mekanın serin olması nedeniyle bazı gıdalar, yazın bu mekan içinde tutulmuştur.

Resim 4.21. Bir Yazd evinde "Payab" (kehriz) görüntüleri ve kesiti (yazar arşivinden)

Mutfak genelde kare veya dikdörtgen şeklindedir. Kuyu veya su deposuna yakın yer alır. Mutfağın içinde yemek hazırlama alanı, kömür deposu ve tandır bulunmakta, duvarlarında ise nişler yer alır. Mutfak avludan (içe dönük evlerde, doğal ışık kaynağı) uzak olduğu için aydınlatma, tavanda bulunan ışık bacalarından sağlanmıştır.

Resim 4.22. Bir mutfak görüntüsü - Yazd Lariler evi (yazar arşivinden)

Tuvaletler (Mostarah); Yazd geleneksel konutlarında genellikle bodrum katında yer alarak avlu ile doğrudan ilişki kurar. Bu da Yazd konutlarında açık ile kapalı mekanların doğrudan ilişki kurmaklarının nadir görülen örneklerindendir.

Yazd tarihi kent dokusunda çok sayıda geleneksel hamamların bulunması ve temizlik ihtiyacının bu hamamlarda giderilmesinden dolayı, genellikle Yazd'de, hamamı (banyo) olan çok az eve rastlayabiliriz.

4.3. Şanlıurfa ve Yazd Geleneksel Konutlarının Mekansal Özelliklerinin Analizi

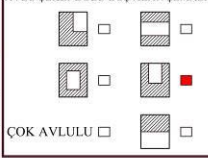
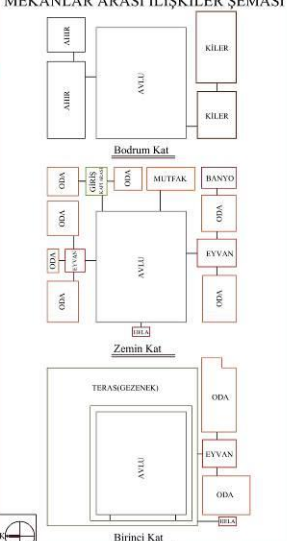
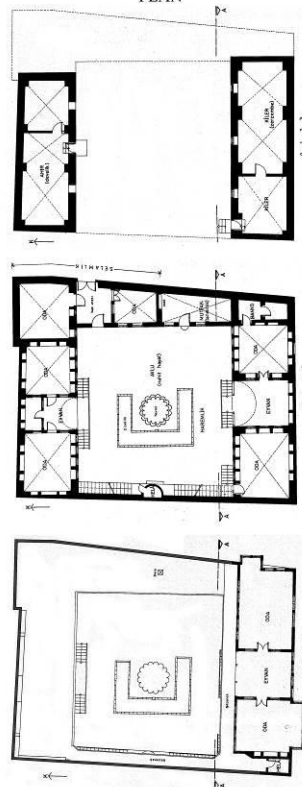
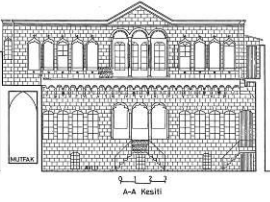
Konut, sadece bireylerin içinde çeşitli eylemler gerçekleştirdiği fiziksel bir olgu değil, bulunduğu bölgelerin iklimine, toplumların kültürlerine, yaşam şekillerine, sosyal yapılarına bağlı olarak çeşitli anlamlar, bilgiler içeren bir oluşumdur. Her toplum, kendine has karakteristik özellikleri, mekansal sistemler içinde yaşadıkları mekanla ve mekansal organizasyonlarla iletirler. Konutlar, odalar, eyvanlar, avlular gibi benzer elemanlardan oluşan inşa edilmiş çevrelerde kültürden kültüre farklılığı yaratan şey bu elemanların organizasyonundaki ve ilişkilerindeki prensipler ve onların ifade ettiği anlamlardır. Bu bağlamda gelecek bölümler, Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutları üzerinde yapılan analizler, mekansal açıdan farklılık ve benzerlikleri ortaya çıkarabilmesi için kaynaklık yapabilecektir.

4.3.1. Şanlıurfa geleneksel konutlarının analiz föyleri

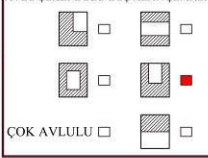
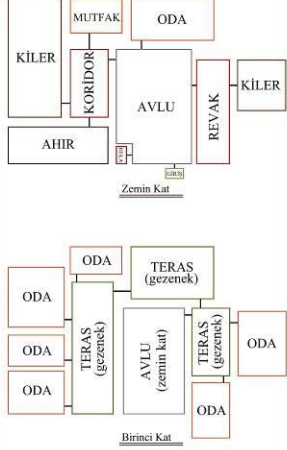
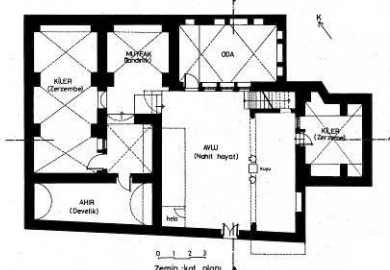
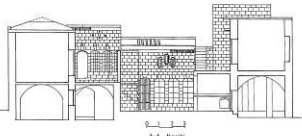
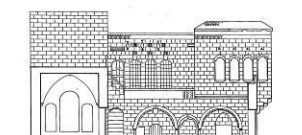
Araştırmanın bu bölümünde Şanlıurfa'dan, Akyüzler, Ali Kılıç, Hacı İmam Demirkol, Hacıbanlar, Karaçizmeciler, Mahmut Canpolat, Mehmet Demirkol, Mehmet Parmaksız, Melekler ve Ömer Göncü isimli on adet geleneksel konut seçilerek, incelenecektir. Şanlıurfa geleneksel konutları rölöveleri ve fotoğrafları, Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü (K.V.K.B.K.M), Zahide Akkoyunlu'nun, Geleneksel Şanlıurfa Evlerinin Mimari Özellikleri (1989) kitabı ve Cihat Kürkçüoğlu ve yazarın şahsi arşivinden temin edilmiştir.

Araştırma, her konuta ait bir analiz föyü şeklinde yapılacaktır. Analiz föylerinde konutların tipolojini belirleyen bilgiler, planları, kesitleri, adresleri, vaziyet planları, yapım tarihleri, kat sayıları, plan düzleminde açık, yarı açık ve açık alanların yüzde oranı, konut planlarında yer alan mekanların sayısı ve hangi katlarda yer bulunduklarına dair bir çizelge, fotoğrafları. mekanlar arası ilişkilerin şeması, kanoutlarda hakim olan yerleşim yönleri, kentsel alanlar ile ilişkileri sağlayan girişlerin sayısı ve konuta hangi cephelerden sağlandığı bilgiler, eyvanların sayısı ve bulundukları cepheler, kullanılan malzemeler ve süsler, ve hava sikülasyonu gösteren özgün iklimsel çözümler ve konutların mekansal kurgusunda etken olan diğer bilgiler sunulacaktır. Mekanlar arası ilişkiler şeması bölümünde, her mekan tüm föylerde aynı renkte gösterilecektir.

Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarına ait olan analiz föyleri sunulduktan sonra, değerlendirme bölümünde, iki farklı toplum tarafından yapılan bu konutların farklılıkları veya benzerlikleri föylerde yer alan bilgilere göre analitik bir şekilde karşılaştırılarak değerlendirilecek ve bölüm sonunda değerlendirmeler sonucu ışığında karşılaştırmalı bir tablo oluşturularak sunulacaktır.

KONUT BİRİMİ TİPOLOJİK ANALİZ FÖYÜ																																																																					
YAPININ ADI: AKYÜZLER KONUTU		YAPIM YILI: OSMANLI DÖNEMİ (kitabe 1284Hicri. 1867M.)		PLAN DÜZLEMİNDE AÇIK, YARI AÇIK VE KAPALI ALANLARIN YÜZDE ORANI: Kapalı alan yüzdesi: 51 % Açık alan yüzdesi: 43 % Yarı açık alan yüzdesi: 6 %																																																																	
YAPININ BULUNDUĞU YER: Şanlıurfa-Kurtuluş Mah. Tarakçılar Sok. No:1		BİNA TİPOLOJİSİ: İç avlulu ve 2 eyvanlı tip		VAZİYET PLANI 																																																																	
BINANIN KAT SAYISI: ☐ Tek katlı ☐ Tek katlı+Bodrum ☐ İki katlı ☒ İki katlı+Bodrum		HAVA SİRKÜLASYONU: Cephede boşluklar ☒ Rüzgar kulesi ☐ 0		AVLU ŞEKLİ-DOLU BOŞ ALAN ŞEMASI 																																																																	
AVLU: 1 ODA: 9 TUVALET: 2 EYVAN: 3 BANYO: 1 AHIR: 2 GİRİŞ: 1 KİLER: 2 MUTFAK: 1		EYVANIN BULUNDUĞU CEPHE(LER): Zemin katta: Kuzey-Güney cepheleri 1.katta: Güney cephesi		MEKANLAR ARASI İLİŞKİLER ŞEMASI 																																																																	
KONUT YERLEŞİMİNDE HAKİM OLAN YÖN: Kuzey-Güney yönü GİRİŞİN SAĞLANDIĞI CEPHELER: Ana avluda doğu cepheden		PLAN 		KESİT 																																																																	
Şekil: Bodrum, zemin, 1. kat planı: (Akkoyunlu, 1989)		Şekil: A-A kesit: (Akkoyunlu, 1989)		FOTOĞRAFLAR 																																																																	
				<table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>BODRUM KAT</th> <th>ZEMİN KAT</th> <th>BİRİNCİ KAT</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>GİRİŞ</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>AVLU</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>ODA</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>KİLER</td> <td>☒</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>MUTFAK</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>TUVALET</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>EYVAN</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>KEHRİZ</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>BAHÇE</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>HAVUZ-KUYU</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>KORİDOR</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>HAMAM</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>SERDAB</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>RÜZGAR KULESİ</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>BAĞLANTISI</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> </tbody> </table>			BODRUM KAT	ZEMİN KAT	BİRİNCİ KAT	GİRİŞ	☐	☒	☐	AVLU	☐	☐	☐	ODA	☐	☒	☒	KİLER	☒	☐	☐	MUTFAK	☐	☐	☐	TUVALET	☐	☒	☒	EYVAN	☐	☒	☐	KEHRİZ	☐	☐	☐	BAHÇE	☐	☒	☐	HAVUZ-KUYU	☐	☐	☐	KORİDOR	☐	☐	☐	HAMAM	☐	☒	☐	SERDAB	☐	☐	☐	RÜZGAR KULESİ	☐	☐	☐	BAĞLANTISI	☐	☐	☐
	BODRUM KAT	ZEMİN KAT	BİRİNCİ KAT																																																																		
GİRİŞ	☐	☒	☐																																																																		
AVLU	☐	☐	☐																																																																		
ODA	☐	☒	☒																																																																		
KİLER	☒	☐	☐																																																																		
MUTFAK	☐	☐	☐																																																																		
TUVALET	☐	☒	☒																																																																		
EYVAN	☐	☒	☐																																																																		
KEHRİZ	☐	☐	☐																																																																		
BAHÇE	☐	☒	☐																																																																		
HAVUZ-KUYU	☐	☐	☐																																																																		
KORİDOR	☐	☐	☐																																																																		
HAMAM	☐	☒	☐																																																																		
SERDAB	☐	☐	☐																																																																		
RÜZGAR KULESİ	☐	☐	☐																																																																		
BAĞLANTISI	☐	☐	☐																																																																		
AÇIKLAMA: Üç katlı (bodrum+iki kat) düzgün kesme taştan inşa edilen bu konut, haremlik ve selamlık bölümü olan Şanlıurfa geleneksel içe dönük konut mimarisi örneklerindendir. Konut yerleşiminde kuzey-güney yönü hakimdir ve mekanlar, avlunun üç tarafında yer almaktadır. Binanın bodrum katı, zemin katı (doğu cephesinden sağlanan giriş dışında), sokağa kapalıdır. Birinci katın doğu ve güney cephelerindeki odalarda çıkmalar (konsol) bulunmakta ve bu mekanlar sokağa açıktır. Konut iç avlulu ve iki eyvanlı plan tipine sahiptir. Sokak tarafından kapı ile girilen selamlık bölümünden, ikinci bir kapıyla haremlik bölümüne geçilir. Eyvanlar zemin katın kuzey, güney cephelerinde, birinci katın da güney cephesinde bulunmaktadır. Plan düzleminde kapalı, açık ve yarı açık alanlar yukarıdaki oranlara göre yer almaktadır. Konutta mekanlar arası ilişkiler, açık-kapalı ve açık-yarı açık-kapalı şeklinde geçişler ile sağlanmıştır. Avluda bahçe (çiçeklik) ve havuz vardır. Cephesinde zengin taş işçiliği, odalarda da süsler bulunmaktadır. Konutta kuzey ve güney cephelerinin bulunması, odalar arası mevsim göçebeliliğinin yaşanmasını sağlamıştır. Binada yerel malzemeler kullanılmıştır. İklimsel çözüm olarak cephesinde havalandırmayı sağlayacak küçük açıklıklar bulunmaktadır.																																																																					

KONUT BİRİMİ TİPOLOJİK ANALİZ FÖYÜ

YAPININ ADI: ALİ KILIÇ KONUTU		YAPIM YILI: OSMANLI DÖNEMİ (Ev sahibi dediğine göre 1885)		PLAN DÜZLEMİNDE AÇIK, YARI AÇIK VE KAPALI ALANLARIN YÜZDE ORANI: Kapalı alan yüzdesi: 69 % Açık alan yüzdesi: 18 % Yarım açık alan yüzdesi: 13 %		VAZİYET PLANI 	
YAPININ BULUNDUĞU YER: Şanlıurfa-Yusufpaşa Mah. İrfaniye Sok. No:76		BİNA TİPOLOJİSİ: İç avlulu ve eyvansız tip		AVLU ŞEKLİ-DOLU BOŞ ALAN SEMASİ 			
BINANIN KAT SAYISI: ☐ Tek katlı ☐ Tek katlı+Bodrum ☒ İki katlı ☐ İki katlı+Bodrum		HAVA SİRKÜLASYONU: Cephede boşluklar ☒ Rüzgar kulesi ☐ 0		AVLU: 1 ODA: 7 TUVALET: 1 EYVAN: 0 BANYO: 0 AHIR: 1 GİRİŞ: 1 KİLER: 2 MUTFAK: 1			
KONUT YERLEŞİMİNDE HAKİM OLAN YÖN: Kuzey Doğu - Güney Batı yönü GİRİŞİN SAĞLANDIĞI CEPHELER: Binanın Güney batı cephesinden		EYVANIN BULUNDUĞU CEPHE(LER): Konutta eyvan bulunmamaktadır.		MEKANLAR ARASI İLİŞKİLER ŞEMASI 			
PLAN Zemin kat planı		KESİT Şekil: A-A kesit : (Akkoyunlu, 1989) Şekil: B-B kesit : (Akkoyunlu, 1989)					
Şekil: Zemin, 1. kat planı: (Akkoyunlu, 1989)		FOTOGRAFİLER Resim 1: (Şanlıurfa K.V.K.B.K.M arşivinden) Resim 2: (Akkoyunlu, 1989) Resim 3: (Akkoyunlu, 1989)		BODRUM KAT ZEMİN KAT BİRİNCİ KAT GİRİŞ ☐ ☒ ☐ AVLU ☐ ☒ ☐ ODA ☐ ☒ ☒ KİLER ☐ ☒ ☐ MUTFAK ☐ ☒ ☐ TUVALET ☐ ☒ ☐ EYVAN ☐ ☐ ☐ KEHRİZ ☐ ☐ ☐ BAHÇE ☐ ☐ ☐ HAVUZ-KUYU ☐ ☒ ☐ KORİDOR ☐ ☒ ☐ HAMAM ☐ ☐ ☐ SERDAB ☐ ☐ ☐ RÜZGAR KULESİ ☐ ☐ ☐ BAĞLANTISI			

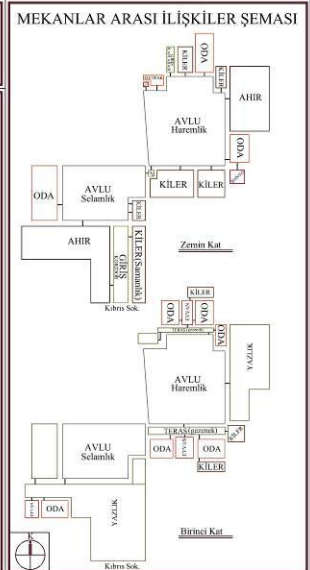
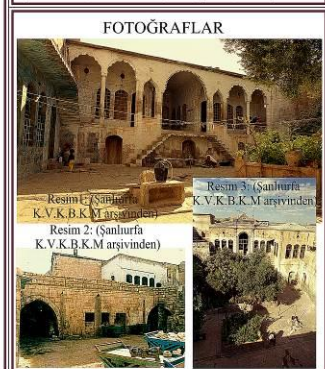
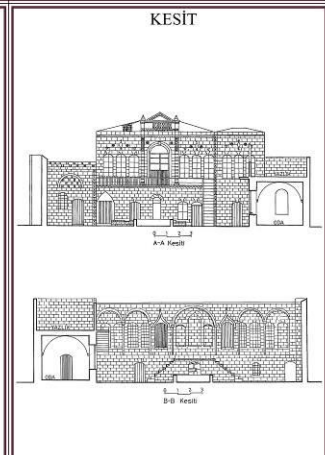
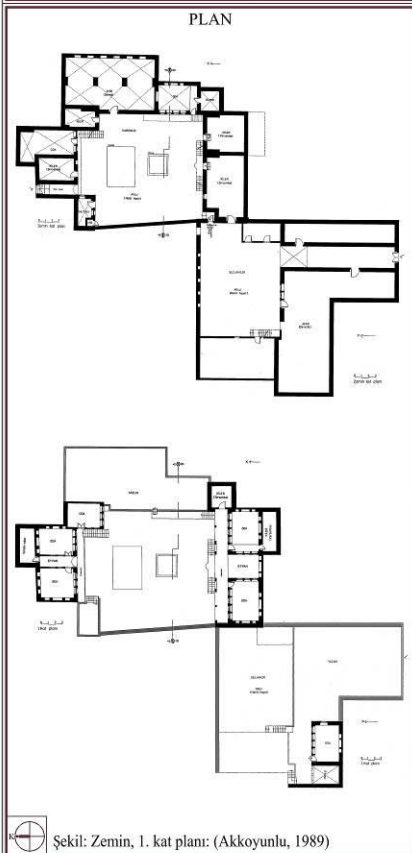
AÇIKLAMA:

İki katlı (zemin+birinci kat) düzgün kesme taştan inşa edilen bu konut, haremlik ve selamlık bölümü olmayan Şanlıurfa geleneksel içe dönük konut mimarisi örneklerindendir. Konut yerleşiminde kuzeydoğu-güneybatı yönü hakimdir ve mekanlar, avlunun üç tarafında yer almaktadır. Binanın zemin katı (güneybatı cephesinden sağlanan giriş dışında), tamamen sokağa kapalıdır. Birinci katın güneybatı cephesinde bir oda, kedemeli ve süslü çıkmasıyla sokağa açıktır. Konut iç avlulu ve eyvansız plan tipine sahiptir. Sokak tarafından kapı ile direkt avluya girilir. Plan düzleminde kapalı, açık ve yarı açık alanlar yukarıdaki oranlara göre yer almaktadır. Konutta mekanlar arası ilişkiler, açık-kapalı ve açık-yarı açık-kapalı şeklinde geçişler ile sağlanmıştır. Avluda bahçe (çiçeklik) ve havuz yoktur; ancak avluya bakan orta kemerin altında kuyu vardır. Cephesinde zengin taş işçiliği bulunmaktadır. Konutta kuzeybatı ve güneydoğu cephelerinin bulunması, odalar arası mevsim göçebeliğinin yaşanmasını sağlamıştır. Binada yerel malzemeler kullanılmıştır. İklimsel çözüm olarak cephesinde havalandırmayı sağlayacak küçük açıklıklar bulunmaktadır.

KONUT BİRİMİ TİPOLOJİK ANALİZ FÖYÜ

YAPININ ADI: KARACİZMELİLER KONUTU		YAPIM YILI: OSMANLI DÖNEMİ (Akkoyunlu'ya göre 19.yy. sonu)		PLAN DÜZLEMİNDE AÇIK,YARI AÇIK VE KAPALI ALANLARIN YÜZDE ORANI: Kapalı alan yüzdesi: 60 % Açık alan yüzdesi: 35 % Yarım açık alan yüzdesi: 5 %		VAZİYET PLANI 	
---------------------------------------	--	---	--	---	--	-------------------	--

KONUT YERLEŞİMİNDE HAKİM OLAN YÖN: Batı - Doğu yönü	EYVANIN BULUNDUĞU CEPHE(LER): 1.katta: Selamlık bölümünde Batı cephede 1.katta:Haremlikte Kuzey ve Güney cephelerde	MEKANLAR ARASI İLİŞKİLER ŞEMASI
GİRİŞİN SAĞLANDIĞI CEPHELER: Binanın Kuzeyinden Haremlik, Güneyinden Selamlık avlularına		

	BODURUM KAT	ZEMİN KAT	BİRİNCİ KAT
GİRİŞ	☐	☒	☐
AVLU	☐	☒	☐
ODA	☐	☒	☒
KILER	☐	☒	☒
MUTFAK	☐	☒	☐
TUVALET	☐	☒	☐
EYVAN	☐	☐	☒
KEHRİZ	☐	☐	☐
BAHÇE	☐	☒	☐
HAVUZ-KUYU	☐	☐	☐
KORİDOR	☐	☒	☐
HAMAM	☐	☒	☐
SERDAB	☐	☐	☐
RÜZGAR KULESİ BAĞLANTISI	☐	☐	☐

ACIKLAMA:

İki katlı (zemin+birinci kat) düzgün kesme taştan inşa edilen bu konut, haremlik ve selamlık bölümü olan Şanlıurfa geleneksel içe dönük konut mimarisi örneklerindendir. Konut yerleşiminde batı-doğu yönü hakimdir ve mekanlar, avlunun üç tarafında yer almaktadır. Haremlik bölümünde zemin kat, birinci katın kuzey kısmı; selamlıkta ise güney cepheden sağlanan girişler dışında, bina tamamen sokağa kapalıdır. Konut iç avlulu ve iki eyvanlı plan tipine sahiptir. Konutta çıkmalar bulunmamaktadır. Eyvanlar, birinci katın kuzey, güney ve batı cephelerinde bulunmaktadır. Binada kapalı, açık ve yarı açık alanlar yukarıdaki oranlara göre yer almaktadır. Avluda bahçe (çiçeklik) ve havuz vardır. Girişlerden birincisi binanın kuzeyi, ikincisi ise binanın güneyinde yer almaktadır. Cephesinde zengin taş işçiliği, odalar içinde ise süsler bulunmaktadır. Konutta mekanlar arası ilişkiler doğrudan açık-kapalı ve açık-yarı açık-kapalı şeklindedir. Konutta kuzey ve güney cephelerinin bulunması, odalar arası mevsim göçebeliğinin yaşanmasını sağlamıştır. Binada yerel malzemeler kullanılmıştır. İklimsel çözüm olarak cephesinde havalandırmayı sağlayacak küçük süslü (taştan) boşluklar bulunmaktadır.

KONUT BİRİMİ TİPOLOJİK ANALİZ FÖYÜ					
YAPININ ADI: MAHMUT CANPOLAT KONUTU		YAPIM YILI: OSMANLI DÖNEMİ (kitabe 1312 Hicri. 1894 M.)		PLAN DÜZLEMİNDE AÇIK, YARI AÇIK VE KAPALI ALANLARIN YÜZDE ORANI: Kapalı alan yüzdesi: 61 % Açık alan yüzdesi: 30 % Yarı açık alan yüzdesi: 9 %	
YAPININ BULUNDUĞU YER: Şanlıurfa-Yusuf Paşa Mah. Zincirli Sok. No:11		BİNA TİPOLOJİSİ: İç avlulu ve 2 eyvanlı tip		AVLU ŞEKLİ-DOLU BOŞ ALAN ŞEMASI	
BİNANIN KAT SAYISI: ☐ Tek katlı ☐ Tek katlı+Bodrum ☐ İki katlı ☒ İki katlı+Bodrum		HAVA SİRKÜLASYONU: AVLU: 2 ODA: 8 TUVALET: 2 Cephede boşluklar ☒ EYVAN: 3 BANYO: 1 AHIR: 1 Rüzgar kulesi ☐ 0 GİRİŞ: 2 KİLER: 1 MUTFAK: 2		ÇOK AVLULU ☒	
KONUT YERLEŞİMİNDE HAKİM OLAN YÖN: Batı - Doğu yönü		EYVANIN BULUNDUĞU CEPHE(LER): Zemin katta: Haremlikte Güney ve Doğu cepheler 1.katta: Selamlıkta Doğu cephede		VAZİYET PLANI	
GİRİŞİN SAĞLANDIĞI CEPHELER: Binanın Kuzeyinden Selamlığa, Kuzeybatıdan Haremlige		MEKANLAR ARASI İLİŞKİLER ŞEMASI		Şekil: (Google Earth)	
PLAN		KESİT		Bodrum Kat	
Şekil: Bodrum, zemin, 1. kat planı: (Akkoyunlu, 1989)		Şekil: A-A, B-B kesit: (Akkoyunlu, 1989)		Zemin Kat	
				Birinci Kat	
				BODRUM KAT ZEMİN KAT BİRİNCİ KAT	
				GİRİŞ ☐ ☒ ☐	
				AVLU ☐ ☒ ☐	
				ODA ☐ ☒ ☒	
				KİLER ☒ ☐ ☐	
				MUTFAK ☐ ☒ ☒	
				TUVALET ☐ ☒ ☒	
				EYVAN ☐ ☒ ☒	
				KEHRİZ ☐ ☐ ☐	
				BAHÇE ☐ ☒ ☐	
				HAVUZ-KUYU ☐ ☒ ☐	
				KORİDOR ☐ ☒ ☐	
				HAMAM ☐ ☒ ☐	
				SERDAB ☐ ☐ ☐	
				RÜZGAR KULESİ ☐ ☐ ☐	
				BAĞLANTISI	
AÇIKLAMA:					
Üç katlı (bodrum+iki kat) düzgün kesme taştan inşa edilen bu konut, haremlik ve selamlık bölümü olan Şanlıurfa geleneksel içe dönük konut mimarisi örneklerindendir. Konut yerleşiminde batı-doğu yönü hakimdir ve mekanlar, avlunun üç tarafında yer almaktadır. Binanın bodrum ve zemin katı (kuzey ve kuzeydoğu cephelerden sağlanan girişler ve ahır dışında), sokağa kapalıdır. Birinci katın kuzeydoğu ve sokağa çıkmayla taşan kuzey cepheleri sokağa açıktır. Konut iç avlulu ve iki eyvanlı plan tipine sahiptir. Eyvanlar, zemin katta, haremlik bölümünün güney ve doğu cepheleri, birinci katta, selamlık bölümünün doğu cephesinde bulunmaktadır. Binada kapalı, açık ve yarı açık alanlar yukarıdaki oranlara göre yer almaktadır. Avluda bahçe (çiçeklik) ve havuz vardır. Girişlerden birincisi binanın kuzeyi, ikincisi ise binanın kuzeybatısında yer almaktadır. Cephesinde zengin taş işçiliği bulunmaktadır. Konutta mekanlar arası ilişkiler, doğrudan açık-kapalı ve açık-yarı açık-kapalı şeklindedir. Konutta kuzey ve güney cephelerinin bulunması, odalar arası mevsim göçebeliğinin yaşanmasını sağlamıştır. Binada yerel malzemeler kullanılmıştır. İklimsel çözüm olarak cephesinde havalandırmayı sağlayacak küçük süslü (taştan) boşluklar bulunmaktadır.					

KONUT BİRİMİ TİPOLOJİK ANALİZ FÖYÜ					
YAPININ ADI: MEHMET DEMİRKOL KONUTU		YAPIM YILI: OSMANLI DÖNEMİ (kitabe 1315 Hicri. 1897 M.)		PLAN DÜZLEMİNDE AÇIK, YARI AÇIK VE KAPALI ALANLARIN YÜZDE ORANI: Kapalı alan yüzdesi: 55 % Açık alan yüzdesi: 38 % Yarım açık alan yüzdesi: 7 %	
YAPININ BULUNDUĞU YER: Şanlıurfa-Cami-i Kebir Mah. Güloğlu Sok. No:17		BİNA TİPOLOJİSİ: İç avlulu ve 2 eyvanlı tip		AVLU ŞEKLİ-DOLU BOŞ ALAN ŞEMASI	
BINANIN KAT SAYISI: ☐ Tek katlı ☒ Tek katlı+Bodrum ☐ İki katlı ☐ İki katlı+Bodrum		HAVA SİRKÜLASYONU: AVLU: 1 ODA: 8 TUVALET: 1 Cephede boşluklar ☒ EYVAN: 4 BANYO: 0 AHİR: 1 Rüzgar kulesi ☐ 0 GİRİŞ: 1 KİLER: 1 MUTFAK: 1		ÇOK AVLULU ☐	
KONUT YERLEŞİMİNDE HAKİM OLAN YÖN: Batı - Doğu yönü		EYVANIN BULUNDUĞU CEPHE(LER): Zemin katta: Doğu ve Batı cephelerinde		MEKANLAR ARASI İLİŞKİLER ŞEMASI	
GİRİŞİN SAĞLANDIĞI CEPHELER: Binanın Güney cephesinden		PLAN		KESİT	
Şekil: (Google Earth)		Şekil: A-A, B-B, C-C, D-D kesit: (Akkoyunlu, 1989)		Şekil: Zemin kat planı: (Akkoyunlu, 1989)	
FOTOĞRAFLAR		BODRUM KAT			
Resim 1: (Şanlıurfa K.V.K.B.K.M arşivinden)		ZEMİN KAT			
Resim 2: (Şanlıurfa K.V.K.B.K.M arşivinden)		BİRİNCİ KAT			
Resim 3: (Şanlıurfa K.V.K.B.K.M arşivinden)		GİRİŞ			
		AVLU			
		ODA			
		KİLER			
		MUTFAK			
		TUVALET			
		EYVAN			
		KEHRİZ			
		BAHÇE			
		HAVUZ-KUYU			
		KORİDOR			
		HAMAM			
		SERDAB			
		RÜZGAR KULESİ			
		BAĞLANTISI			
AÇIKLAMA:					
İki katlı (bodrum+zemin) düzgün kesme taştan inşa edilmiş olan bu konut, Şanlıurfa geleneksel içe dönük konut mimarisi örneklerindendir. Konut yerleşiminde batı-doğu yönü hakimdir ve mekanlar, avlunun dört tarafında yer almaktadır. Binanın bodrum ve zemin katı (güney cephesinden sağlanan giriş dışında), sokağa kapalıdır. Bu konutta çıkma bulunmamaktadır. Konut iç avlulu ve iki eyvanlı plan tipine sahiptir. Eyvanlar, zemin katın doğu ve batı cephelerinde bulunmaktadır. Binada kapalı, açık ve yarı açık alanlar yukarıdaki oranlara göre yer almaktadır. Avluda bahçe (çiçeklik) ve kuyu vardır. Sokak tarafından kapı ile girilen kapıarası bölümünden, avluya geçilir. Cephesinde zengin taş işçiliği, odalarında da süsler bulunmaktadır. Konutta mekanlar arası ilişkiler, doğrudan açık-kapalı ve açık-yarı açık-kapalı şeklindedir. Konutta, kuzey ve güney cephelerinin bulunması, odalar arası mevsim göçebeliliğinin yaşanmasını sağlamıştır. Binada yerel malzemeler kullanılmıştır. İklimsel çözüm olarak cephesinde havalandırmayı sağlayacak küçük süslü (taştan) boşluklar bulunmaktadır.					

KONUT BİRİMİ TİPOLOJİK ANALİZ FÖYÜ																																																																					
YAPININ ADI: MEHMET PARMAKSIZ KONUTU		YAPIM YILI: OSMANLI DÖNEMİ (19.yy.)		PLAN DÜZLEMİNDE AÇIK, YARI AÇIK VE KAPALI ALANLARIN YÜZDE ORANI:																																																																	
YAPININ BULUNDUĞU YER: Şanlıurfa-Karakoyunlu Mah. Veli Sok. No:9		BİNA TİPOLOJİSİ: İç avlulu ve 2 eyvanlı tip		Kapalı alan yüzdesi: 68 % Açık alan yüzdesi: 26 % Yarı açık alan yüzdesi: 6 %																																																																	
BINANIN KAT SAYISI:		☐ Tek katlı ☐ Tek katlı+Bodrum ☒ İki katlı ☐ İki katlı+Bodrum		AVLU ŞEKLİ-DOLU BOŞ ALAN ŞEMASI																																																																	
HAVA SİRKÜLASYONU:		AVLU: 1 ODA: 3 TUVALET: 1 Cephede boşluklar ☐ EYVAN: 2 BANYO: 1 AHİR: 1 Rüzgar kulesi ☐ 0 GİRİŞ: 1 KİLER: 2 MUTFAK: 2		☐ ÇOK AVLULU ☐																																																																	
KONUT YERLEŞİMİNDE HAKİM OLAN YÖN: Batı - Doğu yönü		EYVANIN BULUNDUĞU CEPHE(LER): 1. katta: Güney ve Batı cephelerinde		VAZİYET PLANI																																																																	
GİRİŞİN SAĞLANDIĞI CEPHELER: Binanın Güney doğu cephesinden				Şekil: (Google Earth)																																																																	
PLAN Zemin kat planı		KESİT A-A Kesiti B-B Kesiti		MEKANLAR ARASI İLİŞKİLER ŞEMASI																																																																	
Birinci kat planı		FOTOĞRAFLAR Resim 2: (Akkoyunlu, 1989) Resim 3: (Akkoyunlu, 1989)		<table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>BODUR KAT</th> <th>ZEMİN KAT</th> <th>BİRİNCİ KAT</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>GİRİŞ</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>AVLU</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>ODA</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>KİLER</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>MUTFAK</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>TUVALET</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>EYVAN</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>KEHRİZ</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>BAHÇE</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>HAVUZ-KUYU</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>KORİDOR</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>HAMAM</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>SERDAB</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>RÜZGAR KULESİ</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>BAĞLANTISI</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> </tbody> </table>			BODUR KAT	ZEMİN KAT	BİRİNCİ KAT	GİRİŞ	☐	☒	☐	AVLU	☐	☒	☐	ODA	☐	☒	☒	KİLER	☐	☒	☐	MUTFAK	☐	☒	☒	TUVALET	☐	☒	☐	EYVAN	☐	☐	☒	KEHRİZ	☐	☐	☐	BAHÇE	☐	☒	☐	HAVUZ-KUYU	☐	☒	☐	KORİDOR	☐	☒	☐	HAMAM	☐	☒	☐	SERDAB	☐	☐	☐	RÜZGAR KULESİ	☐	☐	☐	BAĞLANTISI	☐	☐	☐
	BODUR KAT	ZEMİN KAT	BİRİNCİ KAT																																																																		
GİRİŞ	☐	☒	☐																																																																		
AVLU	☐	☒	☐																																																																		
ODA	☐	☒	☒																																																																		
KİLER	☐	☒	☐																																																																		
MUTFAK	☐	☒	☒																																																																		
TUVALET	☐	☒	☐																																																																		
EYVAN	☐	☐	☒																																																																		
KEHRİZ	☐	☐	☐																																																																		
BAHÇE	☐	☒	☐																																																																		
HAVUZ-KUYU	☐	☒	☐																																																																		
KORİDOR	☐	☒	☐																																																																		
HAMAM	☐	☒	☐																																																																		
SERDAB	☐	☐	☐																																																																		
RÜZGAR KULESİ	☐	☐	☐																																																																		
BAĞLANTISI	☐	☐	☐																																																																		
Şekil: Zemin, 1. kat planı: (Akkoyunlu, 1989)																																																																					
AÇIKLAMA: İki katlı (zemin+birinci kat) düzgün kesme taştan inşa edilen bu konut, Şanlıurfa geleneksel içe dönük konut mimarisi örneklerindendir. Konut yerleşiminde batı-doğu yönü hakimdir ve mekanlar, avlunun üç tarafında yer almaktadır. Zemin kat, sadece güneydoğu cephesinden sağlanan giriş dışında, tamamen sokağa kapalıdır. Birinci katın güneydoğu cephesi sokağa açıktır. Konut iç avlulu ve iki eyvanlı plan tipine sahiptir. Eyvanlar, birinci katın güney ve batı cephelerinde bulunmaktadır. Binada kapalı, açık ve yarı açık alanlar yukarıdaki oranlara göre yer almaktadır. Avluda bahçe (çiçeklik) ve kuyu vardır. Sokak tarafından kapı ile girilen kapıarası bölümünden, avluya geçilir. Cephesinde zengin taş işçiliği bulunmaktadır. Konutta mekanlar arası ilişkiler doğrudan açık-kapalı ve açık-yarı açık-kapalı şeklindedir. Konutta, odalar arası mevsim göçebeliği yaşanmamaktadır. Binada yerel malzemeler kullanılmıştır. Konutta, bölgenin aşırı derece sıcaklığına karşı yöreye özel iklimsel bir çözüm bulunmamaktadır.																																																																					

KONUT BİRİMİ TİPOLOJİK ANALİZ FÖYÜ

YAPININ ADI: MELEKLER KONUTU		YAPIM YILI: OSMANLI DÖNEMİ (kitabe 1264 Hicri. 1845 M.)		PLAN DÜZLEMİNDE AÇIK, YARI AÇIK VE KAPALI ALANLARIN YÜZDE ORANI: Kapalı alan yüzdesi: 70 % Açık alan yüzdesi: 21 % Yarı açık alan yüzdesi: 9 %		VAZİYET PLANI 	
YAPININ BULUNDUĞU YER: Şanlıurfa-Cami-i Kebir Mah. Şehit Nusret Sok. No:3		BİNA TİPOLOJİSİ: İç avlulu ve 1 eyvanlı tip		AVLU ŞEKLİ-DOLU BOŞ ALAN ŞEMASI 			
BİNANIN KAT SAYISI: ☐ Tek katlı ☐ Tek katlı+Bodrum ☒ İki katlı ☐ İki katlı+Bodrum		HAVA SİRKÜLASYONU: AVLU: 1 ODA: 6 TUVALET: 1 Cephede boşluklar ☒ EYVAN: 1 BANYO: 1 AHİR: 1 Rüzgar kulesi ☐ 0 GİRİŞ: 1 KİLER: 1 MUTFAK: 2		ÇOK AVLULU ☐			
KONUT YERLEŞİMİNDE HAKİM OLAN YÖN: Kuzey - Güney yönü		EYVANIN BULUNDUĞU CEPHE(LER): 1. katta: Güney cephesinde		MEKANLAR ARASI İLİŞKİLER ŞEMASI 			
GİRİŞİN SAĞLANDIĞI CEPHELER: Binanın Doğu cephesinden		PLAN 		KESİT 			
		FOTOĞRAFLAR 		BODRUM KAT ZEMİN KAT BİRİNCİ KAT GİRİŞ ☐ ☒ ☐ AVLU ☐ ☒ ☐ ODA ☐ ☒ ☒ KİLER ☐ ☒ ☐ MUTFAK ☐ ☒ ☒ TUVALET ☐ ☐ ☒ EYVAN ☐ ☐ ☒ KEHRİZ ☐ ☐ ☐ BAHÇE ☐ ☐ ☐ HAVUZ-KUYU ☐ ☒ ☐ KORİDOR ☐ ☒ ☐ HAMAM ☐ ☒ ☐ SERDAB ☐ ☐ ☐ RÜZGAR KULESİ ☐ ☐ ☐ BAĞLANTISI			

AÇIKLAMA:

İki katlı (zemin+birinci kat) düzgün kesme taştan inşa edilen bu konut, Şanlıurfa geleneksel içe dönük konut mimarisi örneklerindendir. Konut yerleşiminde kuzey-güney yönü hakimdir ve mekanlar, avlunun üç tarafında yer almaktadır. Zemin kat, sadece doğu cephesinden sağlanan giriş dışında, tamamen sokağa kapalıdır. Birinci katın güneydoğu cephesi dışarıya açıktır. Konut iç avlulu ve bir eyvanlı plan tipine sahiptir. Gezeneklerde istenen genişliğe ulaşmak için taştan yapılan çıkmalar bulunmaktadır. Eyvan, birinci katın güney cephesinde bulunmaktadır. Binada kapalı, açık ve yarı açık alanlar yukarıdaki oranlara göre yer almaktadır.

Avluda havuz ve kuyu vardır. Sokak tarafından kapı ile girilen kapıarası bölümünden, iki basamak yukarıya çıktıktan sonra avluya geçilir. Cephesinde zengin taş işçiliği bulunmaktadır. Konutta mekanlar arası ilişkiler doğrudan açık-kapalı ve açık-yarı açık-kapalı şeklindedir. Konutta, odalar arası mevsim göçebeliği yaşanmamaktadır. Binada yerel malzemeler kullanılmıştır. İklimsel çözüm olarak cephesinde havalandırmayı sağlayacak küçük süslü (taştan) boşluklar bulunmaktadır.

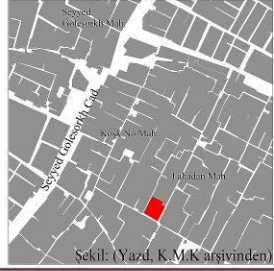
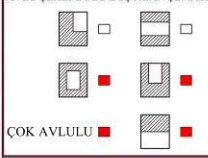
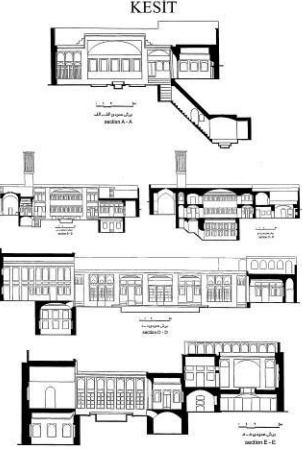
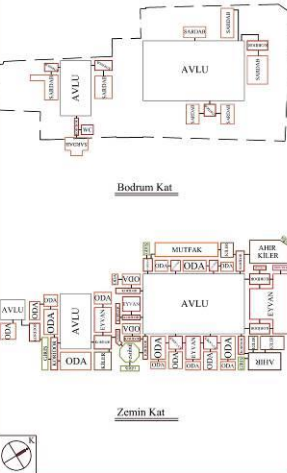
KONUT BİRİMİ TİPOLOJİK ANALİZ FÖYÜ					
YAPININ ADI: ÖMER GÖNCÜ KONUTU		YAPIM YILI: OSMANLI DÖNEMİ (kitabe 1278 Hicri. 1861 M.)		PLAN DÜZLEMİNDE AÇIK, YARI AÇIK VE KAPALI ALANLARIN YÜZDE ORANI: Kapalı alan yüzdesi: 63 % Açık alan yüzdesi: 28 % Yarı açık alan yüzdesi: 9 %	
YAPININ BULUNDUĞU YER: Şanlıurfa-Pınarbaşı Mah. İhlasiye Sok. No:3		BİNA TİPOLOJİSİ: İç avlulu ve 1 eyvanlı tip		AVLU ŞEKLİ-DOLU BOŞ ALAN SEMASI	
BİNANIN KAT SAYISI:		☐ Tek katlı ☐ Tek katlı+Bodrum ☐ İki katlı ☒ İki katlı+Bodrum		☐ ÇOK AVLULU ☐	
HAVA SİRKÜLASYONU:		AVLU: 1 ODA: 4 TUVALET: 2 CEPHEDE BOŞLUKLAR: ☒ EYVAN: 2 BANYO: 1 AHIR: 1 RÜZGAR KULESİ: ☐ 0 GİRİŞ: 1 KİLER: 1 MUTFAK: 1			
KONUT YERLEŞİMİNDE HAKİM OLAN YÖN: Batı - Doğu yönü		EYVANIN BULUNDUĞU CEPHE(LER): Zemin katta: Güney cephe 1.katta: Güney cephe		MEKANLAR ARASI İLİŞKİLER ŞEMASI	
GİRİŞİN SAĞLANDIĞI CEPHELER: Binanın Doğu cephesinden ve avlunun güneydoğusundan					

4.3.2. Yazd geleneksel konutlarının analiz föyleri

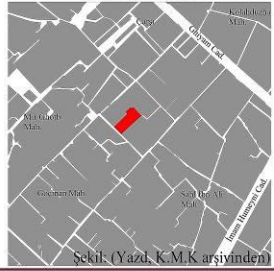
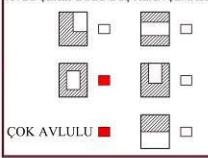
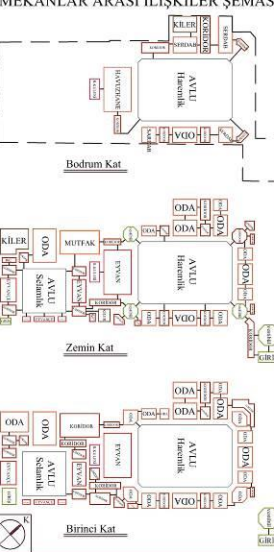
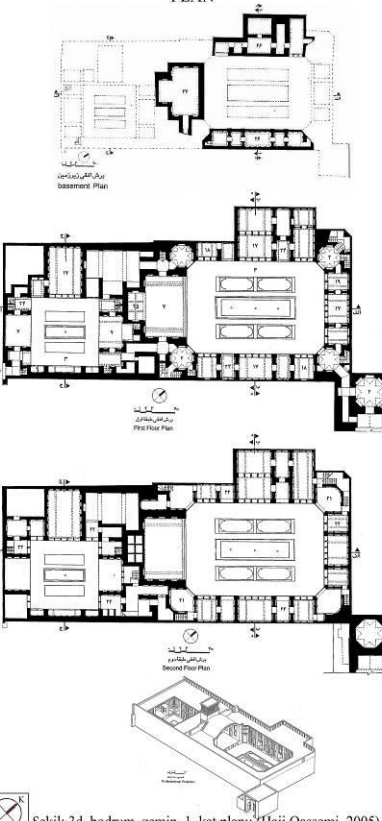
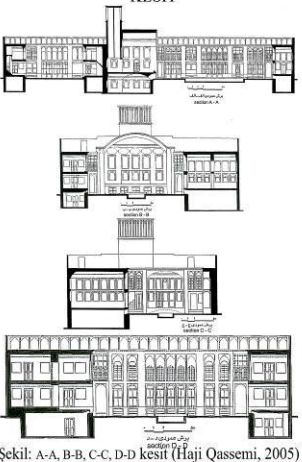
Bu bölümde Yazd kentinden, Akhavan-e-Sigari, Arabha, Arabzadeh, Lariha, Mortaz, Olumiha, Rohaniyan, Semsar, Shafiepour, Tehraniha isimli olan on adet geleneksel konut seçilerek, incelenecektir. Yazd geleneksel konutları rölöveleri ve fotoğrafları, Yazd Kültürel Miras, El Sanatları ve Turizm Kurumu ve Kambiz Haji Qassemi'nin, Ganjnameh (Cyclopaedia of Iranian Islamic Architecture-Volume Fourteen:Yazd Houses 2005) kitabı ve yazarın şahsi arşivden temin edilmiştir. İncelemeler Şanlıurfa konutlarında da yapıldığı üzere her konuta ait birer analiz föyü şeklinde yapılacaktır. Analiz föylerinde konutların plan ve kesitleri, adresi, vaziyet planı, yapım tarihi, kat sayısı, açık, yarı açık ve açık alanlar yüzdesi, planlarda bulunan mekanların sayısı ve hangi katlarda yer aldığı, fotoğrafları, mekanlar arası ilişkiler, yerleşim yönleri ve binaya ait diğer bilgiler sunulacaktır. Mekanlar arası ilişkiler şeması bölümünde her mekan, tüm föylerde aynı renkte gösterilecektir.

KONUT BİRİMİ TİPOLOJİK ANALİZ FÖYÜ					
YAPININ ADI: AKHAVAN E SİGARİ KONUTU		YAPIM YILI: QAJAR DÖNEMİ (Yazd K.M.E.S.T.K. arşivine göre 1794 ile 1925)		PLAN DÜZLEMİNDE AÇIK, YARI AÇIK VE KAPALI ALANLARIN YÜZDE ORANI: Kapalı alan yüzdesi: 54 % Açık alan yüzdesi: 30 % Yarı açık alan yüzdesi: 16 %	
YAPININ BULUNDUĞU YER: Yazd- Gazorgah Mah. İmam Humeyni Cad. 3.Sok.		BİNA TİPOLOJİSİ: İç avlulu ve 3 eyvanlı tip		VAZİYET PLANI 	
BINANIN KAT SAYISI: ☐ Tek katlı ☒ Tek katlı+Bodrum ☐ İki katlı ☐ İki katlı+Bodrum		HAVA SİRKÜLASYONU: AVLU: 4 ODA: 13 TUVALET: 3 EYVAN: 5 BANYO: 1 AHIR: 0 Rüzgar kulesi ☒ 2 adet		AVLU ŞEKLİ-DOLU BOŞ ALAN ŞEMASI 	
KONUT YERLEŞİMİNDE HAKİM OLAN YÖN: Runeh Rasteh (Güney Batı-Kuzey Doğu yönü) GİRİŞİN SAĞLANDIĞI CEPHELER: 1.Teşkilatı, binanın güney doğusu 2.Sade, binanın güney batısı		EYVANIN BULUNDUĞU CEPHE(LER): Zemin katta: Ana avluda güney, doğu ve batı cepheleri ve yan avlunun güney cephesinde		MEKANLAR ARASI İLİŞKİLER ŞEMASI 	
PLAN 		KESİT 		FOTOĞRAFLAR Resim 1: (Haji Qassemi, 2005) Resim 2: (Haji Qassemi, 2005) Resim 3: (Haji Qassemi, 2005)	
Şekil: 3d, Bodrum, zemin kat planı: (Haji Qassemi, 2005)		Şekil: A-A, B-B, C-C kesit: (Haji Qassemi, 2005)		BODRUM KAT ZEMİN KAT BİRİNCİ KAT GİRİŞ AVLU ODA KİLER MUTFAK TUVALET EYVAN KEHRİZ BAHÇE HAVUZ-KUYU KORİDOR HAMAM SERDAB RÜZGAR KULESİ BAĞLANTISI	
AÇIKLAMA: İki katlı (bodrum+zemin) kerpiç ve tuğladan inşa edilen bu konut, Yazd geleneksel içe dönük konut mimarisi örneklerindendir. Konut yerleşiminde "Runeh Rasteh"(güneybatı-kuzeydoğu) yönü hakimdir ve mekanlar, avluların dört tarafında yer almaktadır. Bina, sadece zemin katın güneydoğu ve güneybatısından sağlanan girişler dışında, tamamen sokağa kapalıdır. Konut iç avlulu ve üç eyvanlı plan tipine sahiptir. Mekanların ilişkisi, koridorlar ve avlular ile sağlanır. Eyvanlar, ana avlunun güney ve doğusunda, yan avlunun ise, güney cephesinde bulunmaktadır. Binada kapalı, açık ve yarı açık alanlar yukarıdaki oranlara göre yer almaktadır. Avluda bahçe ve havuz vardır. Girişlerden biri daha görkemli, binanın güneydoğusunda; ikincisi ise sade, binanın güneybatısında yer almaktadır. Cephesi kerpiç, alçı sıvalı ve tuğladandır; odalar içinde de süsler bulunmaktadır. Konutta mekanlar arası ilişkiler, açık-yarı açık-kapalı şeklindedir. Konutta, kuzey ve güney cephelerinin bulunması, odalar arası mevsim göçebeliğinin yaşanmasını sağlamıştır. Binada yerel malzemeler kullanılmıştır. İklimsel çözüm olarak doğal havalandırmayı sağlayacak iki adet rüzgar kulesi bulunmaktadır.					

KONUT BİRİMİ TİPOLOJİK ANALİZ FÖYÜ					
YAPININ ADI: ARABHA KONUTU		YAPIM YILI: QAJAR DÖNEMİ (Yazd K.M.E.S.T.K. arşivine göre 1874 M.)		PLAN DÜZLEMİNDE AÇIK, YARI AÇIK VE KAPALI ALANLARIN YÜZDE ORANI: Kapalı alan yüzdesi: 47 % Açık alan yüzdesi: 37 % Yarım açık alan yüzdesi: 16 %	
YAPININ BULUNDUĞU YER: Yazd-Şah Abolgasem Mah. Seyed Golestorkh Cad., Fazıl Sok.		BİNA TİPOLOJİSİ: İç avlulu ve 1 eyvanlı tip		AVLU ŞEKLİ-DOLU BOŞ ALAN ŞEMASI	
BİNANIN KAT SAYISI: (konutun ana birimi tek katlı)		☐ Tek katlı ☐ İki katlı ☒ Tek katlı+Bodrum ☐ İki katlı+Bodrum			
HAVA SİRKÜLASYONU: Cephede boşluklar ☐ Rüzgar kulesi ☒ 2 adet		AVLU: 6 ODA: 21 TUVALET: 2 EYVAN: 5 BANYO: 0 AHIR: 1 GİRİŞ: 5 KİLER: 5 MUTFAK: 2			
KONUT YERLEŞİMİNDE HAKİM OLAN YÖN: Runeh Esfahani (Güney Doğu -Kuzey Batı yönü)		EYVANIN BULUNDUĞU CEPHE(LER): Zemin katta: 3 adet avluların güney-doğusunda 2 adet avluların güney-batısında		MEKANLAR ARASI İLİŞKİLER ŞEMASI	
GİRİŞİN SAĞLANDIĞI CEPHELER: 2adet kuzey, 1kuzeydoğu, 1güneybatı ve 1 adet güneybatıda					

KONUT BİRİMİ TİPOLOJİK ANALİZ FÖYÜ																																																																					
YAPININ ADI: LARIHA KONUTU		YAPIM YILI: QAJAR DÖNEMİ (Yazd K.M.E.S.T.K. arşivine göre 1873 M.)		PLAN DÜZLEMİNDE AÇIK, YARI AÇIK VE KAPALI ALANLARIN YÜZDE ORANI: Kapalı alan yüzdesi: 53 % Açık alan yüzdesi: 29 % Yarı açık alan yüzdesi: 18 %																																																																	
YAPININ BULUNDUĞU YER: Yazd- Fahhadan Mah. Yuzdaran Sok. Miras kurumu binası		BİNA TİPOLOJİSİ: İç avlulu ve 4 eyvanlı tip		VAZİYET PLANI 																																																																	
BINANIN KAT SAYISI: ☐ Tek katlı ☐ Tek katlı+Bodrum ☐ İki katlı ☒ İki katlı+Bodrum		HAVA SİRKÜLASYONU: Cephede boşluklar ☐ Rüzgar kulesi ☒ 1 adet		AVLU ŞEKLİ-DOLU BOŞ ALAN SEMASI 																																																																	
AVLU: 3 ODA: 20 TUVALET: 1 EYVAN: 8 (4 eyvançe) BANYO: 0 AHIR: 2 GİRİŞ: 5 KİLER: 9 MUTFAK: 1		KONUT YERLEŞİMİNDE HAKİM OLAN YÖN: Runeh Rasteh (Güney Batı-Kuzey Doğu yönü) GİRİŞİN SAĞLANDIĞI CEPHELER: 1 adet kuzey, 1 kuzeybatı, 1 güneybatı ve 1 adet güneydoğu		EYVANIN BULUNDUĞU CEPHE(LER): Zemin katta: Ana avlunun 4 tarafında ve orta avlunun güneybatısında																																																																	
PLAN 		KESİT 		MEKANLAR ARASI İLİŞKİLER ŞEMASI 																																																																	
FOTOĞRAFLAR Resim 1: Yazd K.M.K. arşivinden) Resim 2: (arşiv) Resim 3: (arşiv) 		<table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>BODRUM KAT</th> <th>ZEMİN KAT</th> <th>BİRİNCİ KAT</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>GİRİŞ</td><td>☐</td><td>☒</td><td>☐</td></tr> <tr><td>AVLU</td><td>☐</td><td>☒</td><td>☐</td></tr> <tr><td>ODA</td><td>☐</td><td>☒</td><td>☒</td></tr> <tr><td>KİLER</td><td>☒</td><td>☒</td><td>☐</td></tr> <tr><td>MUTFAK</td><td>☐</td><td>☒</td><td>☐</td></tr> <tr><td>TUVALET</td><td>☒</td><td>☐</td><td>☐</td></tr> <tr><td>EYVAN</td><td>☐</td><td>☒</td><td>☐</td></tr> <tr><td>KEHRİZ</td><td>☒</td><td>☐</td><td>☐</td></tr> <tr><td>BAHÇE</td><td>☐</td><td>☒</td><td>☐</td></tr> <tr><td>HAVUZ-KUYU</td><td>☐</td><td>☒</td><td>☐</td></tr> <tr><td>KORİDOR</td><td>☒</td><td>☒</td><td>☒</td></tr> <tr><td>HAMAM</td><td>☐</td><td>☐</td><td>☐</td></tr> <tr><td>SERDAB</td><td>☒</td><td>☐</td><td>☐</td></tr> <tr><td>RÜZGAR KULESİ</td><td>☐</td><td>☒</td><td>☐</td></tr> <tr><td>BAĞLANTISI</td><td></td><td></td><td></td></tr> </tbody> </table>					BODRUM KAT	ZEMİN KAT	BİRİNCİ KAT	GİRİŞ	☐	☒	☐	AVLU	☐	☒	☐	ODA	☐	☒	☒	KİLER	☒	☒	☐	MUTFAK	☐	☒	☐	TUVALET	☒	☐	☐	EYVAN	☐	☒	☐	KEHRİZ	☒	☐	☐	BAHÇE	☐	☒	☐	HAVUZ-KUYU	☐	☒	☐	KORİDOR	☒	☒	☒	HAMAM	☐	☐	☐	SERDAB	☒	☐	☐	RÜZGAR KULESİ	☐	☒	☐	BAĞLANTISI			
	BODRUM KAT	ZEMİN KAT	BİRİNCİ KAT																																																																		
GİRİŞ	☐	☒	☐																																																																		
AVLU	☐	☒	☐																																																																		
ODA	☐	☒	☒																																																																		
KİLER	☒	☒	☐																																																																		
MUTFAK	☐	☒	☐																																																																		
TUVALET	☒	☐	☐																																																																		
EYVAN	☐	☒	☐																																																																		
KEHRİZ	☒	☐	☐																																																																		
BAHÇE	☐	☒	☐																																																																		
HAVUZ-KUYU	☐	☒	☐																																																																		
KORİDOR	☒	☒	☒																																																																		
HAMAM	☐	☐	☐																																																																		
SERDAB	☒	☐	☐																																																																		
RÜZGAR KULESİ	☐	☒	☐																																																																		
BAĞLANTISI																																																																					
Şekil: 3d, bodrum, zemin kat planı: (Haji Qassemi, 2005) Şekil: A-A, B-B, C-C kesit (Haji Qassemi, 2005) Şekil: 3d, bodrum, zemin kat planı: (Haji Qassemi, 2005)																																																																					
AÇIKLAMA: Üç katlı (bodrum+iki kat) kerpiçten inşa edilen bu konut, Yazd geleneksel içe dönük konut mimarisi örneklerindendir. Konut yerleşiminde "Runeh Rasteh" (güneybatı-kuzeydoğu) yönü hakimdir ve mekanlar, ana avlunun dört tarafı, yan avluların üç ve iki tarafında yer almaktadır. Bina, zemin kattan sağlanan girişler dışında tamamen sokağa kapalıdır. Konut iç avlulu, dört eyvanlı plan tipine sahiptir. Konutta, dört adet eyvan ve dört eyvançe (küçük eyvan) bulunmaktadır. Binada kapalı, açık ve yarı açık alanlar, yukarıdaki oranlara göre yer almaktadır. Avluda bahçe ve havuz vardır. Girişlerden biri kuzeyde, bir adet kuzeybatı, bir adet güneybatı ve bir adet de güneydoğuda yer almaktadır. Cephesi kerpiç ve tuğladandır; odalar içinde süsler, boyalı resimler, pencerelerde ise zengin ahşap işçiliği bulunmaktadır. Konutta mekanlar arası ilişkiler, açık-kapalı ve açık-yarı açık-kapalı şeklindedir. Konutta kuzey ve güney cephelerinin bulunması, odalar arası mevsim göçebeliliğinin yaşanmasını sağlamıştır. Binada yerel malzemeler kullanılmıştır. İklimsel çözüm olarak havalandırmayı sağlayacak bir adet rüzgar kulesi bulunmaktadır.																																																																					

KONUT BİRİMİ TİPOLOJİK ANALİZ FÖYÜ

YAPININ ADI: MORTAZ KONUTU		YAPIM YILI: QAJAR DÖNEMİ (Yazd K.M.E.S.T.K. arşivine göre 1853 M.)		PLAN DÜZLEMİNDE AÇIK, YARI AÇIK VE KAPALI ALANLARIN YÜZDE ORANI: Kapalı alan yüzdesi: 52 % Açık alan yüzdesi: 31 % Yarı açık alan yüzdesi: 17 %		VAZİYET PLANI 	
YAPININ BULUNDUĞU YER: Yazd- Tebrizyan Mah. Ghiyam Cad., Mahmoudi Sok.		BİNA TİPOLOJİSİ: İç avlulu ve ana avlu(Haremlik) 1 eyvanlı		AVLU ŞEKLİ-DOLU BOŞ ALAN ŞEMASI 		Şekil: (Yazd, K.M.K. arşivinden)	
BINANIN KAT SAYISI: ☐ Tek katlı ☐ Tek katlı+Bodrum ☐ İki katlı ☒ İki katlı+Bodrum		HAVA SİRKÜLASYONU: Cephede boşluklar ☐ Rüzgar kulesi ☒ 1 adet		AVLU: 2 ODA: 20 TUVALET: 3 EYVAN: 6 BANYO: 0 AHIR: 0 GİRİŞ: 2 KİLER: 4 MUTFAK: 1		MEKANLAR ARASI İLİŞKİLER ŞEMASI 	
KONUT YERLEŞİMİNDE HAKİM OLAN YÖN: Runeh Rasteh (Güney Batı-Kuzey Doğu yönü) GİRİŞİN SAĞLANDIĞI CEPHELER: 1 adet Doğu ve 1 adet güneyden		EYVANIN BULUNDUĞU CEPHE(LER): Zemin katta: Haremlik avlunun güney-batısında Selamlıkta güneybatı, güneydoğu ve kuzeydoğu		PLAN 		KESİT 	
FOTOĞRAFLAR 		Şekil: 3d, bodrum, zemin, 1. kat planı: (Haji Qassemi, 2005)		BODRUM KAT ZEMİN KAT BİRİNCİ KAT GİRİŞ ☐ ☒ ☐ AVLU ☐ ☐ ☐ ODA ☒ ☒ ☒ KİLER ☒ ☒ ☐ MUTFAK ☐ ☐ ☐ TUVALET ☐ ☒ ☐ EYVAN ☐ ☒ ☐ KEHRİZ ☐ ☐ ☐ BAHÇE ☐ ☒ ☐ HAVUZ-KUYU ☐ ☐ ☐ KORİDOR ☒ ☒ ☒ HAMAM ☐ ☐ ☐ SERDAB ☒ ☐ ☐ RÜZGAR KULESİ ☒ ☒ ☐ BAĞLANTISI			

AÇIKLAMA:

Üç katlı (bodrum+iki kat) kerpiçten inşa edilen bu konut, Yazd geleneksel içe dönük konut mimarisi örneklerindendir. Konut yerleşiminde "Runeh Rasteh" (güneybatı-kuzeydoğu) yönü hakimdir ve mekanlar, avluların dört tarafında yer almaktadır. Konut, zemin kattan sağlanan girişler dışında, tamamen sokağa kapalıdır. Konut iç avlulu, bir eyvanlı plan tipine sahiptir. Mekanların, koridorlar vasıtasıyla ilişkilerini sağlayan avlular, binanın orta bölümünde yer almaktadır. Bir adet eyvan haremlik avlunun güneybatısında, üç adet selamlık avlunun güneybatı, güneydoğu ve kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Binada kapalı, açık ve yarı açık alanlar yukarıdaki oranlara göre yer almaktadır.

Avluda bahçe ve havuz vardır. Girişlerden biri konutun doğusunda ve bir adet de güneyde yer almaktadır. Cephesi kerpiç, alçı sıvalı ve tuğladandır; odalarda süsler ve pencerelerde zengin ahşap işçiliği bulunmaktadır. Konutta mekanlar arası ilişkiler açık-kapalı ve açık-yarı açık-kapalı şeklindedir. Konutta kuzey ve güney cephelerinin bulunması, odalar arası mevsim göçebeliğinin yaşanmasını sağlamıştır. Binada yerel malzemeler kullanılmıştır. İklimsel çözüm olarak havalandırmayı sağlayacak bir adet rüzgar kulesi bulunmaktadır.

KONUT BİRİMİ TİPOLOJİK ANALİZ FÖYÜ

YAPININ ADI: OLUMİHA KONUTU		YAPIM YILI: QAJAR DÖNEMİ (Yazd K.M.E.S.T.K. arşivine göre 1854 M.)		PLAN DÜZLEMİNDE AÇIK, YARI AÇIK VE KAPALI ALANLARIN YÜZDE ORANI: Kapalı alan yüzdesi: 22 % Açık alan yüzdesi: 69 % Yarım açık alan yüzdesi: 9 %		VAZİYET PLANI 																																																																
YAPININ BULUNDUĞU YER: Yazd- Amir Çakmak Meydanı, Salmane Farisi Cad., Kasaplar Sok.		BİNA TİPOLOJİSİ: İç avlulu ve 2 eyvanlı tip		AVLU ŞEKLİ-DOLU BOŞ ALAN ŞEMASI 																																																																		
BİNANIN KAT SAYISI: ☐ Tek katlı ☒ Tek katlı+Bodrum ☐ İki katlı ☐ İki katlı+Bodrum		HAVA SİRKÜLASYONU: AVLU: 3 ODA: 11 TUVALET: 2 Cephede boşluklar ☐ EYVAN: 5 BANYO: 0 AHIR: 0 Rüzgar kulesi ☒ 1 adet GİRİŞ: 3 KİLER: 3 MUTFAK: 1																																																																				
KONUT YERLEŞİMİNDE HAKİM OLAN YÖN: Runeh Esfahani (Güney Doğu - Kuzey Batı yönü) GİRİŞİN SAĞLANDIĞI CEPHELER: 3 adet giriş binanın kuzey, doğu ve batısında bulunmaktadır		EYVANIN BULUNDUĞU CEPHE(LER): Zemin katta: 5 adet eyvan ve 1 adet mahtabi ve Bodrum katta 2 adet eyvan Batık bahçede vardır		MEKANLAR ARASI İLİŞKİLER ŞEMASI 																																																																		
PLAN 		KESİT 		FOTOĞRAFLAR 																																																																		
Şekil: 3d, bodrum, zemin kat planı: (Haji Qassemi, 2005)		Şekil: A-A, B-B, C-C, D-D kesit (Haji Qassemi, 2005)		<table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>BODRUM KAT</th> <th>ZEMİN KAT</th> <th>BİRİNCİ KAT</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>GİRİŞ</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>AVLU</td> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>ODA</td> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>KİLER</td> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>MUTFAK</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>TUVALET</td> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>EYVAN</td> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>KEHRİZ</td> <td>☒</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>BAHÇE</td> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>HAVUZ-KUYU</td> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>KORİDOR</td> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>HAMAM</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>SERDAB</td> <td>☒</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>RÜZGAR KULESİ</td> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>BAĞLANTISI</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>				BODRUM KAT	ZEMİN KAT	BİRİNCİ KAT	GİRİŞ	☐	☒	☐	AVLU	☒	☒	☐	ODA	☒	☒	☐	KİLER	☒	☒	☐	MUTFAK	☐	☒	☐	TUVALET	☒	☒	☐	EYVAN	☒	☒	☐	KEHRİZ	☒	☐	☐	BAHÇE	☒	☒	☐	HAVUZ-KUYU	☒	☒	☐	KORİDOR	☒	☒	☐	HAMAM	☐	☐	☐	SERDAB	☒	☐	☐	RÜZGAR KULESİ	☒	☒	☐	BAĞLANTISI			
	BODRUM KAT	ZEMİN KAT	BİRİNCİ KAT																																																																			
GİRİŞ	☐	☒	☐																																																																			
AVLU	☒	☒	☐																																																																			
ODA	☒	☒	☐																																																																			
KİLER	☒	☒	☐																																																																			
MUTFAK	☐	☒	☐																																																																			
TUVALET	☒	☒	☐																																																																			
EYVAN	☒	☒	☐																																																																			
KEHRİZ	☒	☐	☐																																																																			
BAHÇE	☒	☒	☐																																																																			
HAVUZ-KUYU	☒	☒	☐																																																																			
KORİDOR	☒	☒	☐																																																																			
HAMAM	☐	☐	☐																																																																			
SERDAB	☒	☐	☐																																																																			
RÜZGAR KULESİ	☒	☒	☐																																																																			
BAĞLANTISI																																																																						

AÇIKLAMA:

İki katlı (bodrum+zemin) kerpiçten inşa edilmiş olan bu konut, Yazd geleneksel içe dönük konut mimarisi örneklerindendir. Konut yerleşiminde "Runeh Esfahani" (güneydoğu-kuzeybatı) yönü hakimdir ve mekanlar, avluların dört, üç ve tek tarafında yer almaktadır. Konut, sadece zemin kattan sağlanan girişler dışında, tamamen sokağa kapalıdır. Konut geçmişte iç ve yan avlulu plan tipine sahipmiş, ancak günümüzde değişimler nedeniyle iç avlulu, iki eyvanlı plan tipine sahiptir. Mekansal ilişkileri koridorlar vasıtasıyla sağlayan ana avlu ve batık bahçe (bodrum katta bulunan bahçeli açık mekan) binanın orta ve yan bölümünde yer almaktadır. Bodrum katta iki adet eyvan, batık bahçede ve zemin katta da beş adet eyvan ve bir adet mahtabi (çatısız eyvan) bulunmaktadır. Binada kapalı, açık ve yarı açık alanlar yukarıdaki oranlara göre yer almaktadır.

Avluda bahçe ve havuz vardır. Girişlerden biri doğuda, bir adet kuzey ve bir adet de batıda yer almaktadır. Cephesi kerpiç, alçı sıvalı ve tuğladandır; pencerelerde zengin ahşap işçiliği bulunmaktadır. Konutta mekanlar arası ilişkiler açık-kapalı ve açık-yarı açık-kapalı şeklindedir. Konutta kuzey ve güney cephelerinin bulunması, odalar arası mevsim göçebeliğinin yaşanmasını sağlamıştır. Binada yerel malzemeler kullanılmıştır. İklimsel çözüm olarak havalandırmayı sağlayacak bir adet rüzgar kulesi bulunmaktadır.

KONUT BİRİMİ TİPOLOJİK ANALİZ FÖYÜ																																																																			
YAPININ ADI: ROOHANIYAN KONUTU		YAPIM YILI: QAJAR DÖNEMİ (Yazd K.M.E.S.T.K. arşivine göre 1880 M.)		PLAN DÜZLEMİNDE AÇIK, YARI AÇIK VE KAPALI ALANLARIN YÜZDE ORANI: Kapalı alan yüzdesi: 50 % Açık alan yüzdesi: 37 % Yarım açık alan yüzdesi: 13 %																																																															
YAPININ BULUNDUĞU YER: Yazd- Golcinan Mah. Rajaie Cad. Ab Anbare Heşemkhan Sok.		BİNA TİPOLOJİSİ: İç avlulu ve 1 eyvanlı tip																																																																	
BİNANIN KAT SAYISI:		☐ Tek katlı ☒ Tek katlı+Bodrum ☐ İki katlı ☐ İki katlı+Bodrum		AVLU ŞEKLİ-DOLU BOŞ ALAN ŞEMASI 																																																															
HAVA SİRKÜLASYONU:		AVLU: 3 ODA: 11 TUVALET: 3 Cephede boşluklar ☒ Çatıda boşluklar Rüzgar kulesi ☒ 1 adet																																																																	
KONUT YERLEŞİMİNDE HAKİM OLAN YÖN: Runeh Rasteh (Güney Batı - Kuzey Doğu yönü)		EYVANIN BULUNDUĞU CEPHE(LER): Zemin katta: Ana avlunun güney-batısında eyvan ve doğusunda havuzlu eyvançe bulunmaktadır		MEKANLAR ARASI İLİŞKİLER ŞEMASI 																																																															
GİRİŞİN SAĞLANDIĞI CEPHELER: Zemin katta doğu ve güney batıdan, Bodrum katta avludan																																																																			
PLAN 		KESİT 																																																																	
Şekil: 3d, bodrum, zemin kat planı: (Haji Qassemi, 2005)		Şekil: A-A, B-B, C-C kesit (Haji Qassemi, 2005)																																																																	
FOTOĞRAFLAR 		<table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>BODRUM KAT</th> <th>ZEMİN KAT</th> <th>BİRİNCİ KAT</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>GİRİŞ</td><td>☒</td><td>☒</td><td>☐</td></tr> <tr><td>AVLU</td><td>☒</td><td>☒</td><td>☐</td></tr> <tr><td>ODA</td><td>☒</td><td>☒</td><td>☐</td></tr> <tr><td>KİLER</td><td>☒</td><td>☒</td><td>☐</td></tr> <tr><td>MUTFAK</td><td>☐</td><td>☒</td><td>☐</td></tr> <tr><td>TUVALET</td><td>☒</td><td>☒</td><td>☐</td></tr> <tr><td>EYVAN</td><td>☐</td><td>☒</td><td>☐</td></tr> <tr><td>KEHRİZ</td><td>☐</td><td>☐</td><td>☐</td></tr> <tr><td>BAHÇE</td><td>☒</td><td>☒</td><td>☐</td></tr> <tr><td>HAVUZ-KUYU</td><td>☐</td><td>☒</td><td>☐</td></tr> <tr><td>KORİDOR</td><td>☒</td><td>☒</td><td>☐</td></tr> <tr><td>HAMAM</td><td>☐</td><td>☐</td><td>☐</td></tr> <tr><td>SERDAB</td><td>☒</td><td>☐</td><td>☐</td></tr> <tr><td>RÜZGAR KULESİ</td><td>☐</td><td>☒</td><td>☐</td></tr> <tr><td>BAĞLANTISI</td><td></td><td></td><td></td></tr> </tbody> </table>			BODRUM KAT	ZEMİN KAT	BİRİNCİ KAT	GİRİŞ	☒	☒	☐	AVLU	☒	☒	☐	ODA	☒	☒	☐	KİLER	☒	☒	☐	MUTFAK	☐	☒	☐	TUVALET	☒	☒	☐	EYVAN	☐	☒	☐	KEHRİZ	☐	☐	☐	BAHÇE	☒	☒	☐	HAVUZ-KUYU	☐	☒	☐	KORİDOR	☒	☒	☐	HAMAM	☐	☐	☐	SERDAB	☒	☐	☐	RÜZGAR KULESİ	☐	☒	☐	BAĞLANTISI			
	BODRUM KAT	ZEMİN KAT	BİRİNCİ KAT																																																																
GİRİŞ	☒	☒	☐																																																																
AVLU	☒	☒	☐																																																																
ODA	☒	☒	☐																																																																
KİLER	☒	☒	☐																																																																
MUTFAK	☐	☒	☐																																																																
TUVALET	☒	☒	☐																																																																
EYVAN	☐	☒	☐																																																																
KEHRİZ	☐	☐	☐																																																																
BAHÇE	☒	☒	☐																																																																
HAVUZ-KUYU	☐	☒	☐																																																																
KORİDOR	☒	☒	☐																																																																
HAMAM	☐	☐	☐																																																																
SERDAB	☒	☐	☐																																																																
RÜZGAR KULESİ	☐	☒	☐																																																																
BAĞLANTISI																																																																			
ÇAĞKLAMA: İki katlı (bodrum+zemin) tuğla ve kerpiçten inşa edilen bu konut, Yazd geleneksel içe dönük konut mimarisi örneklerindendir. Konut yerleşiminde "Runeh Rasteh" (güneybatı-kuzeydoğu) yönü hakimdir ve mekanlar, avluların dört, üç ve bir tarafında yer almaktadır. Konut, zemin kattan sağlanan girişler dışında, tamamen sokağa kapalıdır. Konut iç avlulu, bir eyvanlı plan tipine sahiptir. Koridorlar vasıtasıyla mekanlar arası ilişkileri sağlayan avlular, binanın yan ve orta bölümünde yer almaktadır. Ana avlunun güneybatısında bir adet eyvan ve doğusunda havuzlu eyvançe bulunmaktadır. Binada kapalı, açık ve yarı açık alanlar yukarıdaki oranlara göre yer almaktadır. Avluda bahçe, batık bahçe (bodrum katta bulunan bahçeli açık mekan) ve havuz vardır. Girişler, zemin katın doğu ve güneybatısından, bodrum katta ise avludan sağlanmıştır. Cephesi kerpiç, alçı sıvalı ve tuğladandır; pencerelerde zengin ahşap işçiliği bulunmaktadır. Konutta mekanlar arası ilişkiler açık-kapalı ve açık-yarı açık-kapalı şeklindedir. Konutta batık bahçe, ayrıca kuzey ve güney cephelerinin bulunması, odalar arası mevsim göçebeliğinin yaşanmasını sağlamıştır. Binada yerel malzemeler kullanılmıştır. İklimsel çözüm olarak havalandırmayı sağlayacak bir adet rüzgar kulesi ve bazı mekanların çatısında ise boşluklar bulunmaktadır.																																																																			

KONUT BİRİMİ TİPOLOJİK ANALİZ FÖYÜ																																																													
YAPININ ADI: SEMSAR KONUTU		YAPIM YILI: QAJAR DÖNEMİ (Yazd K.M.E.S.T.K. arşivine göre 1900 M.)		PLAN DÜZLEMİNDE AÇIK, YARI AÇIK VE KAPALI ALANLARIN YÜZDE ORANI: Kapalı alan yüzdesi: 46 % Açık alan yüzdesi: 33 % Yarım açık alan yüzdesi: 21 %																																																									
YAPININ BULUNDUĞU YER: Yazd- Amir Çakmak Meydanı, İmam Humeyni Cad., Paknejad Sok.		BİNA TİPOLOJİSİ: İç avlulu ve 3 eyvanlı tip		AVLU ŞEKLİ-DOLU BOŞ ALAN ŞEMASI																																																									
BİNANIN KAT SAYISI:		☐ Tek katlı ☐ Tek katlı+Bodrum ☐ İki katlı ☒ İki katlı+Bodrum		☒ ÇOK AVLULU ☐																																																									
HAVA SİRKÜLASYONU:		AVLULU: 2 ODA: 18 TUVALET: 2 CEPHEDE BOŞLUKLAR ☐ EYVAN: 8 BANYO: 0 AHIR: 0 RÜZGAR KULESİ ☒ 1 adet GİRİŞ: 1 KİLER: 6 MUTFAK: 1																																																											
KONUT YERLEŞİMİNDE HAKİM OLAN YÖN: Güney - Kuzey yönü		EYVANIN BULUNDUĞU CEPHE(LER): Zemin katta: Güney, Doğu ve Batı cephelerde		MEKANLAR ARASI İLİŞKİLER ŞEMASI																																																									
GİRİŞİN SAĞLANDIĞI CEPHELER: Konutun Doğusundan		PLAN		KESİT																																																									
		Şekil: 3d, bodrum, zemin, 1.kat planı: (Haji Qassemi, 2005)		Şekil: A-A, B-B, C-C, D-D kesit (Haji Qassemi, 2005)																																																									
		FOTOĞRAFLAR		BODRUM KAT ZEMİN KAT BİRİNCİ KAT																																																									
				<table border="1"> <tr> <td>GİRİŞ</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>AVLU</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>ODA</td> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>KİLER</td> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>MUTFAK</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>TUVALET</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>EYVAN</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>KEHRİZ</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>BAHÇE</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>HAVUZ-KUYU</td> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>KORİDOR</td> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>HAMAM</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>SERDAB</td> <td>☒</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>RÜZGAR KULESİ BAĞLANTISI</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> </table>		GİRİŞ	☐	☒	☐	AVLU	☐	☒	☐	ODA	☒	☒	☒	KİLER	☒	☒	☐	MUTFAK	☐	☒	☐	TUVALET	☐	☒	☐	EYVAN	☐	☒	☐	KEHRİZ	☐	☐	☐	BAHÇE	☐	☒	☐	HAVUZ-KUYU	☒	☒	☐	KORİDOR	☒	☒	☒	HAMAM	☐	☐	☐	SERDAB	☒	☐	☐	RÜZGAR KULESİ BAĞLANTISI	☐	☒	☐
GİRİŞ	☐	☒	☐																																																										
AVLU	☐	☒	☐																																																										
ODA	☒	☒	☒																																																										
KİLER	☒	☒	☐																																																										
MUTFAK	☐	☒	☐																																																										
TUVALET	☐	☒	☐																																																										
EYVAN	☐	☒	☐																																																										
KEHRİZ	☐	☐	☐																																																										
BAHÇE	☐	☒	☐																																																										
HAVUZ-KUYU	☒	☒	☐																																																										
KORİDOR	☒	☒	☒																																																										
HAMAM	☐	☐	☐																																																										
SERDAB	☒	☐	☐																																																										
RÜZGAR KULESİ BAĞLANTISI	☐	☒	☐																																																										
AÇIKLAMA: Üç katlı (bodrum+iki kat) kerpiçten inşa edilen bu konut, Yazd geleneksel içe dönük konut mimarisi örneklerindendir. Konut yerleşiminde kuzey-güney yönü hakimdir ve mekanlar, avlunun dört tarafında yer almaktadır. Konut, zemin katın doğusundan sağlanan giriş dışında, tamamen sokağa kapalıdır. Konut iç avlulu, üç eyvanlı plan tipine sahiptir. Koridorlar vasıtasıyla mekansal ilişkileri sağlayan avlu, binanın orta bölümünde yer almaktadır. Eyvanlar, zemin katın güney, doğu ve batı cephelerinde bulunmaktadır. Binada kapalı, açık ve yarı açık alanlar yukarıdaki oranlara göre yer almaktadır. Avluda bahçe ve havuz vardır. Binanın tek girişi, doğudan sağlanmıştır. Cephesi kerpiç ve alçı sıvalıdır. Konutta mekanlar arası ilişkiler açık-yarı açık-kapalı şeklindedir. Konutta kuzey ve güney cephelerinin bulunması, odalar arası mevsim göçebeliğinin yaşanmasını sağlamıştır. Binada yerel malzemeler kullanılmıştır. İklimsel çözüm olarak havalandırmayı sağlayacak bir adet rüzgar kulesi bulunmaktadır.																																																													

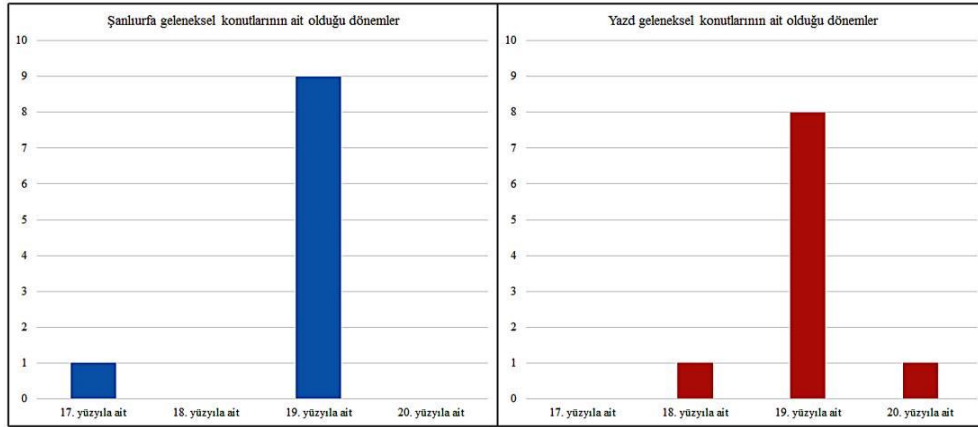
KONUT BİRİMİ TİPOLOJİK ANALİZ FÖYÜ																																																																			
YAPININ ADI: SHAFİPOUR KONUTU		YAPIM YILI: QAJAR DÖNEMİ (Yazd K.M.E.S.T.K. arşivine göre 1850 M.)		PLAN DÜZLEMİNDE AÇIK, YARI AÇIK VE KAPALI ALANLARIN YÜZDE ORANI: Kapalı alan yüzdesi: 63 % Açık alan yüzdesi: 27 % Yarım açık alan yüzdesi: 10 %																																																															
YAPININ BULUNDUĞU YER: Yazd- Tebriziyan Mah. Ghiyam Cad. Golçinan Sok. Tebriziyan Sok.		BİNA TİPOLOJİSİ: İç avlulu ve eyvasız tip		AVLU ŞEKLİ-DOLU BOŞ ALAN ŞEMASI																																																															
BINANIN KAT SAYISI: ☐ Tek katlı ☐ Tek katlı+Bodrum ☐ İki katlı ☒ İki katlı+Bodrum		HAVA SİRKÜLASYONU: AVLU: 2 ODA: 20 TUVALET: 2 Cephede boşluklar ☐ EYVAN: 0 BANYO: 0 AHIR: 1 Rüzgar kulesi ☒ 1 adet GİRİŞ: 1 KİLER: 4 MUTFAK: 1		ÇOK AVLULU ☒																																																															
KONUT YERLEŞİMİNDE HAKİM OLAN YÖN: Runeh Rasteh (Güney Batı - Kuzey Doğu yönü) GİRİŞİN SAĞLANDIĞI CEPHELER: Kuzeyden sağlanmaktadır		EYVANIN BULUNDUĞU CEPHE(LER): Zemin katta: 3 adet avluların güney-doğusunda 2 adet avluların güney-batısında		MEKANLAR ARASI İLİŞKİLER ŞEMASI																																																															
		<table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>BODRUM KAT</th> <th>ZEMİN KAT</th> <th>BİRİNCİ KAT</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>GİRİŞ</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>AVLU</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>ODA</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>KİLER</td> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>MUTFAK</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>TUVALET</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>EYVAN</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>KEHRİZ</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>BAHÇE</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>HAVUZ-KUYU</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>KORİDOR</td> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>HAMAM</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>SERDAB</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>RÜZGAR KULESİ</td> <td>☐</td> <td>☒</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>BAĞLANTISI</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>			BODRUM KAT	ZEMİN KAT	BİRİNCİ KAT	GİRİŞ	☐	☒	☐	AVLU	☐	☒	☐	ODA	☐	☒	☒	KİLER	☒	☒	☐	MUTFAK	☐	☒	☐	TUVALET	☐	☒	☐	EYVAN	☐	☐	☐	KEHRİZ	☐	☐	☐	BAHÇE	☐	☒	☐	HAVUZ-KUYU	☐	☒	☐	KORİDOR	☒	☒	☒	HAMAM	☐	☐	☐	SERDAB	☐	☐	☐	RÜZGAR KULESİ	☐	☒	☐	BAĞLANTISI			
	BODRUM KAT	ZEMİN KAT	BİRİNCİ KAT																																																																
GİRİŞ	☐	☒	☐																																																																
AVLU	☐	☒	☐																																																																
ODA	☐	☒	☒																																																																
KİLER	☒	☒	☐																																																																
MUTFAK	☐	☒	☐																																																																
TUVALET	☐	☒	☐																																																																
EYVAN	☐	☐	☐																																																																
KEHRİZ	☐	☐	☐																																																																
BAHÇE	☐	☒	☐																																																																
HAVUZ-KUYU	☐	☒	☐																																																																
KORİDOR	☒	☒	☒																																																																
HAMAM	☐	☐	☐																																																																
SERDAB	☐	☐	☐																																																																
RÜZGAR KULESİ	☐	☒	☐																																																																
BAĞLANTISI																																																																			
Şekil: 3d, zemin, 1. kat planı: (Haji Qassemi, 2005) Şekil: A-A, B-B kesit: (Haji Qassemi, 2005) Fotoğraflar: Resim1: (Haji Qassemi, 2005) Resim2: (Haji Qassemi, 2005) Resim3: (Haji Qassemi, 2005)																																																																			
AÇIKLAMA: Üç katlı (bodrum+iki kat) kerpiçten inşa edilen bu konut, Yazd geleneksel içe dönük konut mimarisi örneklerindendir. Konut yerleşiminde "Runeh Rasteh" (güneybatı-kuzeydoğu) yönü hakimdir. Mekanlar, ana avlunun dört tarafı ve batık bahçenin üç tarafında yer almaktadır. Bina, sadece zemin kattan sağlanan girişi dışında, tamamen sokağa kapalıdır. Konut iç avlulu, eyvasız plan tipine sahiptir. Koridorlar vasıtasıyla mekanlar arası ilişkileri sağlayan avlular, konutun orta bölümünde yer almıştır. Binada kapalı, açık ve yarı açık alanlar yukarıdaki oranlara göre yer almaktadır. Avluda bahçe, havuz ve batık bahçe vardır. Giriş, zemin katın kuzeyinde yer almıştır. Cephesi kerpiç ve alçı sıvalıdır; odalarda ise süsler, pencerelerde de zengin ahşap işçiliği bulunmaktadır. Konutta mekanlar arası ilişkiler açık-yarı açık-kapalı şeklindedir. Konutta batık bahçe ve kuzey-güney cephelerinin bulunması, odalar arası mevsim göçebeliğinin yaşanmasını sağlamıştır. Binada yerel malzemeler kullanılmıştır. İklimsel çözüm olarak havalandırmayı sağlayacak bir adet rüzgar kulesi bulunmaktadır.																																																																			

4.4. Şanlıurfa ve Yazd Geleneksel Konutlarına Ait Analiz Föylerinin Değerlendirilmesi

İki farklı toplum tarafından yapılan Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarının benzerliklerini ve farklılıklarını değerlendirerek analitik tespitlerde bulunmak ayrıca bu konutlarda uygulanan kalıpları, teknikleri tanımlamak amacıyla; analiz föylerinde yer alan kriterlerin değerlendirilmesi gerekmektedir. Değerlendirmeler, föylerde yer alan bilgilere göre yapılacaktır.

- Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarının ait olduğu dönemlere göre:

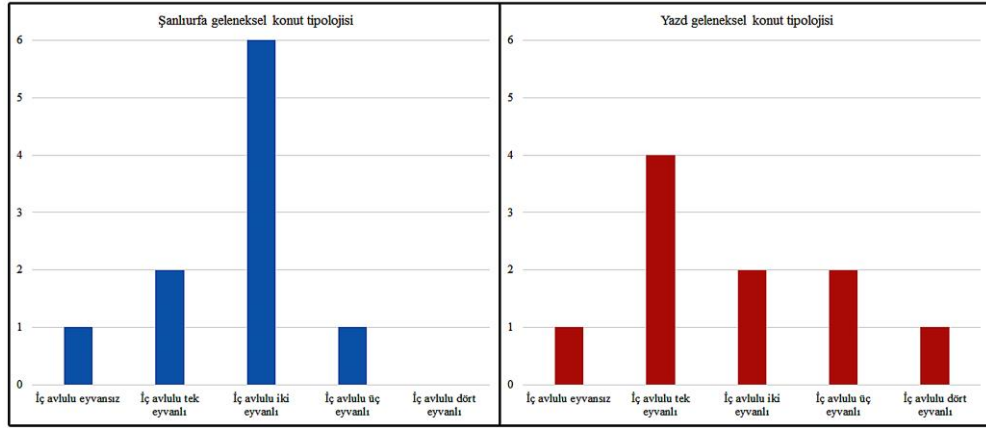
Çalışma kapsamındaki Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarından 17.yy.dan bir, 18.yy.dan bir, 19.yy.dan on yedi ve 20.yy.dan bir konut günümüze gelebilmiştir. Bu konutlar, iki kentin tarihi dokuları içinde yer almışlardır.

Şekil 4.23. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarının ait olduğu dönemler

- Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konut tipolojisi:

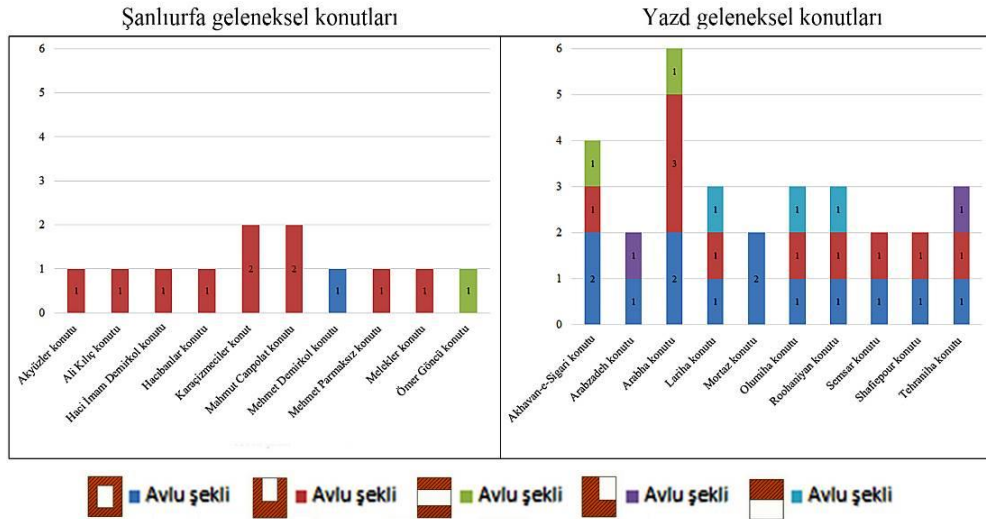
Şanlıurfa’da geleneksel konut tipleri genellikle iç avlulu ve iki eyvanlıdır. Yazd’de ise konut tipleri genellikle iç avlulu ve tek eyvanlıdır. Şanlıurfa ve Yazd konut tipolojilerini mekansal olarak aşağıda belirlenen faktörlere göre değerlendirebiliriz.

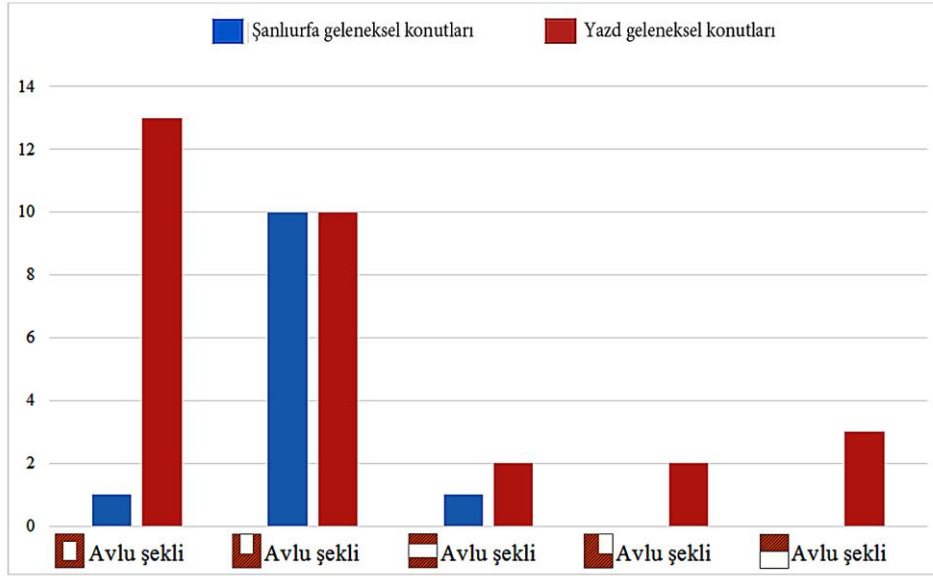
Şekil 4.24. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konut tipolojisi

- Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında mekansal oluşumlarda etken olan avluların şekli ve sayısına göre:

Mekansal incelemeler sonucu, şekil 4.25'te de görüldüğü gibi, Şanlıurfa konutları tek avluludur ve mekanlar genellikle açık bir avlunun üç tarafında sıralanır; diğer taraftan da yüksek ve süslü bir taş duvar ile kentsel alanlardan ayrılır. Yazd geleneksel konutları ise genellikle iki veya üç avluludur. Şekil 4.22'de de görüldüğü gibi, bu konutlarda mekansal dizilişler genellikle avluların dört tarafında yer alır.

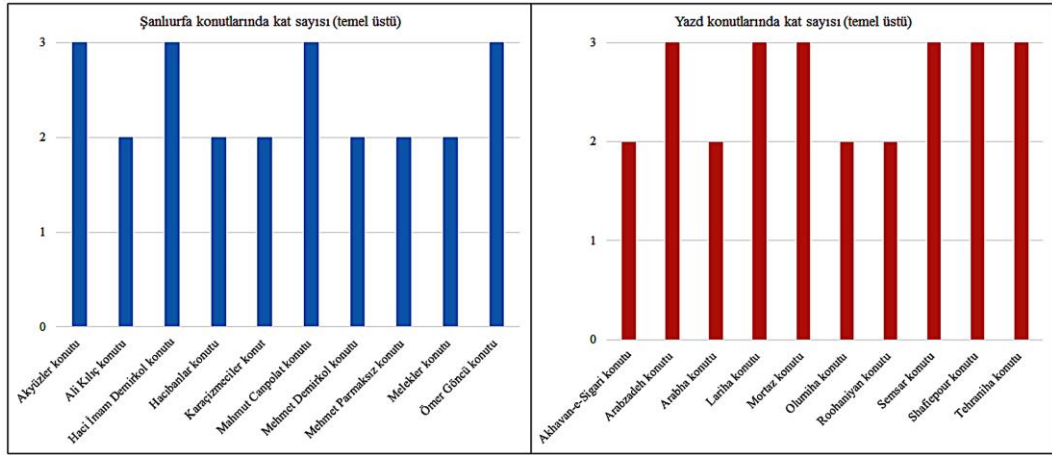
Şekil 4.25. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında avluların şekli ve sayısına göre mekansal oluşumlar karşılaştırılması

Şekil 4.26. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında avluların şekli ve sayısına göre mekansal oluşumlar karşılaştırılması

- Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutları kat sayılarına göre:

Düzgün kesme taşlardan inşa edilen geleneksel Şanlıurfa konutları genellikle temel üstü iki katlıdır. Konutların iki veya üç katlı olmaları geniş aileyi kolayca içine alır; ayrıca yılın değişik mevsimlerinde, mekanlar arası mevsim göçebeliğini olanaklı kıldığı için bireylerin konforunu sağlar. Genellikle kerpiçten inşa edilen geleneksel Yazd konutları iki büyük çölün ortasında bulunduğu ve bu çöllerin şiddetli kum fırtınalarının estiğine neden olmasından dolayı temel üstü iki veya üç katlıdır. Konutların iki veya üç katlı olmaları geniş ve ataerkil aileyi kolaylıkla içine alarak aile fertlerinin mekansal gereksinimi karşılar. Ayrıca yılın değişik mevsimlerinde, mekanlar arası mevsim göçebeliğini olanaklı kıldığı için bireylerin konforunu sağlar.

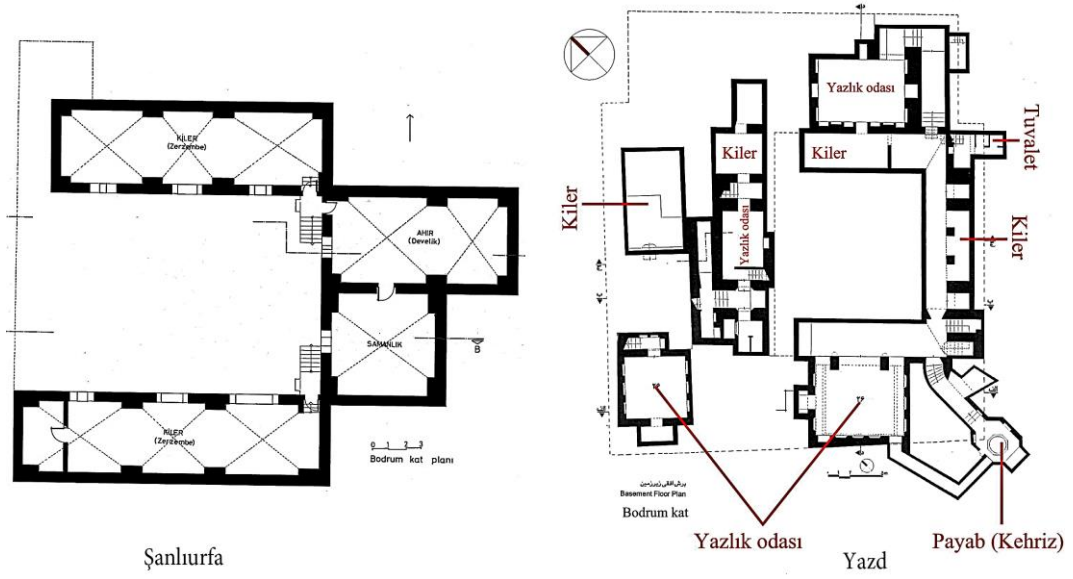
Şekil 4.27. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında karşılaştırmalı kat sayıları

- Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında katlar arası ilişkilere göre:

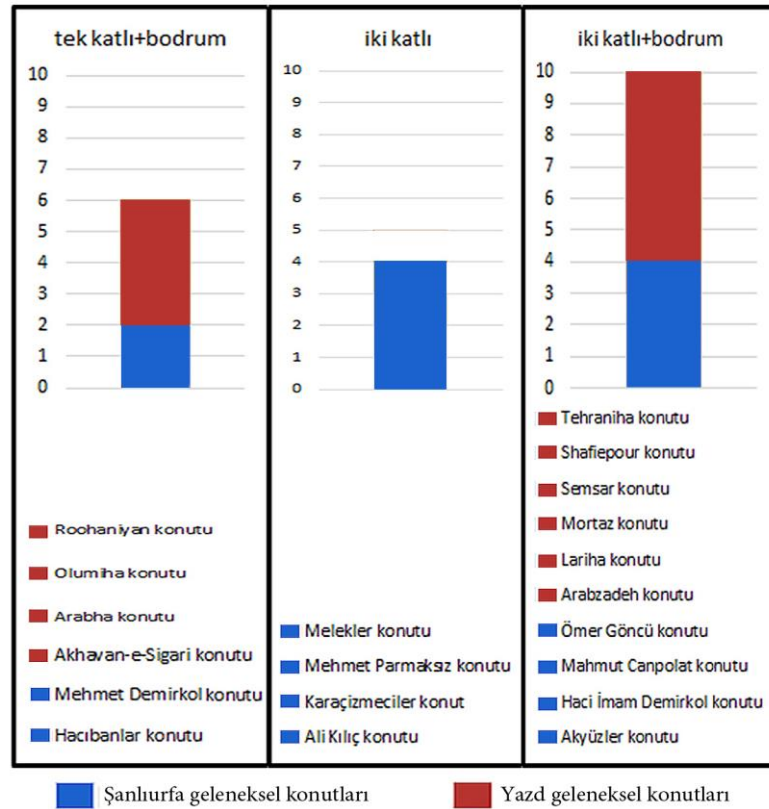
Şanlıurfa ve Yazd’de, zemin ile bodrum kat arası aynıyken; zemin ile üst katta farklıdır. Şanlıurfa evlerinde baş oda veya diğer odaların yer aldığı üst kat mekanları “gezenek” adı verilen açık bir koridora açılır ve merdiven ile avluya bağlanır. Ancak Yazd evlerinde, üst katlarda yer alan mekanlar, kapalı bir hol veya koridora açılır ve alt katta yarı açık koridorların sonunda yer alan merdivenlere bağlanır.

- Geleneksel Şanlıurfa ve Yazd konutlarında bodrum katın bulunup bulunmamasına göre:

Şekil4.29’da de görüldüğü gibi Şanlıurfa’da, konutlar genellikle bodrum katlı planlara sahiptir. Bodrum katı, Şanlıurfa evlerinde genellikle erzak depolama amacıyla kiler olarak kullanılır. Yazd konutları da genellikle bodrum katlıdır; ancak Yazd geleneksel konutlarında farklı mekanlar özellikle de yazın sıcak aylarında yaşam alanları, yazlık odaları veya “havuzkhane” diye adlandırılan havuzlu odalar, erzak deposu için kilerler, su kaynaklarına ulaşmak için kehrizler ve tuvaletler bazen de hamamlar bu katta yer alır.

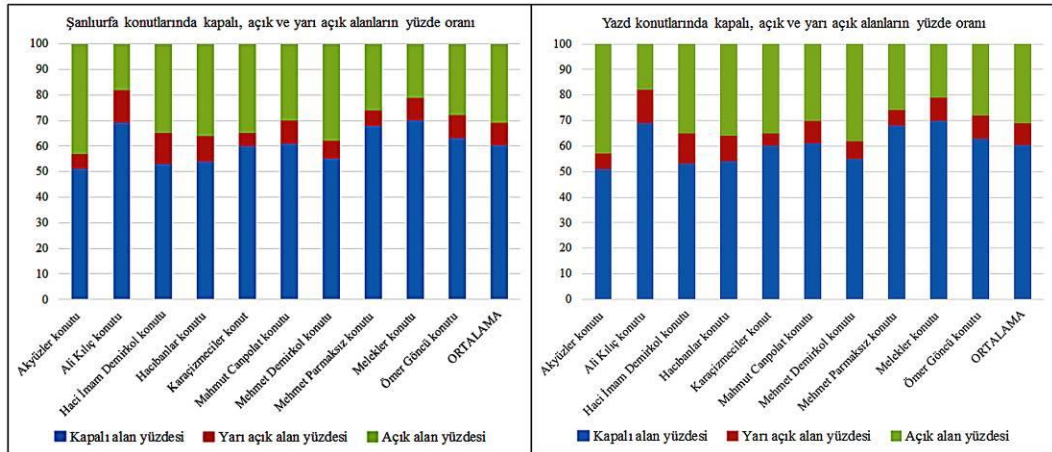
Şekil 4.28. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında bodrum katta mekansal oluşumlar (Akkoyunlu, 1989), (Haji Qassemi, 2005)

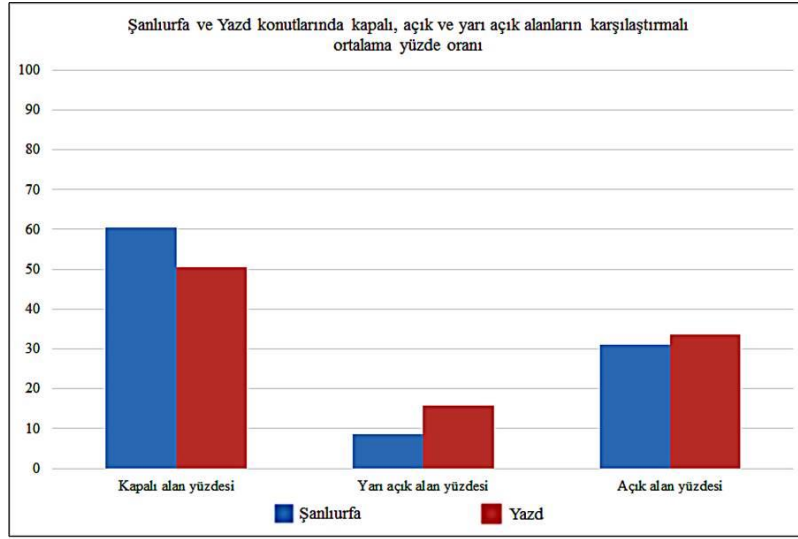
Şekil 4.29. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında kat sayısı ve bodrumlu bodrumsuz konutlar

- Plan düzleminde açık, yarı açık ve kapalı alanların oranlarına göre:

Geleneksel Şanlıurfa ve Yazd konut planı düzleminde; avlular açık alanları, eyvanlar, talar, haştı, kapı arası ve koridorlar yarı açık alanları ve odalar, servis mekanları kapalı alanları oluşturmuştur. Söz konusu mekanlar arasındaki harmoni, büyüklük oranı, yerleşim şekli ve yakınlığı, toplumun yaşam tarzı, iklimsel etkenler ve bazen de cephenin simetrisinin sağlanması ile bağlantılıdır. Örneğin Şanlıurfa’da mekanlar arası ilişkiler genellikle kapalı-açık alanların doğrudan birbiriyle ilişki kurmak şeklinde ve bazı örneklerde bu ilişkiler açık-yarı açık-kapalı şeklindedir. Ancak Yazd geleneksel konutlarında mekanların ilişkisi genellikle açık-yarı açık-kapalı şeklindedir. Bundan dolayı şekil 4.31’de de görüldüğü gibi yarı açık alanların oranı Yazd’de, Şanlıurfa’nın iki katıdır. Plan düzleminde açık, yarı açık ve kapalı alanların oranı Şanlıurfa’da yüzde 60.4, 8.6 ve 31; Yazd’de ise yüzde 50.6, 15.8 ve 33.6’dır.

Şekil 4.30. Şanlıurfa ve Yazd konutlarında plan düzleminde kapalı, açık ve yarı açık alanların yüzde oranı

Şekil 4.31. Şanlıurfa ve Yazd konutlarında plan düzleminde kapalı, açık ve yarı açık alanların yüzde oranı

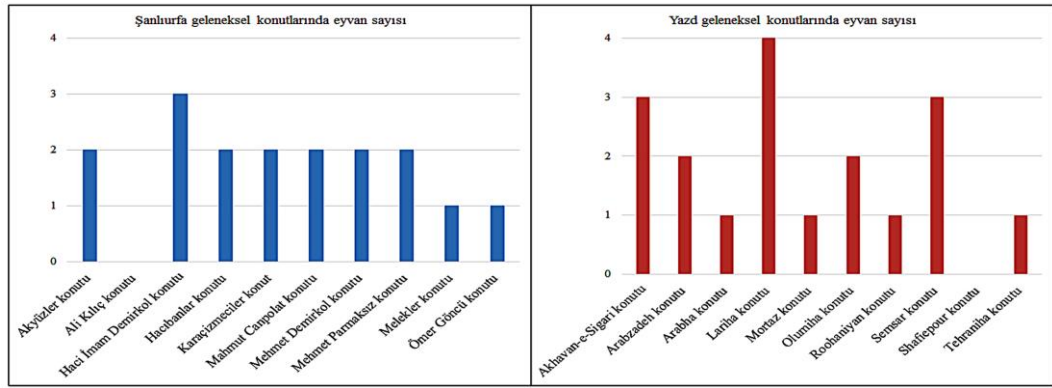
- Mekansal kurguyu oluşturan açık, yarı açık ve kapalı mekanların üstlendiği fonksiyonlara göre:

Analiz föyleri, Şanlıurfa ve Yazd konutlarında açık, yarı açık ve kapalı mekan birimlerinin etkili olduğunu kanıtlamaktadır. Ele alınan konutlar, içe dönük plan tipine sahiptir. İçe dönük tipin simgesi olan avlu, teras, “mahtabi” denilen çatısız eyvanlar ve damlar açık alanları, eyvanlar, talar, haşti veya kapı arası denilen giriş holü ve koridorlar yarı açık alanları ve değişik fonksiyonlara sahip olan odalar, plan düzleminde kapalı alanları oluşturmaktadır. Günümüzde her iki bölgede uygulanan bazı değişiklikler, eklenen yeni birimler, konutların genel düzenini değiştirmiştir. Örneğin yarı açık eyvanların önü kapatılarak, kapalı mekanlara dönüştürülmüştür. Böylece hem kültürel, hemde iklimsel çözüm olarak varolan yarı açık mekanlar, zaman içinde azalmış, bazen de tamamen yok olmuştur.

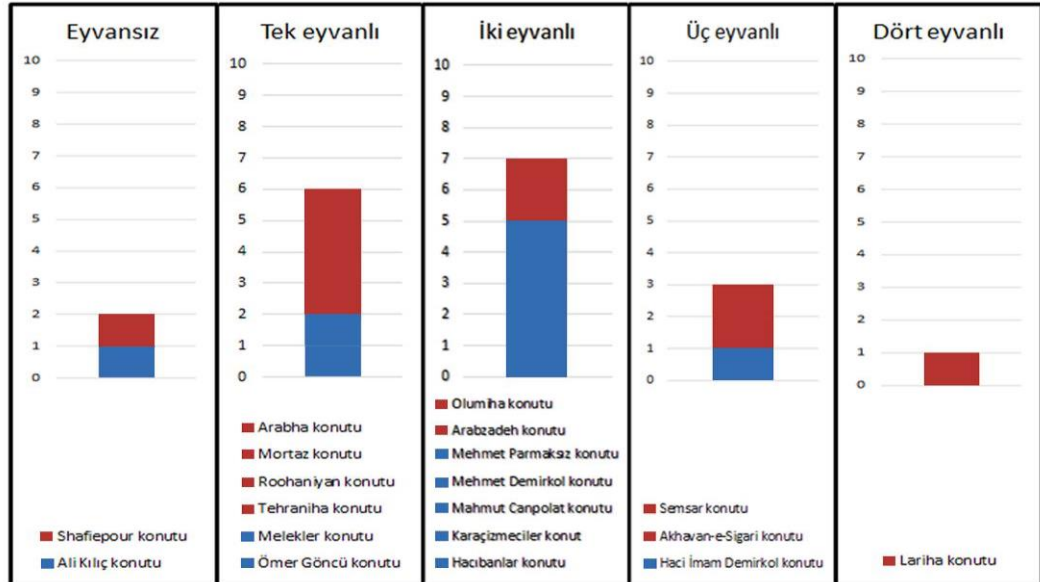
- Yarı açık mekanlar arasında en önemli öğelerinden biri olan eyvanlara göre:

Şanlıurfa ve Yazd konutlarında, planın asıl belirleyici öğesi eyvandır. Şanlıurfa’da eyvanın bir veya iki yanında birer odanın yer aldığı arasında, Yazd’de ise iki yanında koridorun yer aldığı simetrik plan motifi, genellikle tüm yapılarda özgün biçimini korur. Şekil 4.32’de görüldüğü gibi, Şanlıurfa geleneksel

konutları genellikle iki eyvanlıdır. Ancak bazı örneklerde eyvansız veya tek eyvanlı konutlara da rastlayabiliriz. Yazd geleneksel konutlarında ise yaygın plan tipi tek eyvanlıdır. Ancak şekil 4.32’de görüldüğü gibi bazı örneklerde eyvansız, iki veya dört eyvanlı konutlara da rastlayabiliriz. Yazd’de eyvanlar Şanlıurfa’ya göre daha büyük ve genellikle iki kat yüksekliğindedir. Yazd konutlarının bir çok örneğinde rüzgar kuleleri bu geniş eyvanlar ile ilişkili olarak, doğal hava sirkülasyonunu yaparak mekanın daha konforlu olmasını sağlar.

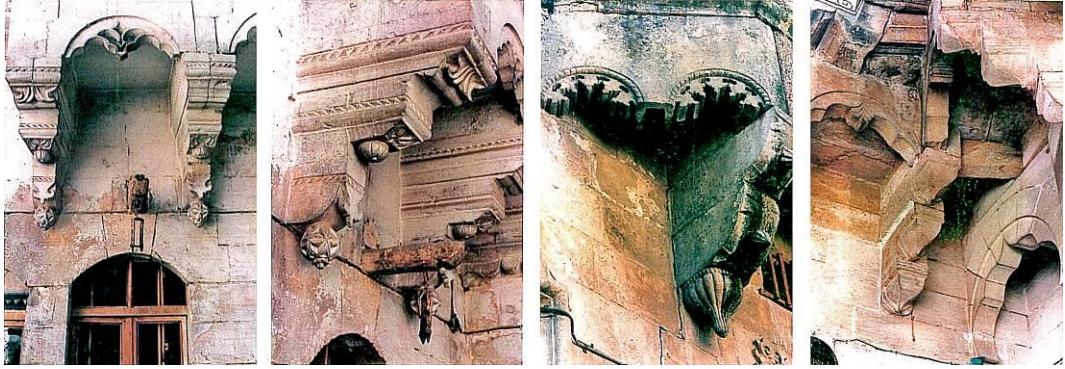
Şekil 4.32. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında eyvan sayısı

Şekil 4.33. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında eyvan tipine göre bir karşılaştırma

- Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında çıkmalara (konsol) göre:

Şanlıurfa ve Yazd kent dokularının biçimlenmesinde organik yollar şebekesinden dolayı, kent dokularında farklı ve geometrik olmayan yerleşim sınırları ortaya çıkmıştır. Yazd'deki geleneksel konutlar, kendi parsel sınırları içinde yapılırken üst katlarda bile kendi içinde veya kentsel alanlara hiç taşmamıştır; başka bir deyişle Yazd geleneksel konutlarında konsollar veya çıkmalar yapılmamıştır. Ancak Şanlıurfa geleneksel konutlarında, istenilen genişliğe ulaşabilmek için taşların birbiri üzerinden, basamaklar halinde kaydırmalar ile görkemli taşlı çıkmalar yapılmıştır. “Çardak” denilen üst kat çıkmaları (Akkoyunlu, 1989), kendi içinde avluya veya parsel sınırlarından kentsel alanlara taşarak, süslü bir şekilde ortaya çıkmıştır. Şanlıurfa sokaklarının en belirgin mimari elemanı olan çıkmalar, konutların sokağa bakan yalın cephesine hareket kazandırarak, pencereleriyle kentsel alanlarla ilişki kurabilmiştir. Bu da Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarının önemli farklılıklarından biri olmuştur.

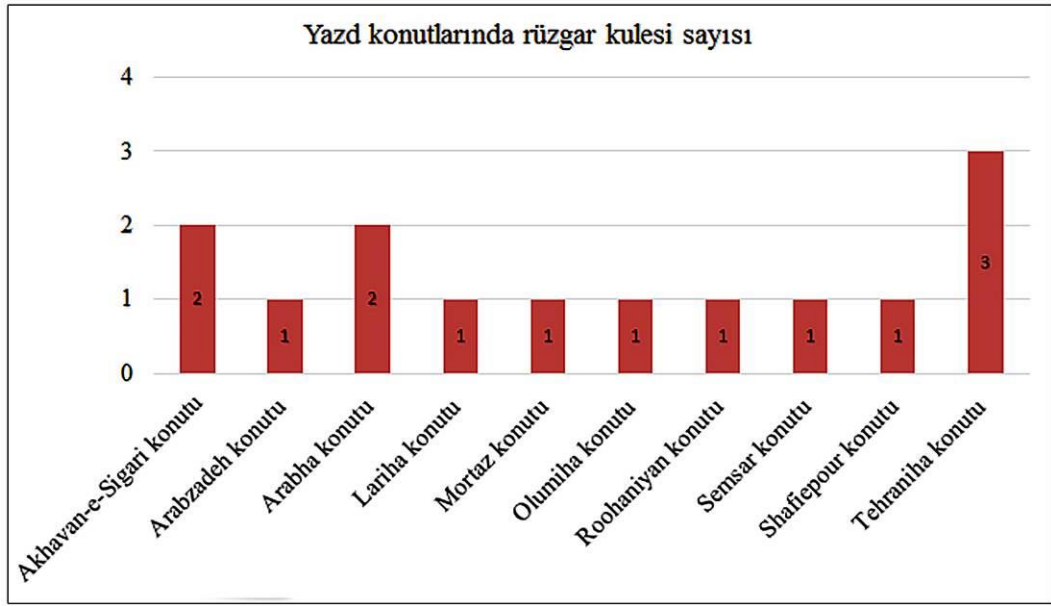

Resim 4.23. Şanlıurfa geleneksel konutlarında üç kademeli, ikiz kemerli ve köşe konsollar (Akkoyunlu, 1989)

- Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında doğal hava sirkülasyonunu sağlayan özgün iklimsel çözümlere göre:

Şanlıurfa'da, konutların geniş avluları, kuru havanın nemlendirmesini sağlayan havuzları, cephesinde havalandırmayı sağlayacak küçük açıklıkları, farklı yönlerde ve katlarda yer alan yarı açık eyvanları ve düz damları; Yazd'de ise

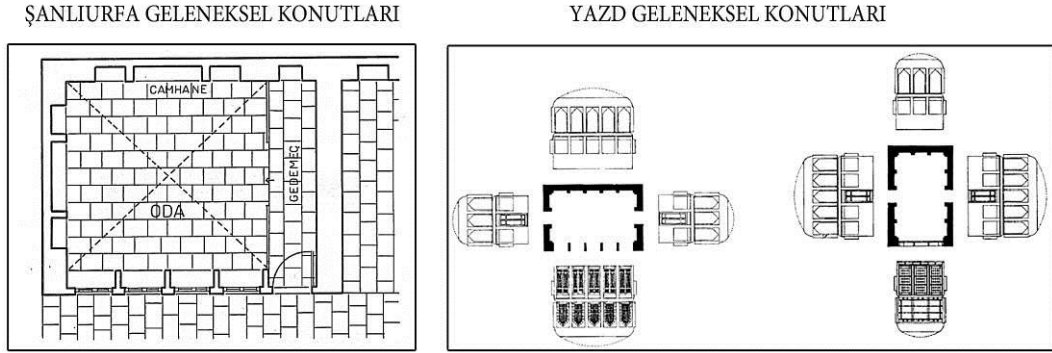
kentin de simgesi olan ve araştırma kapsamına alınan konutların hepsinde var olan rüzgar kuleleri, büyük havuzlu ve bahçeli geniş avluları, çoğu zaman rüzgar kuleleriyle bağlantılı olan büyük eyvanları ve düz damları, bu kentlere ait özgün iklimsel çözüm şekillerindendir. İfade edilen doğal havalandırma sistemleri, mekanlarda gerekli termal konforu sağlayarak günümüzde çevre sorunlarına bir çözüm olarak gündeme getirilebilir.

Şekil 4.34. Yazd geleneksel konutlarında doğal havalandırmayı sağlayan rüzgar kulesi sayısı

- Şanlıurfa ve Yazd konutlarında, odaların düzenine göre:

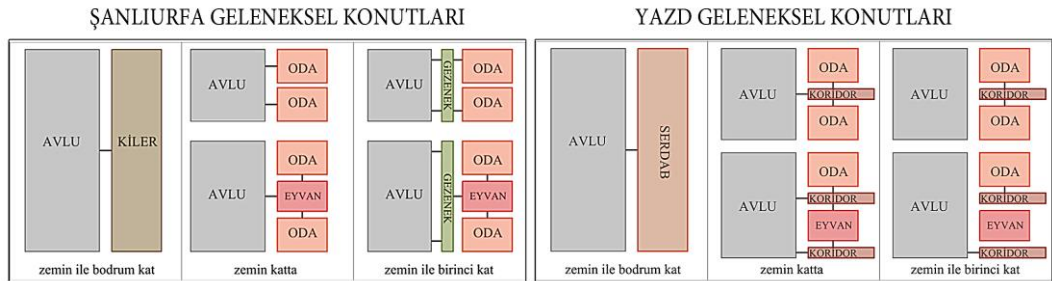
Geleneksel Şanlıurfa ve Yazd konutlarında egemen olan temel ilkenin oda düzeni ve bu konutların ana birimi olarak, evin planlamasında yeri ve yerleştiği yönü önemlidir. Bu konutlarda odalar düzeni iki kentte de yere yakın oturma geleneği şeklindedir. Birçok işlev üstlenen mekanlardan biri olalar; planlardaki dağılımları ve hacim organizasyonlarına göre isimler olarak genellikle dikdörtgen ve bazen ise kare planlıdırlar. Şanlıurfa’da odaların iç düzeni birbirinden farklı kotlarda yapılan esas kullanım kısmı ve yardımcı kullanım kısmından oluşur. Ancak Yazd konut odalarının, iç düzeni Şanlıurfa’nın esas kullanım şeklinde yapılarak ona bağlantıyı sağlayan koridor ile aynı kotta yapılıdır.

Şekil 4.35. Şanlıurfa ve Yazd konutlarında, oda düzeni (Akkoyunlu, 1989),(Kateb, 2005)

- Şanlıurfa ve Yazd konutlarında, odalar ile evin ana birimi olan avluyla ilişki şekline göre:

Şanlıurfa’da odalar iki şekilde avlu ile bağlantı kurar. Birincisi avludan direkt bir kapı ile odanın içine geçilir, ikincisi ise bu bağlantı eyvanlar veya revaklar gibi açık bir mekandan sağlanır. Ancak Yazd konutlarında odalar ile avlu ilişkisi, kesinlikle yarı açık koridorlar vasıtası ile sağlanır.

Şekil 4.36. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında karşılaştırmalı oda ile avlunun mekansal ilişkisi

Şanlıurfa ve Yazd kentlerinin kuruluşunda ticaret ve mezhep büyük bir rol oynadığından dolayı farklı göçebe toplumların sığınağı olmuştur. Böylece kentler eklektik sayılabilecek kültürlerin etkisi ile biçimlenmiştir. Üstelik insanlar, ailelerini yabancı saldırganlardan korumak için penceresiz yüksek duvarlarla çevrilmiş sokağa kapalı bir kale gibi yapılar, bazen de içiçe girmiş karmaşık kütleli yerleşme dokusu oluşturmuşlardır. İfade edilen nedenlerden dolayı, içe

dönük bir toplum kültürü ve buna bağlı olarak ev sakinlerini koruyan, kale gibi konutlar ortaya çıkmıştır.

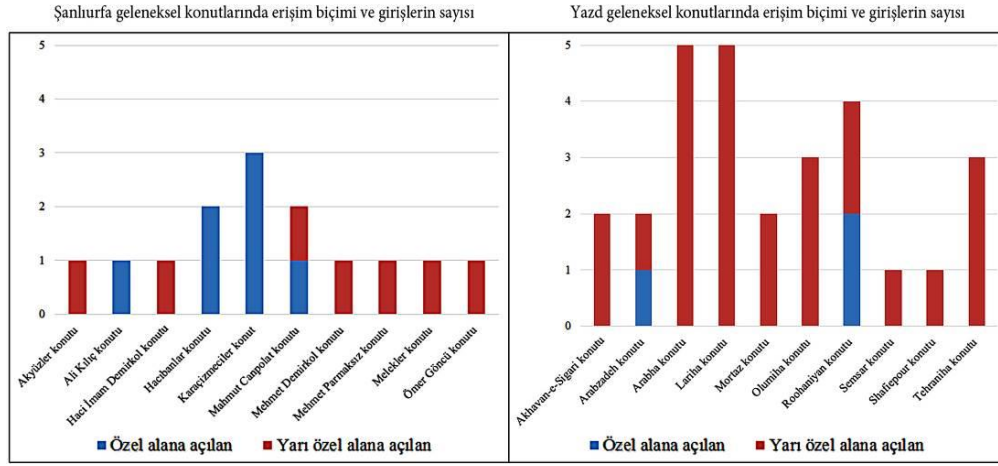
İslam'da aile mahremiyetinin korunması gereği evler dışı kapalı, giriş hakim bir hiyerarşi sonucu sağlanmıştır. Kutsal kitapta tariflenmiş cennetin bir yansıması olarak var olan avlularında ağaçlar ve çiçeklerle dolu bahçeler ve su havuzları yapılmıştır. Böylelikle avlular doğanın bir parçası haline gelmiştir. Ayrıca Kuran'dan alınan ayetler, isimler veya İncil hikayelerinden çizilen resimler konut süslemelerinde kullanılmıştır. Şanlıurfa ve Yazd Geleneksel konutlarını sosyo-kültürel etkenlere bağlı olarak aşağıdaki şekilde değerlendirebilir.

- Avlularında yeşil alanların ve su ögesinin bulunup bulunmadığına göre:

Şanlıurfa ve Yazd kentinden seçilen geleneksel konutlarda sadece Şanlıurfa'dan Ali Kılıç ile Ömer Göncü konutlarında bahçe ve havuz, Melekler konutunda ise bahçe bulunmamaktadır. Seçilen diğer konutlarda denildiği gibi cennetin simgesi olan bahçeler ve havuzlar yer almaktadır. Şanlıurfa konutlarında yeraltı su kaynaklarından faydalanmak doğrultusunda avlu içinde süslü kuyular yapılmıştır, ancak Yazd konutlarında su, bazı konutların alt katında bulunan kehrizlerden veya kent içinde “Ab Anbar” denilen mekanlardan temin edilmiştir.

- Kentselden, konutların özel mekanlarına erişim biçimlerine göre:

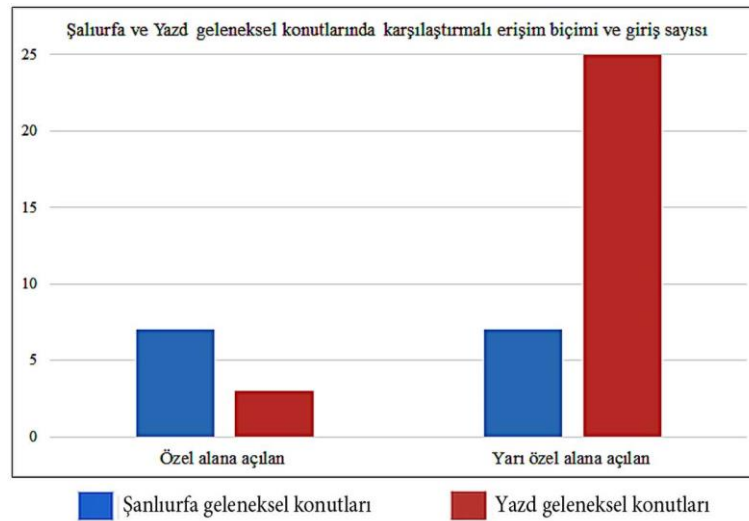
Şekil 4.37'de de görüldüğü gibi, Şanlıurfa ve Yazd evlerinde mahremiyet gereği girişler, genellikle yaşam alanlarına açılmamaktadır. Giriş, hiyerarşik bir düzen içinde, Şanlıurfa'da kapı arası, Yazd'de ise haşti ve koridorlar vasıtasıyla iç mekanlara doğru sağlanmıştır. Başka bir deyişle kamusal ile özel mekanların ilişkisi, genellikle orta bir yarı açık alanlar ile sağlanmıştır. Başka bir deyişle konut-sokak ilişkisi kaç noktadan olursa olsun; özen gösterilerek orta bir alan ile sağlanmıştır.

Şekil 4.37. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında erişim biçimi ve girişlerin sayısı

- Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında girişlerin sayısına göre:

Girişler, bir konutun kentsel alan ile doğrudan kurduğu ilişkiden ibarettir. Şanlıurfa geleneksel konutları Şekil 4.37’de de görüldüğü gibi genellikle tek girişlidir; ancak Yazd geleneksel konutları genellikle çok girişlidir. Bu girişlerin sayısı dikkate alındığında Yazd geleneksel konutları kentsel alanlarla Şanlıurfa konutlarından daha çok ilişki kurmaktadır. Başka bir deyişle Yazd’de her bir konut içinde, birbirinden bağımsız konutlara kullanım imkanı sağlanabilir ancak Şanlıurfa konutları, genellikle tek bir girişli olduklarından böyle bir bağımsızlık yaşanamaz.

Şekil 4.38. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında karşılaştırmalı erişim biçimi ve giriş sayısı

- Süslerin bulunup bulunmaması ve kullanılan işçiliklere göre:

Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında genellikle süsler mevcuttur. Şanlıurfa'da evlerin cephesinde zengin taş işçiliği, bazı konutların odalarında ahşap, kalem işçiliği ve resim çizimleri mevcuttur. Yazd'deki konutlarda ise tuğla, kerpiç, alçı, giriş hollerinde (haştı) alçıdan yapılan görkemli mukarnesler ve bazı evlerin odalarında zengin ayna, alçı, kalem ve ahşap işçiliği bazen de resim çizimleri bulunmaktadır.

Resim 4.24. Şanlıurfa (sol) ve Yazd (sağ) geleneksel konutlarından iç mekanlardaki süslerin görüntü (Akkoyunlu, 1989), (yazar arşivinden)

Yazd konutlarının güneş alan cephelerinde, zengin bir ahşap işçiliği ürünü olan “Orosi” pencereleri, renkli camlarıyla sıcak ve kuru iklimde güneşin zararlı etkisini azaltarak, renkli doğayı odaların içine taşımıştır. Şanlıurfa'da ise güneş etkisini azaltılmak amacı ile kafesli, bazen de panjurlu pencereler yöntemi kullanılmıştır.

Resim 4.25. Lariha konutunda, 3 daraki Orosi penceresinin iç ve dış görüntüsü (yazar arşivinden)

- Şanlıurfa ve Yazd konutlarının yerleşiminde güneşin etkisi:

Geleneksel konut yapımında iklim özellikleri, etkili faktörlerden biridir. Özellikle de Şanlıurfa ve Yazd kentlerinde bulunan konutlarda, bölgelerin aşırı derecede sıcak ve kuru iklime sahip olması bu faktörün daha da önemsenmesini vurgular. Dolayısıyla, bölgelerin kara iklimine karşı gelebilmek için farklı, bazen de o bölgeye has çözümler uygulanmıştır. Şanlıurfa ve Yazd’de geleneksel konut örnekleri, iklim özellikleriyle uyumlu bir şekilde, güneşin olumsuz etkisinden korumak için çeşitli mekansal yönlendirmeleriyle, geniş avlularıyla, yerel ve doğru malzeme seçimiyle, havalandırmayı sağlayacak küçük süslü açıklıkları veya rüzgar kuleleriyle günümüze kadar hayatına devam edebilmiştir. Bu kentlerde güneşin etkisi, özellikle de yılın sıcak aylarında, soğuk veya ılıman bölgelerin aksine, zararlı diyebilecek kadar olumsuzdur. Bu yüzden, güneşin bu olumsuz etkilerinden korunmak için, Şanlıurfa ve Yazd’de yerleşmeler birbirine yakın ve içiçedir.

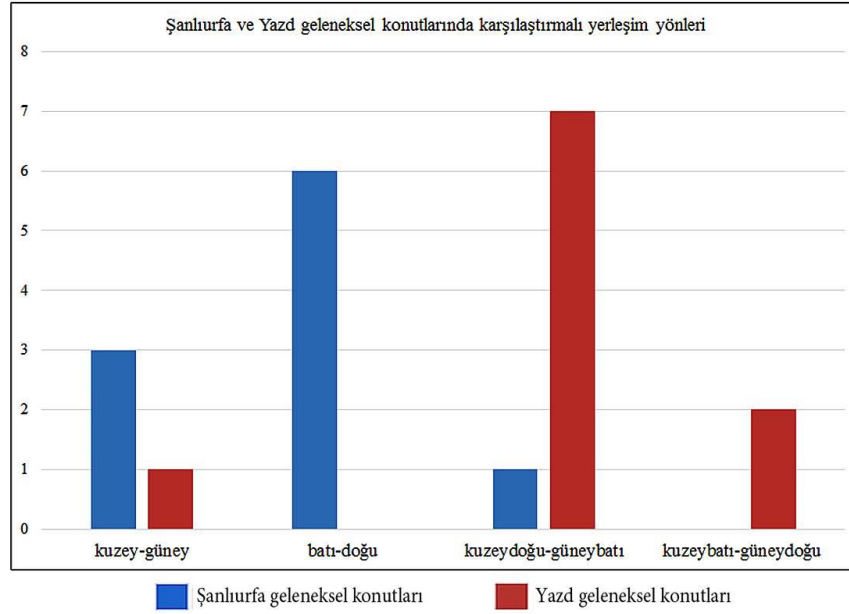
- Bölgelerin sıcak-kuru iklimine karşı mekansal çözümler:

Eyvan gibi yarı açık mekanlar, ayrıca yazın ve kışına özel mekanlar, yazlık ve kışlık olarak avlunun etrafında kullanılmıştır. Kuru havanın nemlendirilmesi amacıyla, açık ve yarı açık mekanlarda su ögesi kullanılmıştır. Yazd’de görkemli rüzgar kuleleri, Şanlıurfa’da ise taştan yapılan süslü havalandırma açıklıkları, ekolojik mimarlığın simgesi olmuştur. Ayrıca Yazd’de güneş alan cephelerde, “Orosi Penceresi” yapılmıştır. Bu pencerelerin yapımında, zarif ahşap işçiliği ve renkli camların kullanımı, ışığın özünü değiştirerek iç mekanlara da girmesini

sağlamıştır. Bu pencerelerin yukarıya doğru açılması, yazın, kapalı bir mekan olan odayı, eyvan gibi yar açık bir mekana dönüştürmüştür.

- Şanlıurfa ve Yazd konutlarında hakim olan yerleşim yönlerine göre:

Şekil 4.39'da da görüldüğü gibi, seçilen geleneksel konutların analizleri sonucu, yaygın olan yerleşim yönü Şanlıurfa'da batı-doğu yönü ve Yazd'de ise kuzeydoğu-güneybatı (Runeh Rasteh) yönü olmuştur. Ancak yakın zamanlarda bu konu dikkate alınmadan, bazı konutlar Runeh Kermani (batı-doğu) yönünde inşa edilmiştir. Bu da sıcak mevsimlerde, yeni yapılan binaların, klima olmadan kullanılmaz hale gelmelerine neden olmuştur.

Şekil 4.39. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında yerleşim yönleri

- Akışkan mimarlık anlayışı açısından geleneksel Şanlıurfa ve Yazd konutları:

Konutlara ait analiz föylerinde de bahsedildiği gibi, iklimsel çözüm olarak Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutları yapımında farklı kotlarda mevsimlere özel mekanlar yapılmıştır. Başka bir deyişle bu konutlarda, genellikle yazlık-kışlık mekanları uygulanmıştır. Örneğin yılın sıcak aylarında gündüz yaşam alanı olarak bodrum kat, gece ise düz damlar veya eyvanlar kullanılmıştır. Böylece bir yıl içinde, mevsimler değişerek, konutlar da mekansal kurgularıyla, içinde bir

mevsim göçebeliğinin yaşanmasını sağlamışlardır. Başka bir deyişle bu kentlerde uygulanan geleneksel konut ürünlerinde, niteliksel olarak akışkan bir mimarlık anlayışı vurgulanmıştır.

- Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarının yapı malzemelerine göre:

Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarının yapım sürecinde, çevreleriyle uyumlu bir şekilde yerel malzemeler kullanılmıştır. Bu doğrultuda, Şanlıurfa’da “Havara daşı” denilen taş, Yazd’de ise kerpiç malzemesi ana yapı malzemesi olmuştur. Konutların kalın duvarları, ısı yalıtımı gibi sıcak iklimin etkisini azaltarak aynı zamanda ses yalıtımı gibi gürültüyü de kontrol altına getirmişlerdir.

4.5. Bölüm Sonucu

İran ve Anadolu geleneksel kent mekanları belli bir şablon uygulanmadan, organik sentezler ve devamlılığı sağlayan diziler yoluyla oluşmuştur. Bölgelerin konut mimarisi incelendiğinde, geleneksel İran ve Türk konut karakteristiğine çeşitli bölge ve iklimlerde rastlanabildiği gibi farklı yöre ve kentlerdeki konut tasarımlarının kendine özgün mekan düzenlerinin, mekan isimlerinin ve mimari özelliklerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anadolu’da sofasız, dış sofalı, iç sofalı, orta sofalı ve avlulu; İran’da ise dışa dönük ve içe dönük konut tipleri tespit edilmiştir.

Avlulu ve içe dönük konut tiplerinden, Şanlıurfa ve Yazd konutları, benzer iklimsel ve coğrafi şartların farklı kültürlerde yorumlanmasıyla, avlulu konutların en iyi örneklerindendir. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutları, geçmişte kalabalık ve geniş ailelere göre, bulunduğu bölgelerin kara ikliminin olumsuz şartlarından korunmak, olanaklarından faydalanmaya odaklanarak oluşmuş ve gelişmiştir. Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutları, düz topoğrafya üzerine ve ticari alanlardan ayrı bir şekilde, tarihi mahalleler içinde bitişik, iç içe ve organik bir biçimde oluşmuştur. Şanlıurfa ve Yazd dokuları içinde ilişkileri sağlayan bu dar sokaklar, batı kentlerinin planlı geometrik doku biçimlerine karşı, kuralsız ve organik formlarda oluşmuştur. Sokaklarda, güneş ışınlarının etkilerinden korunmak ve gölgeyi sağlamak için, konut duvarları yüksek, bazen de Kabaltı veya Sabat denilen üstü kapalı yollar yapılmıştır.

Şanlıurfa ve Yazd konutlarının en belirleyici özelliği, mekanların kentsel alanlara kapalı olması ve iç avlu etrafında dizilerek oluşmasıdır. Bölgelerde yaz aylarının çok sıcak geçmesi, avlulu plan tipinin oluşmasında baş etken sayılabilir. Şanlıurfa'da konut tipleri genellikle iç avlulu ve iki eyvanlı; Yazd'de ise iç avlulu ve tek eyvanlıdır. Şanlıurfa'da eyvanın bir veya iki yanında birer odanın yer aldığı, Yazd'de ise iki yanında koridorun yer aldığı simetrik plan motifi, genellikle tüm yapılarda özgün biçimini korur. Yazd'deki eyvanlar, Şanlıurfa'ya göre daha büyük ve genellikle iki kat yüksekliğindedir. Konutların mekansal oluşumlarda etken olan avluların şekli ve sayısı Şanlıurfa'da tek avlulu ve mekanlar avlunun üç tarafında, Yazd'de ise genellikle iki veya üç avlulu; mekansal dizilişler de genellikle avluların dört tarafında yer alır.

Şanlıurfa konutları genellikle temel üstü iki; Yazd konutları ise iki veya üç katlıdır. Konutların bu ortak özelliği, geniş aileyi kolayca içine alarak; mekansal konforu sağlar. Katlar arası ilişkiler zemin ile bodrum kat arası iki kentte açık-kapalı şeklinde ancak; zemin ile üst kat ilişkisi Şanlıurfa'da açık-kapalı veya açık-yarı açık-kapalı şeklinde; Yazd'de ise her zaman açık-yarı açık-kapalı şeklinde sağlanır. Bodrum katı, Şanlıurfa konutlarında kiler olarak, Yazd'de ise hem kiler aynı zamanda da havuzhane odaları, serdab denilen yaşam alanı veya su kaynaklarına temin eden kehriz olarak kullanılmıştır.

Plan düzleminde kapalı alanların oranı Şanlıurfa'da, Yazd'a göre daha fazladır; dolayısıyla Yazd'de de açık ve yarı açık alanların oranı Şanlıurfa'dan fazladır. Söz konusu mekanlar arasındaki harmoni, büyüklük oranı, yerleşim şekli ve yakınlığı, toplumun yaşam tarzı ile bağlantılıdır. Günümüzde yaşam tarzları değişime uğradığı için, yeni konut projelerinde mekansal kurgular ve yerel iklimsel çözümler değişmiştir. Bu nedenle, açık ile kapalı alanların bağlantısını sağlayan, ayrıca özel mekanların mahremiyetini koruyan ve aynı zamanda iklimsel çözüm olarak varolan yarı açık mekanlar azalmış, bazı örneklerde önü kapatılıp başka bir mekana dönüşerek tamamen yok olmuştur. Diğer taraftan da geleneksel konutlar içinde doğanın bir parçası gibi var olan avlu elemanları, günümüzde yapılan bazı konut örneklerinde, dinamik işlevini kaybederek sadece kentsel ile konut içi ilişkisini sağlayan bir geçiş alanı haline gelmiştir.

Şanlıurfa konut mekanlarda uygun yönlendirme ve rasyonel biçimli oda yaratma endişesiyle çıkmalar (çardak), özellikle de gezeneklerde ve girişlerin üst bölümünde mevcut elemanlar olarak genellikle sokakla pencereleri vasıtasıyla görsel ilişki kurar; ancak Yazd konutlarında çıkmalar bulunmamaktadır ve konutlar tamamen kentsel kamusal alanlara kapalıdır. Bu farklılığın ortaya çıkmasında, konutların strüktür yapısı ve malzeme farklılığı önemli etmendir. Şanlıurfa ve Yazd evlerinde mahremiyet gereği girişler, genellikle yaşam alanlarına açılmamaktadır. Giriş bir hiyerarşi içinde, Şanlıurfa'da kapı arası, Yazd'de ise haşti ve koridorlar vasıtasıyla iç mekanlara doğru sağlanır. Yazd konutlarında giriş sayısı Şanlıurfa'dan daha fazla olmasına rağmen kentsel alanlar ile ev içi ilişkisi daha özenli ve haştiler ile sağlanır. Giriş sayısının fazla olması, bağımsız konutlara kullanım olanağı sağlar.

Diğer önemli konulardan biri Şanlıurfa ve Yazd konutlarında hakim olan yerleşim yönleridir. Şanlıurfa'da batı-doğu yönü ve Yazd'de ise kuzeydoğu-güneybatı (Runeh Rasteh) yönü yaygındır. Yerleşim yönlerinin dikkate alınmaması, özellikle de sıcak mevsimlerde termal konforda olumsuzluklara neden olabilir. Şanlıurfa konutlarında ana yapı malzemesi taş, Yazd'de ise kerpiç seçilmiştir. Konutların kalın duvarları, ısı yalıtımı sağlayarak sıcak iklimin etkisini azaltmaktadır aynı zamanda ses yalıtımı sağlayarak gürültüyü de kontrol altına almaktadır.

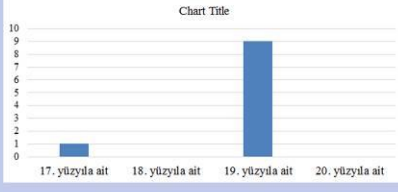
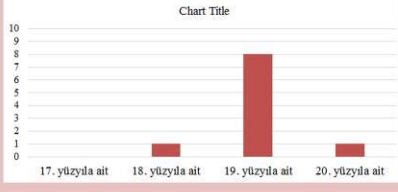
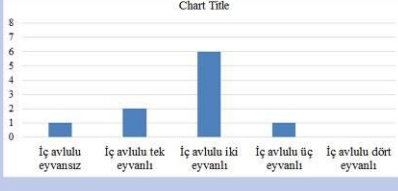
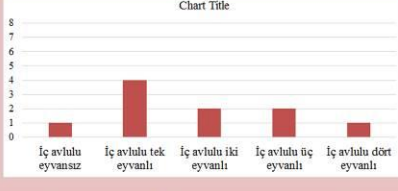
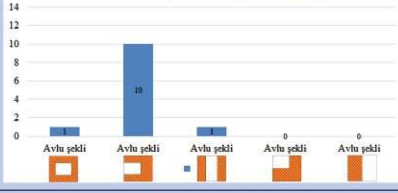
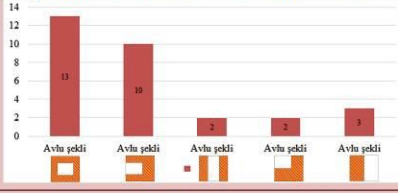
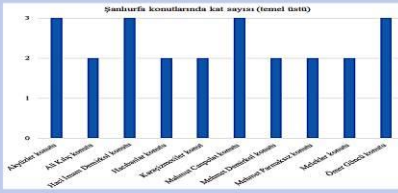
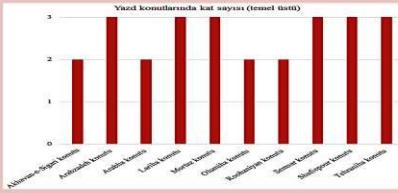
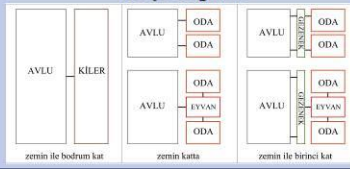
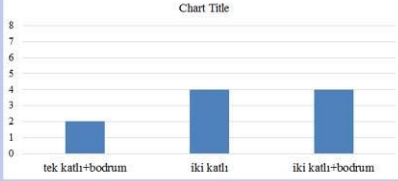
Şanlıurfa'da cephe duvarlarında bulunan açıklıklar ve Yazd geleneksel konutlarında rüzgar kuleleri, doğal hava sirkülasyonunu sağlayan özgün iklimsel çözümlerindendir.

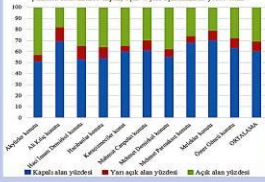
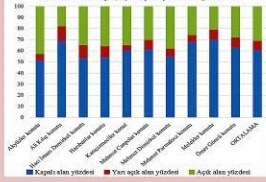
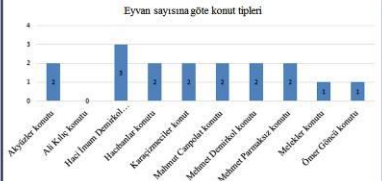
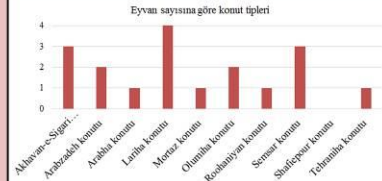
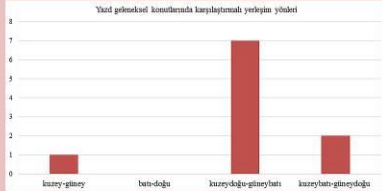
Oda düzeni, iki kentte de yere yakın oturma geleneği şeklindedir. Bu düzen Şanlıurfa'da esas kullanım ve yardımcı kullanım bölümünden oluşur ve açık-kapalı veya açık-yarı açık-kapalı bir hiyerarşik düzen ile avluya bağlanır. Yazd'deki oda düzeni sadece esas kullanım bölümü şeklinde ve açık-yarı açık-kapalı biçimde avluya bağlanır. Zemin katta mekansal ilişkiler Yazd konutlarında koridorlar vasıtasıyla sağlanırken; Şanlıurfa'da orta bir mekan olmadan direkt bir biçimde sağlanabilir. Bu da, Yazd evleri içinde bile oda mahremiyetinin korumasını kanıtlamaktadır. Ancak birinci katlarda odalara ulaşım Yazd'de, konut içinde yer alan koridorlardan sağlanırken Şanlıurfa'da genellikle gezenek denilen

teraslardan sağlanır. Böylece, Yazd'de birinci kat odaları genellikle i içe biçimlenir, dolayısıyla da oda mahremiyetini zayıflatır.

Şanlıurfa ve Yazd evlerinde bütün odalar, uyuma, oturma, yemek yeme gibi değişik işlevlerin içinde yer alabileceği biçimde donatılmıştır. Dolayısıyla, odanın çok işlevli olduğu söylenebilir. Ancak odalar arası işlevsel farklılık görülmemesine karşılık, kullanımlarında mevsimlere göre farklılaşma vardır. Örneğin bu evlerde, yazın ve kışın muhtelif odalar farklı düzeylerde kullanılmıştır. Böylece, bu konutların daha esnek ve başarılı sonuçlara ulaştıkları söylenebilir.

Avluyla görsel ve fiziksel ilişkili olan mekanlar, Şanlıurfa geleneksel konutlarında genellikle odalar, eyvanlar, teraslar ve mutfaklar olurken; Yazd'de odalar, eyvanlar ve koridorlardır.

VERİLER	ŞANLIURFA GELENEKSEL KONUTLARI	YAZD GELENEKSEL KONUTLARI
Konutların ait oldukları dönemler	Osmanlı dönemi (17.yy'dan bir, 19.yy'dan dokuz konut) 	Qajar dönemi (18.yy. Bir, 19.yy. Sekiz, 20.yy. bir konut)
Konutların kentsel konumu	Şanlıurfa tarihi kent dokusu içinde yer almıştır 	Yazd tarihi kent dokusu içinde yer almıştır
Konut tipolojisi	İç avlulu ve iki eyvanlı 	İç avlulu ve tek eyvanlı
Avlu şekli ve sayısına göre mekansal oluşumlar	Tek avluludur- Mekansal dizilişler genellikle avlunun üç tarafında sıralanır 	İki veya üç avluludur- Mekansal dizilişler genellikle avluların dört tarafında sıralanır
Konutların kat sayısı	Temel üstü iki katlıdır 	Temel üstü iki veya üç katlıdır
Katlar arası ilişki şekli	Zemin kat ile bodrum katın ilişkisi avludan- Birinci kat açık koridor(gezenek)- merdiven ile avluya bağlanır 	Zemin kat ile bodrum katın ilişkisi avludan- Birinci kat koridoru merdiven ile alt katta yarı açık koridora, oda avluya bağlanır
Konutlarda bodrum katın bulunup bulunmaması ve işlevi	Konutları genellikle bodrum katlı- Genellikle erzak depolama amacıyla kiler, ahır mekanları yer alır 	Konutlar genellikle bodrum katlı- Yazlık yaşam alanı, kiler, tuvalet, hamam, kehriz mekanları yer alır

VERİLER	ŞANLIURFA GELENEKSEL KONUTLARI	YAZD GELENEKSEL KONUTLARI
Plan düzleminde kapalı, açık ve yarı açık alanların oranı ve mekanların konut içinde ilişki şekli	genellikle kapalı-açık ilişkiler- Açık %60.4, yarı açık % 8.6 ve kapalı %31 	genellikle açık-yarı açık-kapalı ilişkiler- Açık %50.6, yarı açık %15.8 ve kapalı %33.6
Eyvana göre plan tipi ve eyvanın kenarında yer alan mekanlar	Genellikle iki eyvanlı - yanında oda yer alır 	Genellikle tek eyvanlı - yanında koridor yer alır
konutlarda yaygın yerleşim yönü	batı-doğu yönü 	kuzeydoğu-güneybatı (Runeh Rasteh) yönü
kentselden özel mekanlara doğru erişim biçimi	Mahremiyet gereği girişler, hiyerarşik bir düzen içinde kapı arasından iç mekanlara doğru sağlanır 	Mahremiyet gereği girişler, hiyerarşik bir düzen içinde haştiden iç mekanlara doğru sağlanır
toplumun kültürel yapısı etkisi ve konut tipi	İçe dönük, kentsel kapalı plan tipi	İçe dönük, kentsel kapalı plan tipi
yeşil alanlar ve su ögesinin bulunup bulunmadığına göre	Avluda yeşil alanlar ve kuyular ve havuzlar bulunur	Avluda yeşil alanlar ve havuzlar bulunur
giriş sayısı ve konut-kentsel alanlar ilişkisinden doğan imkanlar	tek girişli - bağımsız konutlar olarak kullanım imkanı sağlanamaz	çok girişli - bağımsız konutlar olarak kullanım imkanı sağlanabilir
süsler ve kullanılan işçilikler	mevcuttur- taş, ahşap, kalem işçiliği ve resim çizimleri bulunur	mevcuttur- kerpiç, tuğla, alçı, ayna, ahşap, kalem işçiliği ve resim çizimleri bulunur
Kent dokusunda yerleşim şekli	Bitişik ve iç içe	Bitişik ve iç içe
güneş alan cephelerde kullanılan yöntem	Kafesli veya panjurlu pencereleri	Orosi pencereleri
mekansal yerleşimlere iklimsel çözümler	Farklı kotlarda, mevsimler özel mekanların yapılması (yazlık-kışık)	Farklı kotlarda, mevsimler özel mekanların yapılması (yazlık-kışık), Bodrum katta yaşam alanlarının yapılması
yapı malzemesi	"Havara" taşı	kerpiç
özgün iklimsel çözümler	cephesinde havalandırmayı sağlayan küçük açıklıklar, havuzlu geniş avlular, yarı açık mekanlar	rüzgar kulesi, havuzlu ve bahçeli geniş avlular, yarı açık mekanlar

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Geleneksel konutlar, fiziksel çevreyi oluşturan maddi kültür verileri gibi geçmişin sosyo-kültürel değerlerini ve geleneksel toplumun ekonomik şartlarını ve teknoloji düzeyini yansıtan olgular olarak, büyük bir birikimin ifadesidir. İran ve Anadolu geleneksel kent fizyonomisini oluşturan konutlar, insanların gereksinimleri doğrultusunda, yapıldıkları dönemin sosyo-kültürel yapısı ve iklim koşulları çizgisinde; ustalar ile işbirliği sürecinde gerçekleşen yapı ürünleri olarak, asırlar boyu hayatlarına devam etmeyi başarmışlardır.

Geleneksel yaşama ev sahipliği yapan geleneksel Şanlıurfa ve Yazd konutları, günümüzde değişen yaşam koşulları, aile yapısının küçülmesi, kullanıcıların ekonomik düzeyinde değişimler yüzünden bazen terk edilerek, bazen de el değiştirilerek yeni kullanıcıların değişik kültürleri, gereksinimleri, istekleri etkisi altında değiştirilmiş, böylece fiziksel bir bozulmaya uğramıştır.

Bir taraftan da yirminci yüzyılın başlarından itibaren, teknolojinin ilerlemesi, nüfusun hızla artması, kırsaldan kente doğru yönelen yoğun nüfus akımı günümüzde, özgün kimliklerinden uzaklaşan birbirlerinin kopyası ve yer ile kurduğu ilişki zayıf olan bazı yerleşmelerin projeleri ortaya çıkmıştır.

Örneğin Şanlıurfa ve Yazd'de, çevre ile kurulan ilişkisi zayıf olan toplu konut projeleri, kentlerin bitişikliğini, eski mekansal kurgularını ve mahremiyetini, bölgenin iklim şartlarını, kullanıcıların yaşam tarzını ve farklı mekansal gereksinimlerini hiçe saymış, kullanıcıların yaşam felsefelerini yansıtan mekansal düzenlemeler yerine, tasarımcıların anlayışlarına göre oluşturdukları hazır yaşam kalıpları, ciddi şekilde tek tipleşerek, dışa dönük bir hal almıştır. Günümüzde nitelikli olmayan ve yerle ilişkisi zayıf olan bazı toplu konut örnekleri; Pruitt-Igoe toplu konut projesi gibi, insanlara sağlıklı yaşam mekanları sunması yerine uzun vadede rahatsızlıkların doğmasına ve memnuniyetsizliğe sebep olabilir. Bu nedenle, aşağıdaki önerilerin dikkate alınması gerekir.

Kültürel değerler bir tarihsel birikim içerdiği ve zaman içinde oluştuğu için, toplum kültürü doğasında geçmiş boyutu vardır. Bu nedenle, tasarım sürecinde, konutların kentsel alanlar ile ilişki şekilleri, toplumun mahremiyet anlayışı gibi kullanıcıların diğer sosyo-kültürel özellikleri ve kullanıcıların yaşam

felsefeleri dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda Şanlıurfa ve Yazd geleneksel konutlarında incelendiği gibi, komşuluk sınırları ve iç mekanların görsel ve işitsel mahremiyetinin korunması, kullanıcıların aile yapıları ve inançları, bireylerin referans grubunun (bireyin davranışlarını ve kendini değerlendirdiği, örnek aldığı gruplar) dikkate alınması, girişlerin sağlanma biçimi, hiyerarşi düzeni ve yeşil alanlar ile su öğelerinin kullanılması önemli faktörlerdendir.

Mekanlarda maksimum konforu sağlamak amacıyla topoğrafya ve iklimsel etkenlerin değerlendirilmesi gereklidir. İklimsel açıdan Şanlıurfa ve Yazd'de araştırma kapsamına alındığı gibi, tasarlanan konutların hangi iklim bölgesinde bulunması ve bundan doğan yaygın yerleşim biçimleri, bu yerleşimde baskın yönlerin araştırılması, doğal çevre ile uyum şekli, iklimin olumlu ve olumsuz yönleri, avlu şekilleri, yerel malzemelerin görevi üstlenen termal yalıtımların kullanılması ve iklimsel özelliklerinin belirtilmesi, yöreye ait özgün iklimsel çözümlerin incelenmesi, dolu ve boş alanlar arasındaki ilişkilerin dikkate alınması gereklidir.

Mekansal olarak; Şanlıurfa ve Yazd'de yapıldığı gibi kentlerde bulunan geleneksel konutların içe veya dışa dönük olması, mekanlar arası ilişki ve kurgu biçimleri, kapalı, işgal alan yasalarına kaynaklık edebilen açık, yarı açık ve kapalı alanların yüzde oranı, dolaşım şemaları, mekanların esneklikliği, mekan büyüklüğü özellikle odalar, mutfaklar ve diğer oturma mekanlarında kullanım rahatlığı, insani ölçeklerin dikkate alınması, konutlarda yaygın plan tipleri ve kat düzeyleri, katlar arası ilişki şekli gibi faktörlerin dikkate alınması gerekmektedir.

Bu tez çalışması kapsamında incelenen iki farklı geleneksel doku yukarıda değindiğimiz nedenlerle yeni yaşam alanlarına kaynaklık edebilir. Bu verilerin yeni konut projelerinde dikkate alınması, kullanıcıların katılımının önemsenmesi ile birlikte yapılacak çevresel-psikolojik araştırmalar, günümüzde daha sağlıklı konut ve yaşam alanlarının ortaya çıkmasına olanak sağlayabilir.

KAYNAKLAR

- Açanal, H., 2001, *Urfa Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı*, Şurkav Yayınları, Ankara
- Akalın, M., 2007, *Milli Mücadele'de Urfa*, Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları, Şanlıurfa
- Akkoyunlu, Z., 1989, *Gelenksel Urfa evlerinin mimari özellikleri*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara
- Altuğ, F., 1989, *Kent Ekonomisinin İlkeleri*, Bursa: U.Ü. Güçlendirme Vakfı Yayını, No: 34
- Aran, K., 2000, *Barınaktan Öte: Anadolu kır yapıları*, Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi, Ofset Yapımevi, İstanbul
- Arsever, C. E., 1943, *Ev Maddesi - Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul
- Arü, K. A., 1998, *Türk Kenti - Türk Kent Dokularının İncelenmesine ve Bugünkü Koşullar İçinde Değerlendirilmesine İlişkin Yöntem Araştırması*, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş., İstanbul
- Atalay, İ., 1997, *Türkiye Coğrafyası*, Ege Üniversitesi yayınları
- BaniMasud, A., 2009, *İran Çağdaş Mimarisi*, Tahran Nashr Yayınları, Tahran
- Başkan, S. (Kürkçüoğlu, A. C.), 1997, *Şanlıurfa / Proje Koordinatörü ve Editör* Sayfi Başkan, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara
- Behnam, J., 1996, *İranlılar ve Modernlik Düşüncesi*, Tahran
- Bektaş, C., 2013, *Türk Evi*, YEM Yayını, 1. Baskı, İstanbul
- Bozdoğan, S., 2008, *Modernizm ve Ulusun İnşası*, Metis yayınları, 2.Basım Serisi
- Cerasi, M. M., 2001, (Çeviren: Ataöv, Aslı) *Osmanlı Kenti; Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. Ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi*, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul
- Ekinci, A., 2006, *Ortaçağ'da Urfa - Efsane, Tarih, İnanç, İlim ve Felsefe Kenti*, Gazi Kitabevi, Ankara
- Eldem, S. H., 1968, *Türk evi plan tipleri*, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul
- Erdoğan, E., 1996, *Anadolu Avlularının Özellik ve Düzenleme İlkeleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Ankara Üni.
- FakhrAbadi, V., 2011, *Yaşam için konut*, Shargh, (July 19)

- Ghobadiyan, V., 1998, *İran Geleneksel Binalarının İklimsel Açidan Değerlendirilmesi*, Tahran Üni. Yayınları, Tahran
- Ghobadiyan, V., (Gifford, Robert, Environmental Psychology), 1999, *Çevresel Psikolojisi-Konutlarda Mekan Psikolojisi*, Mimarlık ve Kültür Dergisi vol: 2., Kültürel Araştırmalar Bürosu, Tahran
- Ghobadiyan, V., 2004, *Nasırı Darükhelafe Mimarisi - Tahran'ın Çağdaş Mimarisinde Gelenekler ve Modernite*, Peşoten Yayınları, Tahran
- Gholijani M., N., 2007, *İran Mimarisinde Tarihsel Araştırma*, Tahran Üni. Yayınları, Tahran, İran
- Güvenç, B., 2002, *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitapevi, 9.basım, İstanbul
- Haji Q., K., 2005, *Ganjnameh (Cyclopaedia of Iranian Islamic Architecture- Volume Fourteen: Yazd Houses)*, Beheshti University, Faculty of Architecture and Urban Planing
- Kateb, F., 2005, *İran Konut Mimarisi*, Kültür ve İslami İrşad Bakanlığı Yayınları, Tahran
- Kiyani, M., 2004, *1.Pehlevi Döneminde Mimarlık*, Nazar Yayınları, Tahran
- Köse, A., 2005, *Türkiye'de Geleneksel Kırsal Konut Planlarında Göçebe Türk Kültürü İzleri*, Afyon Kocatepe Üni. Sosyal Bilimler Dergisi
- Kuban, D., 1982, *Türk Evi Gelenegi Üzerine Gözlemler - Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul
- Kuban, D., 1983, *Geleneksel Konut ve Çağdaş Kültürdeki Yeri*, Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneği Bildiri Özetleri - 1.Tarihi Türk Evleri Haftası, İstanbul
- Kuban, D., 1998, *Mimarlık Kavramları*, YEM Yayınları, İstanbul
- Küçükerman, Ö., 1994, *Anadolu Mirasında Türk Evleri*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul
- Kürkçüoğlu, A. C., 2000, *Şanlıurfa Land of Faith - İnançlar Diyarı Şanlıurfa*, (Çeviri: Karahan Kara, Z.), Şanlıurfa Valiliği Yayını, Ankara
- Kürkçüoğlu, A. C., 2002, *Şanlıurfa Mimari Eserlerine Genel bir Bakış - Şanlıurfa Uygarlığın Doğduğu Şehir*, Şurkay Yayını, Ankara
- Mahmoudi, M., 2009, *Rüzgar Kulesi - İran Geleneksel Mimari Simgesi*, Yazda yayınları, 1.basım

- Maraş, M. A., 1997, *Peygamberler Şehri Urfa ve Harran*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
- Maslow, A.H., 1970, *Motivation and Personality*, Harper and Row Publishers, Second Edition, USA
- Memariyan, G. H., 2008, *İran Konut Mimarisi Tanıtımı - İçe Dönük Konut Tipolojisi*, Surushe Danesh Yayınları, Tahran, 1.basım serisi
- Memariyan, G. H., 2010, *Yazd Sarnuç Mimarisine bir Bakış - Çölün Mimari Parçası*, Surushe Danesh Yayınları, Tahran, 1.Basım Serisi
- Mortazavi, S., 2001, *Çevresel Psikoloji Uygulamaları*, Shahid Beheshti Üni. Yayınları, Tahran
- Motallebi, G., 2001, *Çevre Psikolojisi - Mimarlık ve Kentsel Tasarım Hizmetinde Yeni Bilgi*, Tahran Üni. Güzel Sanatlar Yayınları, Vol: 10
- Özyılmaz, H., 2007, *Diyarbakır Geleneksel Konut Mimarisinde Morfolojik Analiz*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi
- Pirniya, M. K., 2005, *İran İslam Mimarisi Tanımı*, (Derleyen: Memariyan, G. H.), Surushe Danesh Yayınları, 5.Basım Serisi
- Pirniya, M. K., 2008, *İran'da Mimari Stilleri*, (Derleyen: Memariyan, G. H.) Surushe Danesh Yayınları, 7.basım serisi
- Rapoport, A., 1990, *The Meaning of the Built Environment: A Nonverbal Communication Approach (with a new epilogue by the author)*, University of Arizona Press
- Saegert, S., 1985, *Housing in the Twenty First Century*, 16th Annual Conference of the Environmental Design Research Association, New York, NY
- Soltanzadeh, H., 2006, *İran Tarihi Dokularında Kentsel Alanlar*, Kültürel Araştırmalar Bürosu, Tahran
- Soltanzadeh, H., 2011, *İran Geleneksel Mimarisinde Giriş Alanları*, Tahran Büyükşehir Belediyesi - Kültürel Araştırmalar Bürosu, 3.Basım, Tahran
- Suğur, S. ve Suğur, N., 1998, *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçiş*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir
- Tanyeli, U., Kazmaoğlu, M., 1979, *Anadolu Konut Mimarisinde Bölgesel Farklılıklar*, Yapı Dergisi Sayı: 33, İstanbul

- Üstün, B., 2000, *Konut Tasarımında Esnek Planlama Amaçlı Yaklaşımlar ve Tasarımda Kullanıcı Katılımının Öneminin Eskişehir Örneğinde İncelenmesi*, Doktora Tezi, Mimar Sinan Üni., İstanbul
- Wener, C., 2006, *Environmental psychology and sustainability Technology in Society*28
- Wibler, D. N. (Çeviren: Faryar, A.), 1967, *İlhanlar Döneminde İran İslami Mimarisi*, Tercüme ve Yayınlar Kurumu, Tahran, İran
- Yediyıldız, B., 1988, “1485-1576 Yılları Arasında Samsun Şehri”, I. Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi (13-17 Ekim 1986) Bildirileri, Samsun
- Yüksel, M., 2003, *Mahremiyet Hakkı ve Sosyo - Tarihsel Gelişimi*, Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi: 182-213
- Zendedel, H., 2011, 31. *İran Gezi Rehberi*; Yazd, İrangardan Yayınları, Tahran
- Zeren, L., 1978, *Mimaride Günes Kontrolü*, İstanbul Teknik Üni. Yayınları

- URL1: www.academia.edu
- URL2: www.mimdap.org
- URL3: www.ostanyazd.ir/web/ostandari/asli
- URL4: www.sanliurfa.bel.tr
- URL5: www.urfakultur.gov.tr/index.php
- URL6: www.ekitap.kulturturizm.gov.tr
- URL7: www.yazd.ir
- URL8: www.fa.wikipedia.org
- URL9: www.tr.wikipedia.org
- URL10: www.wikimedia.org
- URL11: www.amirpix.com
- URL12: www.nosazimadares.ir
- URL13: www.devridunya.blogspot.com
- URL14: www.dry-net.org
- URL15: www.marpiich.com
- URL16: www.kanooneiranian.com
- URL17: www.amar.org.ir
- URL18: www.pachian.com

URL19: www.tuik.gov.tr

URL20: www.mgm.gov.tr/FILES/iklim/turkiye_iklimi.pdf

URL21: www.cerezforum.com

URL22: www.pjournals.tums.ac.ir

URL23: www.tck.org.tr

URL24: www.tuik.gov.tr

URL25: www.akdenizmanset.com

URL26: www.ghoolabad.com

URL27: (Referansno)200038.tez.pdf

URL28: (Referansno)47946.tez.pdf

URL29: (Referansno)184864.tez.pdf

URL30: (Referansno)184480.tez.pdf

URL31: (Referansno) 97678.tez.pdf

URL32: www.resim.frmsu.net/

URL33: www.sid.ir/fa/VEWSSID/J_pdf/38413890709.pdf

URL34: www.sid.ir/fa/VEWSSID/J_pdf/24213890206.pdf

URL35: www.acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/2502/3266.pdf.

URL36: www.gujs.gazi.edu.tr/index.php/GUJS/article/viewFile/585/377

URL37: [www.home.uludag.edu.tr/users/ucmaz/PDF/muh/2008-13\(1\)/M2.pdf](http://www.home.uludag.edu.tr/users/ucmaz/PDF/muh/2008-13(1)/M2.pdf)

URL38: www.acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/4638/5152.pdf

URL39: www.plea2012.pe/pdfs/T08-20120129-0036.pdf

URL40: www.mgm.gov.tr/files/en-US/climateofturkey.pdf

URL41: [www.textroad.com/pdf/JBASR/J.%20Basic.%20Appl.%20Sci.%20Res.,%202\(3\)2204-2213,%202012.pdf](http://www.textroad.com/pdf/JBASR/J.%20Basic.%20Appl.%20Sci.%20Res.,%202(3)2204-2213,%202012.pdf)

URL42: www.iiiwe.com/article/architecture/map_published_religious_belief_iranian_desert_traditional_housing/

URL43: www.pruitt-igoe.com/temp/1991-bristol-pruitt-igoemyth.pdf